

СПЕЦІАЛЬНА ДОПОВІДЬ

Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини

«Про стан справ щодо недопущення в Україні катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження та покарання в 2023 році»

Омбудсман України
Ombudsman of Ukraine

Омбудсман України
Ombudsman of Ukraine

СПЕЦІАЛЬНА ДОПОВІДЬ УПОВНОВАЖЕНОГО ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ З ПРАВ ЛЮДИНИ

**«Про стан справ щодо недопущення
в Україні катувань та інших жорстоких,
нелюдських або таких, що принижують
гідність, видів поводження
та покарання у 2023 році»**

Спеціальна доповідь Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини «Про стан справ щодо недопущення в Україні катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження та покарання в 2023 році» підготовлена на виконання вимог статті 19-1 Закону України «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини» та статті 23 Факультативного протоколу до Конвенції проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження та покарання.

У доповіді відображено результати моніторингу дотримання прав людини і громадянина в місцях не-свободи, зокрема в умовах повномасштабної збройної агресії Російської Федерації проти України, причини та умови, що зумовлюють такі порушення, а також рекомендації щодо їх усунення.

Доповідь адресується Верховній Раді України, Президентові України і Кабінетові Міністрів України та підлягає оприлюдненню в медіа.

ЗМІСТ

Список скорочень.....	5
Вступне слово Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини.....	7
Вступ.....	11
Розділ 1. Додержання конституційних прав і свобод людини і громадянина в місцях несвободи під час дії правового режиму воєнного стану	13
1.1. Результати діяльності НПМ України в умовах правового режиму воєнного стану.....	14
1.2. Основні напрямки роботи НПМ України у 2023 році.....	16
1.3. Вплив збройної агресії проти України на осіб, які перебувають у місцях несвободи.....	18
Розділ 2. Порушення основоположних прав людини і громадянина в місцях несвободи, підпорядкованих МЮ України.....	25
2.1. Загальний огляд місць несвободи, підпорядкованих МЮ України.....	26
2.2. Основні проблеми з дотриманням прав і свобод ув'язнених і засуджених у пенітенціарних установах.....	29
2.3. Діяльність ДУ «Центр охорони здоров'я ДКВС України»	40
Розділ 3. Порушення основоположних прав людини і громадянина у процесі здійснення правосуддя.....	47
Розділ 4. Порушення основоположних прав людини і громадянина в місцях несвободи, підпорядкованих МВС України	53
4.1. Загальний огляд місць несвободи, підпорядкованих Національній поліції України.....	54
4.2. Основні проблеми з дотриманням прав і свобод затриманих осіб працівниками Національної поліції України	56
4.3. Загальний огляд місць несвободи, підпорядкованих ДМС України	62
4.4. Основні проблеми дотримання прав і свобод затриманих осіб ДМС України	63
Розділ 5. Порушення основоположних прав людини і громадянина в місцях несвободи, підпорядкованих Міністерству оборони України.....	69
5.1. Загальний огляд місць несвободи, підпорядкованих Міністерству оборони України.....	70
5.2. Основні проблеми додержання прав і свобод затриманих військовослужбовців	70
Розділ 6. Порушення основоположних прав людини і громадянина в місцях несвободи сфери правового регулювання МОЗ України	73
6.1. Загальний огляд місць несвободи сфери правового регулювання МОЗ України.....	74
6.2. Стан додержання прав і свобод людини в місцях несвободи сфери правового регулювання МОЗ України.....	74

Розділ 7. Порушення основоположних прав людини і громадянина в місцях несповоди сфери правового регулювання Мінсоцполітики України	85
7.1. Загальний огляд місць несповоди системи соціального захисту населення.....	86
7.2. Проблеми діяльності закладів соціального захисту населення.....	87
7.3. Основні порушення прав людини і громадянина в закладах соціального захисту населення	89
7.4. Проблеми із забезпеченням прав людини і громадянина в пансіонатах для осіб похилого віку та осіб з інвалідністю недержавної форми власності.....	100
Розділ 8. Стан виконання рекомендацій Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, наданих за результатами відвідувань НПМ у 2022 році	107

СПИСОК СКОРОЧЕНЬ

БПД	безоплатна правнича допомога
ВООЗ	Всесвітня організація охорони здоров'я
ГУНП	Головне управління Національної поліції України
ДБІ	дитячий будинок-інтернат
ДБН	Державні будівельні норми
Держспоживслужба	Державна служба України з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів
Держлікслужба	Державна служба України з лікарських засобів та контролю за наркотиками
ДІЗО	дисциплінарний ізолятор
ДКВС України	Державна кримінально-виконавча служба України
ДМС України	Державна міграційна служба України
ДСА України	Державна судова адміністрація України
ДСНС України	Державна служба України з надзвичайних ситуацій
ДУ	Державна установа
ЗПТ	замісна підтримувальна терапія
ЕКПТ	Європейський комітет з питань запобігання катуванням чи нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню
ЄРДР	Єдиний реєстр досудових розслідувань
ЄСПЛ	Європейський суд з прав людини
ІТТ	ізолятор тимчасового тримання
КМУ	Кабінет Міністрів України
КЗ	кімната для затриманих
КК України	Кримінальний кодекс України
КВК України	Кримінально-виконавчий кодекс України
КПК України	Кримінальний процесуальний кодекс України
ПЗМХ	примусові заходів медичного характеру
ПКТ (ОК)	приміщення камерного типу (одиначна камера)
МВС України	Міністерство внутрішніх справ України
Мінсоцполітики України	Міністерство соціальної політики України
МОЗ України	Міністерство охорони здоров'я України
МОН України	Міністерство освіти і науки України
МЮ України	Міністерство юстиції України
Нацсоцслужба України	Національна соціальна сервісна служба України
Міноборони України	Міністерство оборони України
Мінмолодьспорт України	Міністерство молоді та спорту України
МКІП України	Міністерство культури та інформаційної політики України
НСЗУ	Національна служба здоров'я України
НПМ	Національний превентивний механізм
ОВА	Обласна(і) військова(і) адміністрація(ї)
ОР	обласна рада
РФ	Російська Федерація
СІЗО	слідчий ізолятор
Секретаріат Уповноваженого	Секретаріат Уповноваженого Верховної Ради з прав людини
ПНІ	психоневрологічний інтернат
ТОТ	тимчасово окупована(і) Російською Федерацією територія(ї) України
УВП	установа виконання покарань
УП	управління поліції
Уповноважений	Уповноважений Верховної Ради України з прав людини
ЦПК України	Цивільний процесуальний кодекс України

ВСТУПНЕ СЛОВО

ВСТУПНЕ СЛОВО УПОВНОВАЖЕНОГО ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ З ПРАВ ЛЮДИНИ

Україна попри збройну агресію та виклики спровоковані нею, виконує взяті на себе міжнародні зобов'язання, зокрема, у сфері запобігання катуванням та іншим формам нелюдського поводження. Для нас це надзвичайно важливо.

Один із напрямків моєї роботи як Омбудсмена України — реалізація функцій НПМ відповідно до норм Факультативного протоколу до Конвенції проти катувань, превентивна діяльність з недопущення катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження та покарання в місцях, де утримуються чи можуть утримуватися особи, позбавлені волі.

Протягом 2023 року провели 538 відвідувань місць несвободи, під час яких виявлено порушення прав людини на свободу та особисту недоторканність, на охорону здоров'я, захист від катування та інших форм жорстокого поводження.

За результатами відвідувань НПМ вніс 140 подань до органів державної влади, органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян, підприємств, установ, організацій незалежно від форми власності, їхнім посадовим і службовим особам про усунення порушень основоположних прав людини і громадянина.

Ми виявили факти побиття, жорстокого поводження, а також інші порушення прав людини, які ЄСПЛ прирівнює до катувань.

Такі як:

- право на свободу та особисту недоторканність;
- право на життя та безпечні умови утримання;
- порушення норм площі камерних і житлових приміщень для ув'язнених та засуджених;
- негативні впливи неформальної тюремної ієрархії й інші.

За мого сприяння 26 кримінальних проваджень розслідують компетентні органи за фактами ненадання поводження з ув'язненими та засудженими.

Крім того, у 2023 році відвідали табір для тримання російських військовополонених. Умови тримання вказаних осіб відповідають нормам Женевської конвенції про поводження з військовополоненими.

Через постійні обстріли працівники Секретаріату Уповноваженого мають обмежений доступ до деяких місць несвободи, особливо тих, що поблизу ведення активних бойових дій.

Ми підготували Спеціальну доповідь «Про стан справ щодо недопущення в Україні катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження та покарання у 2023 році», яка містить 8 розділів та охоплює інформацію про порушення основоположних прав людини і громадянина в місцях несвободи сфери правового регулювання МЮ України, МВС України, Міноборони України, МОЗ України, Мінсоцполітики України, порушення прав людини в здійснен-

ні правосуддя, проблеми забезпечення прав людини і громадянина в пансіонатах для осіб похилого віку та осіб з інвалідністю недержавної форми власності.

Інформацію, яку використали в Доповіді, ми отримали та зібрали під час відвідувань місць несвободи групами НПМ Офісу Омбудсмана, а також отримали від міністерств та інших центральних органів виконавчої влади, ОВА.

Навіть під час воєнного стану НПМ України продовжує виконувати свою функцію з метою запобігання катуванням та іншим жорстоким, нелюдським або таким, що принижують гідність, видам поводження та покарання.

*Уповноважений Верховної Ради України з прав людини
Дмитро ЛУБІНЕЦЬ*

ВСТУП

Заборона катування, нелюдського та такого, що принижує гідність, поводження і покарання задекларована статтею 3 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод¹ (далі — Конвенція). Абсолютна заборона катування, нелюдського та такого, що принижує гідність, поводження і покарання — імперативна норма, що не передбачає винятків. Як постійно підкреслює у своїх рішеннях ЄСПЛ, вона відображає одну з фундаментальних цінностей демократичного суспільства.

Першими міжнародними документами, якими передбачена заборона тортур, стали Загальна декларація прав людини 1948 року (стаття 5) та Конвенція 1950 року (стаття 3). 1984 року в рамках ООН ухвалено спеціальний документ, присвячений абсолютній забороні тортур — Конвенція ООН проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання (далі — Конвенція проти катувань). Наразі більшість загальних міжнародно-правових інструментів у сфері прав людини містять заборону тортур.

Міжнародна спільнота кілька десятиліть намагається вплинути на проблему катувань та інших форм жорстокого поводження, ухвалює різні правові акти з питань протидії катуванням і створює відповідні інституції, які зможуть виконувати ці функції.

Статтею 3 Факультативного протоколу до Конвенції проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження та покарання закріплено: «Кожна держава-учасниця створює, призначає чи підтримує на національному рівні один або кілька органів для відвідувань для цілей недопущення катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження та покарання».

НПМ в Україні запрацював у 2012 році, через 6 років після ратифікації державою Факультативного протоколу до Конвенції проти катувань. Україна отримала механізм, за допомогою якого стали можливими регулярні відвідування всіх місць несвободи без попередження.

НПМ передбачає відвідування будь-якого місця, що перебуває під юрисдикцією та контролем держави, де утримуються чи можуть утримуватися особи, позбавлені волі, за розпорядженням державного органу чи за його вказівкою, або з його відома чи мовчазної згоди.

Змінами, внесеними до Закону України «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини»², у 2012-му функції НПМ були покладені на Уповноваженого (ст. 19–1 Закону).

У Секретаріаті Уповноваженого створено окремий структурний підрозділ з питань недопущення катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження та покарання — Департамент з питань реалізації НПМ.

В Україні функціонує модель «Омбудсман+», яка передбачає, що не тільки Уповноважений залучений до процесу моніторингу дотримання прав людини в місцях несвободи, але й представники громадських організацій, які, отримавши від Уповноваженого певні права, можуть відвідувати та моніторити місця несвободи, стан дотримання прав і свобод людини в місцях несвободи, і в разі наявності фіксувати певні проблеми.

У 2023 році Уповноважений видав 177 доручень представникам громадських організацій для відвідувань місць несвободи.

На кожний факт порушення прав, свобод і законних інтересів людини Уповноважений реагує згідно зі своїми повноваженнями, визначеними Законом України «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини»: від внесення подання щодо порушень положень Конституції України, законів України, міжнародних договорів України стосовно прав і свобод людини і громадянина до органів державної влади, органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян, підприємств, установ, організацій незалежно від форми власності та їхніх посадових і службових осіб, до повідомлення про кримінальне правопорушення.

За результатами своєї діяльності Уповноважений щороку готує спеціальну доповідь про стан справ щодо недопущення в Україні катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження та покарання. Така доповідь оприлюднюється в медіа та надсилається Президентові України, Верховній Раді України і КМУ з додержанням законодавства України про інформацію.

¹ Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) (Європейська конвенція з прав людини): https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text.

² Закон України Про внесення змін до Закону України «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини» щодо національного превентивного механізму: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5409-17#n26>.

РОЗДІЛ 1

ДОДЕРЖАННЯ КОНСТИТУЦІЙНИХ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА В МІСЦЯХ НЕСВОБОДИ ПІД ЧАС ДІЇ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ

1.1. Результати діяльності НПМ України в умовах правового режиму воєнного стану

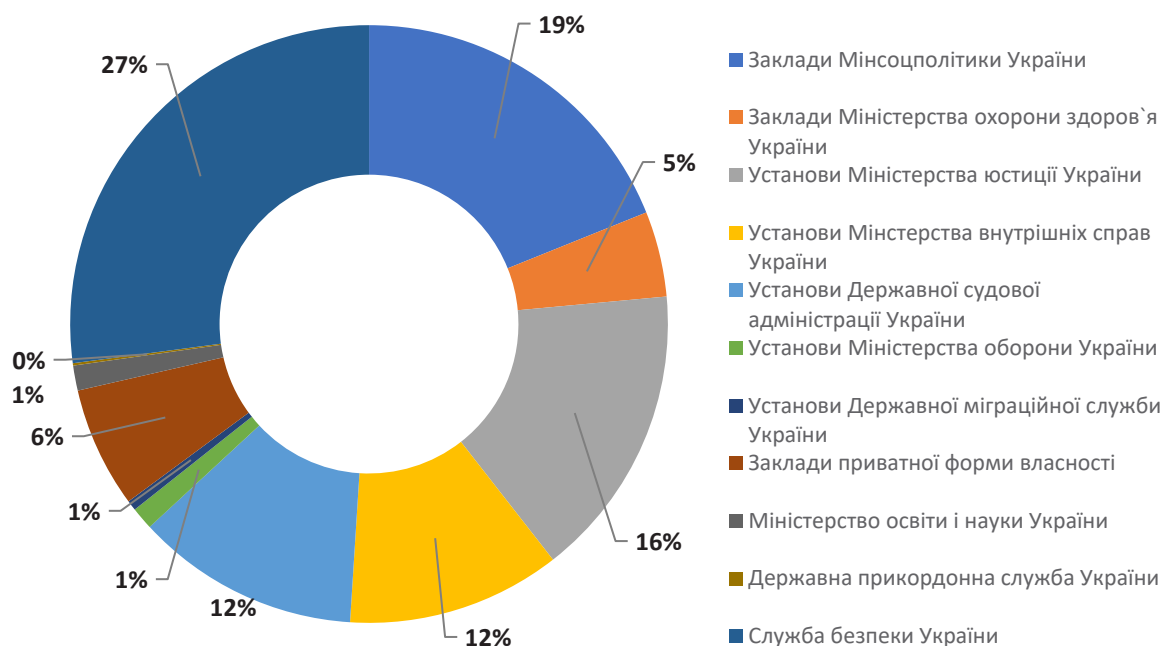
З метою забезпечення реалізації повноважень Уповноваженого у сфері здійснення парламентського контролю за дотриманням права на захист від катувань та іншого жорстокого, нелюдського або таких, що принижують гідність, видів поводження та покарання спільно з представниками громадських організацій у 2023 році проведено 538 відвідувань місць несвободи. Загалом за час дії правового режиму воєнного стану в Україні Секретаріатом Уповноваженого провів 740 відвідувань місць несвободи в різних куточках України.

Загальна кількість місць несвободи на території України становить 3770, які відповідно до пункту 8 статті 13 Закону України «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини» Уповноважений може відвідувати без попереднього повідомлення про час і мету відвідування.

У 2023 році Секретаріат Уповноваженого провів відвідувань місць несвободи:

- Мінсоцполітики України — 139;
- ДСА України — 89;
- МОЗ України — 34;
- МОН України — 10;
- МЮ України — 117;
- МВС України — 85;
- ДМС України — 4;
- Державної прикордонної служби України — 1;
- Міноборони України — 9;
- Служби безпеки України — 2;
- установ приватної форми власності — 48.

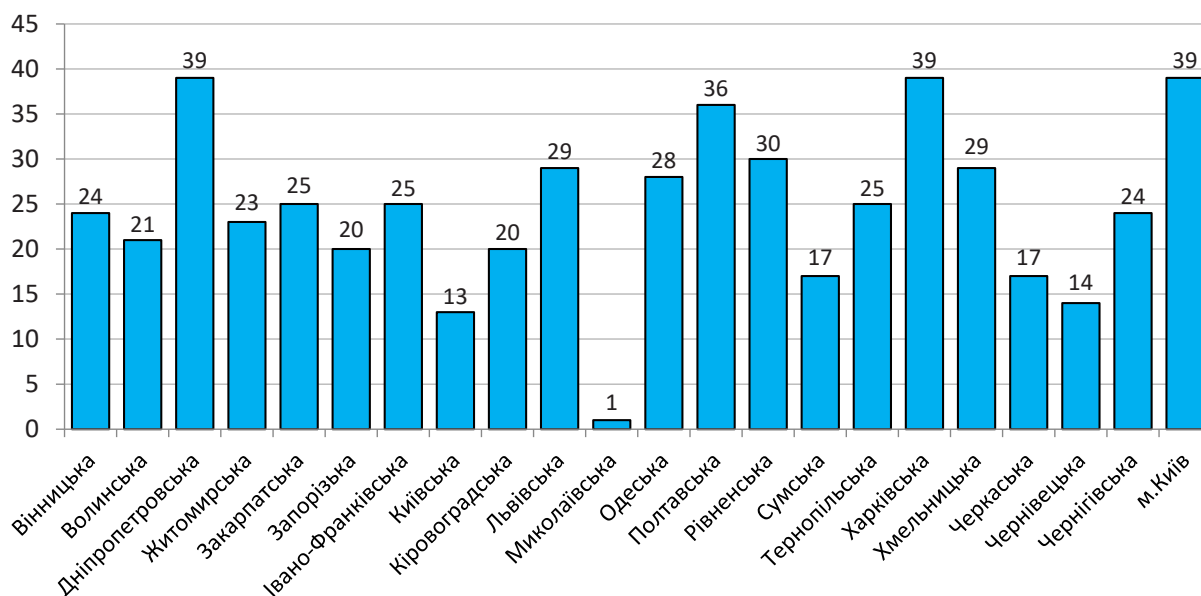
В 2023 році проведено 538 відвідування НПМ різних місць несвободи, а саме:

Із загальної кількості відвідувань працівники Департаменту провели 206 відвідувань, працівники Відділу сприяння роботі регіональних представництв — 332 відвідування.

За регіонами кількість відвідувань становить: Вінницька — 24, Волинська — 21, Дніпропетровська — 39, Житомирська — 23, Закарпатська — 25, Запорізька — 20, Івано-Франківська — 25, Київська — 13, Кіровоградська — 20, Львівська — 29, Миколаївська — 1, Одеська — 28, Полтавська — 36, Рівненська — 30, Сумська — 17, Тернопільська — 25, Харківська — 39, Хмельницька — 29, Черкаська — 17, Чернівецька — 14, Чернігівська — 24, м. Київ — 39.

**Кількість відвідувань НПМ в 2023 році
по регіонах**

За результатами відвідувань виявлено системні порушення прав і свобод людини і громадянина в місцях несвободи, зокрема права:

- на захист від катувань, жорстокого або такого, що принижують гідність, поводження чи покарання;
- на достатній життєвий рівень;
- на свободу та особисту недоторканність;
- на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування;
- на життя та безпечні умови утримання;
- на працю та захист від експлуатації;
- на професійну правничу допомогу;
- на підтримання контактів із зовнішнім світом;
- на працю і захист від експлуатації та інші порушення прав засуджених;
- права осіб з інвалідністю та маломобільних груп населення.

З метою усунення виявлених за відвідувань НПМ порушень прав і свобод людини і громадянина у 2023 році Уповноважений вніс 140 подань до органів державної влади, органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян, підприємств, установ, організацій незалежно від форми власності, для вжиття відповідних заходів щодо усунення виявлених порушень.

За результатами розгляду внесених подань 55 службових осіб установ притягнуто до дисциплінарної відповідальності.

Департамент з питань реалізації НПМ запровадив практику щоденного надання відомостей про порушення прав людини в місцях несвободи або інформацію, що таких випадків нема, а також негай-

ного повідомлення про кожен випадок катувань та інших жорстоких, нелюдських чи таких, що принижують гідність, видів поводження та покарання, від МЮ України, ДМС України, Державної прикордонної служби України, ДСА України, Бюро економічної безпеки України, також від ОВА (у координації з районними державними адміністраціями та територіальними громадами).

Після опрацювання оперативної інформації, розгляду скарг і звернень про факти, які мають ознаки можливих кримінальних правопорушень, з ініціативи Уповноваженого у 2023 році внесено до ЄРДР відомості та розпочато 26 кримінальних проваджень, зокрема за статтями 127 (катування), 189 (вимагання), 365 (перевищення влади або службових повноважень працівником правоохоронного органу) КК України.

За результатами вивчення узагальненої щоденної інформації, яка надходила з центрального апарату ДКВС України, Департамент НПМ ініціював проведення 22 службових розслідувань за фактами самогубства, дістання тілесних ушкоджень, смерті засуджених, які були залишені поза увагою керівництвом установ. За результатами службових розслідувань 62 службові особи притягнуті до дисциплінарної відповідальності.

Уповноважений вживає всіх можливих заходів, передбачених законодавством, з метою запобігання катуванням та іншим жорстоким, нелюдським або таким, що принижують гідність, видам поводження і покарання:

- реагування на системні порушення прав і свобод людини та громадянина;
- моніторинг оприлюднених фактів і випадків неналежного поводження в місцях несвободи в медіа, як результат — проведення позапланових відвідувань цих місць;
- впровадження рекомендацій ЄКПТ (СРТ);
- застосування на практиці та орієнтування у своїй діяльності на рішення ЄСПЛ.

Започаткована практика інформувати Національну поліцію України та Державне бюро розслідувань про виявлені в ході відвідувань місць несвободи факти, які мають ознаки можливих кримінальних правопорушень.

Напрямок роботи НПМ в Україні в запобіганні, виявленні та припиненні будь-яких проявів порушення та неповаги до прав і свобод людини, дискримінації, катування, інших нелюдських видів поводження та покарання залишається незмінним і постійно удосконалюється.

1.2. Основні напрямки роботи НПМ України у 2023 році

Діяльність НПМ ведеться з дотриманням принципів верховенства права — забезпечення пріоритету прав і свобод людини та громадянина відповідно до [Конституції України](#)³, законності, неупередженості та прозорості в тісній взаємодії з органами державної влади, місцевого самоврядування, громадянським суспільством і міжнародними партнерами.

У 2023 році відвідування установ системи МЮ України групами НПМ залишилося одним із пріоритетних напрямів з огляду на широкий спектр прав, які має забезпечувати адміністрація установ ДКВС України, значного наповнення цих установ та тривалого часу перебування в них утримуваних осіб.

Як свідчить досвід попередніх років, саме в установах ДКВС України виявляється найбільше порушень прав ув'язнених і засуджених, зокрема:

- порушення права на гідні умови тримання (порушення норм площі для однієї утримуваної особи);
- порушення права на приватність;
- порушення права на життя (порушення норм протипожежної безпеки);
- порушення права на зв'язок із зовнішнім світом тощо.

³ Конституція України: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.

Також пріоритетним напрямком діяльності НПМ у 2023 році було відвідування закладів соціального захисту недержавної форми власності, зокрема приватних будинків-інтернатів для громадян похилого віку та осіб з інвалідністю. Закритість та ізольованість приватних пансіонатів, зокрема для доступу громадськості, призводить до безпорадності утримуваних осіб і порушення їхніх прав. Причини численних порушень у діяльності таких закладів — неунормованість їхньої діяльності як окремого напрямку, невнесення до відповідного Реєстру надавачів та отримувачів соціальних послуг. Це зумовлює брак механізмів контролю держави за їхньою діяльністю та механізмів припинення діяльності тих суб'єктів, які діють з порушеннями правових норм.

Залишається важливим і проблемним напрямком забезпечення прав осіб, які перебувають у закладах з надання психіатричної допомоги. Із залученням фахівців у сфері охорони здоров'я, а саме лікарів-психіатрів, в рамках НПМ групи НПМ відвідали 23 заклади з надання психіатричної допомоги, зокрема і спеціалізовані заклади, під час яких досліджували умови перебування пацієнтів, до яких застосовувалася примусова госпіталізація та ПЗМХ. За результатами відвідувань виявлено низку проблем, які призводять до порушення прав осіб, що перебувають у зазначених установах, зокрема на захист від катування, жорстокого, нелюдського або такого, що принижує гідність, видів поведінки, на охорону здоров'я та медичну допомогу, на гідні умови тримання тощо.

Важливий напрям діяльності НПМ — діалог з міжнародними організаціями, активна комунікація з міжнародними партнерами та міжнародними інституціями, участь у міжнародних заходах.

Діяльність НПМ передбачає співпрацю та стабільну комунікацію з міжнародним партнерами і передусім з Підкомітетом ООН з недопущення катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поведінки та покарання Комітету проти катувань, утвореним відповідно до Факультативного протоколу до Конвенції проти катувань, а також з міжнародними організаціями і відповідними органами іноземних держав, діяльність яких пов'язана з цією сферою.

У 2023 році представник Уповноваженого з прав людини в місцях несвободи взяв участь у низці міжнародних заходів.

Делегація Офісу Омбудсмана у складі представника Уповноваженого з прав людини в місцях несвободи взяла участь у заходах Другої додаткової зустрічі з людського виміру ОБСЄ «Тортури та інші серйозні порушення міжнародного гуманітарного права та грубі порушення міжнародного права у сфері прав людини» (м. Відень). Перед початком основної сесії делегація взяла участь у сайд-івенті «Катування в офіційних та неофіційних місцях несвободи в Україні в умовах російської окупації», що організували громадська організація «Україна без тортур» та Данський інститут проти катувань DIGNITY.

Представник Уповноваженого з прав людини в місцях несвободи виступив під час сесії «Серйозні порушення міжнародного гуманітарного права та відповідних зобов'язань» Другої додаткової зустрічі людського виміру ОБСЄ з інформацією про зібрану значну кількість фактів і доказів грубих порушень міжнародного гуманітарного права щодо поведінки з військовополоненими та цивільними особами з боку агресора, що становить порушення Женевських конвенцій.

На Регіональній зустрічі НПМ та Організацій громадянського суспільства регіону ОБСЄ з питань психічного здоров'я в місцях несвободи в місті Копенгагені захід зібрав профільних спеціалістів більш ніж 50 країн світу. Окрема увага була приділена питанням психологічного здоров'я моніторів НПМ, які, не шкодуючи свого ментального та фізичного здоров'я, допомагають людям. Під час дискусії представник Уповноваженого розповів про виклики, з якими стикається український НПМ внаслідок російської збройної агресії проти нашої держави, та практики, які використовує Офіс Омбудсмана у своїй діяльності.

Також Україна була представлена на 14-й Міжнародній конференції Глобального альянсу національних інституцій з прав людини (GAHNRI) — «Катування та інші форми нелюдського поводження: роль національних інституцій з прав людини». На конференції відбувся обмін досвідом, найкращими практиками щодо запобігання катуванням та іншим формам жорстокого поводження, обговорено проблеми захисту прав людини, організації моделі НПМ у різних кутках світу.

На сайд-івенті в рамках Варшавської конференції з людського виміру ОБСЄ (OSCE — The Organization for Security and Co-operation in Europe) проведено ряд двосторонніх зустрічей: з очільниками делегацій США, Франції та Німеччини і директором БДІПЛ ОБСЄ. Взято участь у пленарному

засіданні Варшавської конференції ОБСЄ з людського виміру, присвяченому запобіганню та викоріненню катувань. Учасників поінформовано про основні досягнення та результати функціонування НПМ як одного з найефективніших механізмів викорінення такого ганебного явища, як катування.

Серед іншого, від імені інституції Уповноважений запропонував учасникам підтримати реалізацію пункту 4 Формули миру [Президента України](#), яка передбачає повернення на батьківщину всіх українців, які незаконно утримуються в РФ та на ТОТ.

Співпраця з громадськими, благодійними та міжнародними організаціями — невіддільна частина діяльності НПМ в Україні.

Консультативна рада з питань реалізації НПМ при Уповноваженому діє для надання консультативної фахової підтримки виконанню Уповноваженим функцій НПМ відповідно до Факультативного протоколу. До складу Консультативної ради входить 33 члени, з них 28 — представники найвпливовіших і найавторитетніших організацій, які мають досвід у галузі захисту прав і свобод людини та громадянина.

У 2023 році проведено чотири засідання консультативної ради, результатами яких стали внесення змін і доповнень до Регламенту організації та здійснення регулярних відвідувань місць несвободи для виконання функцій НПМ; запровадження пілотного проєкту «Регіональні групи НПМ», який передбачає повторне відвідування місць несвободи соціальної сфери громадськими моніторами; удосконалення виконання функцій НПМ в Україні.

Представники громадських організацій, експерти, учені та фахівці, залучені Уповноваженим до виконання функцій НПМ, відвідують місця несвободи на підставі окремого письмового доручення Уповноваженого, та можуть опитувати осіб, які там перебувають, з метою отримання інформації стосовно поводження з ними та щодо умов їхнього тримання. Уповноважений у 2023 році представникам громадських організацій видав 177 доручень для проведення відвідувань місць несвободи.

1.3. Вплив збройної агресії проти України на осіб, які перебувають у місцях несвободи

Збройна агресія проти України вплинула на всі сфери українського суспільства, на права людини: права на життя, свободу та особисту недоторканність та низку інших прав.

Міжнародні правозахисні організації та правоохоронні органи України задокументували тисячі порушень прав цивільних громадян і військовослужбовців.

У другий рік повномасштабної агресії РФ проти України продовжилися масові обстріли цивільних об'єктів, критичної інфраструктури, зокрема й місць несвободи, які зазнали різного ступеня руйнувань і пошкоджень. Актуальними залишилися виклики, пов'язані зі збереження життя осіб, які перебували в місцях несвободи, їхнім переміщенням та евакуацією.

За даними Державної прикордонної служби України, у її підпорядкуванні перебуває 56 місць тимчасового тримання (далі — МТТ), розрахованих на одночасне утримання 358 осіб. Внаслідок акту відкритої агресії РФ та у зв'язку із запровадженням правового режиму воєнного стану призупинено функціонування 39 МТТ, 8 з яких перебуває на ТОТ у межах Харківської, Луганської, Херсонської та Запорізької областей.

У 2023 році внаслідок падіння уламків збитої ракети на прилеглій території до Миколаївського пункту тимчасового перебування іноземців та осіб без громадянства, вибуховою хвилею пошкоджено пункт тимчасового перебування іноземців та осіб без громадянства. Відомості про зазначену подію внесено до ЄРДР. Слідчі дії проводить УСБУ в Миколаївській області.

За даними Національної поліції України, станом на 31.12.2023 з 109 ІТТ функціонування 28-ми призупинено (9 — у зв'язку з проведенням реконструкції та ремонтних робіт, 3 — розв'язується питання щодо ліквідації або проведення ремонту, 6 — через воєнні дії, 4 — зруйновані (частково зруйновані) під час збройної агресії РФ в Україні, 6 — перебувають на ТОТ). Продовжують функціонувати 81 ІТТ.

За даними МЮ України, у структурі ДКВС України налічується 182 УВП.

Станом на 31.12.2023 не функціонують:

- 29 УВП, розташовані на територіях Донецької та Луганської областей, тимчасово непідконтрольних Урядові України з 2014 року;
- 5 установ на ТОТ АР Крим;
- 7 УВП, розташованих на територіях, тимчасово непідконтрольних Урядові України з 24.02.2022;
- в 9 УВП засуджені та ув'язнені не тримаються у зв'язку з проведенням евакуації та тим, що вони розташовані на деокупованих територіях Херсонської області;
- 2 УВП перепрофільовано в табір для тримання військовополонених;
- 1 виховна установа.

У 41 УВП засуджені не тримаються, у зв'язку з оптимізацією їх діяльності.

Інформація про установи виконання покарань, які не функціонують станом на 31.12.2023 року

За час воєнних дій загострилися проблеми, над розв'язанням яких працювала / працює українська в'язнична система. Зокрема, в установах, що перебували в епіцентрі бойових дій, адміністрація стикалася з гострими питаннями постачання питної води, тепла та енергії, порушувався телефонний та інтернет-зв'язок, в установах південного регіону виникали проблеми з мобільним зв'язком українських операторів. В установах у зонах бойових дій були труднощі з доставленням харчових продуктів і медикаментів безпосередньо до установ, деякі постачальники опалювальних ресурсів (вугілля та дров) не виконували своїх зобов'язань.

Для розв'язання цих питань у ДКВС України створено гуманітарний штаб з координації збору та розподілу гуманітарної допомоги в'язничної інфраструктури, триває співпраця з міжнародними та українськими благодійними і волонтерськими організаціями.

Станом на 31 грудня 2023 року в структурі Центру охорони здоров'я ДКВС України перебуває 99 закладів охорони здоров'я, зокрема: спеціалізованих туберкульозних лікарень — 5, багатопрофільних лікарень — 7, медичних частин — 83, фельдшерсько-акушерських пунктів — 4.

Протягом 2023 року ліквідовано Софіївську спеціалізовану туберкульозну лікарню № 55, Вільнянську психіатричну лікарню № 20 філії ЦОЗ ДКВС України в Запорізькій області, Херсонську міську медичну частину, Центральну клініко-діагностичну лабораторію філії ЦОЗ ДКВС України в Херсонській області. Дніпровську міську медичну частину приєднано до Дніпропетровської багатопрофільної лікарні № 4 філії ЦОЗ ДКВС України в Дніпропетровській та Донецькій областях та медичну частину № 98 приєднано до багатопрофільної лікарні № 98 філії ЦОЗ ДКВС України в Хмельницькій області. Створено медичну частину № 55 філії ЦОЗ ДКВС України в Запорізькій області.

У зоні бойових дій перебувають: медична частина № 2, медична частина № 82, Бахмутська міська медична частина філії ЦОЗ ДКВС України в Дніпропетровській та Донецькій областях.

На ТОТ перебувають: медична частина № 107, Маріупольська міська медична частина філії ЦОЗ ДКВС України в Дніпропетровській та Донецькій областях, медична частина № 145, медична частина № 144 філії ЦОЗ ДКВС України в Запорізькій області, Старобільська міська медична частина філії ЦОЗ ДКВС України в Харківській та Луганській областях, Голопристанська спеціалізована туберкульозна лікарня філії ЦОЗ ДКВС України в Херсонській області.

Згідно з даними ДСА України кількість судів, територіальну підсудність яких змінено у зв'язку з неможливістю здійснювати правосуддя під час дії воєнного стану, становить 112, зокрема: у Донецькій — 13, Запорізькій — 18, Луганській — 16, Сумській — 1, Харківській — 9, Херсонській — 19, АР Крим — 36.

Внаслідок постійних ракетних обстрілів зруйновано 15 приміщень судів і 116 приміщень судових установ пошкоджено частково: вибито вікна, в деяких нема електро-, тепло-, водо-, газопостачання, пошкоджено стелю, зали судових засідань, внутрішні двері, зазнали руйнувань внутрішні перегородки між кабінетами тощо. Найбільше пошкоджено / зруйновано приміщень судових установ у Харківській, Донецькій, Херсонській та Миколаївській областях.

Згідно з даними Мінсоцполітики України, станом на 31.12.2023 кількість місць несвободи системи соціального захисту населення становить 452, у яких перебуває 43,4 тис. осіб, зокрема: ПНІ — 139, геріатричних пансіонатів — 34, будинків-інтернатів для громадян похилого віку та осіб з інвалідністю — 33, пансіонатів для ветеранів війни і праці — 7, соціально-реабілітаційних центрів — 8, будинків дитини — 10, дитячих будинків-інтернатів — 36, притулків для дітей — 4, дитячих будинків — 1, центрів соціальної реабілітації дітей з інвалідністю — 6, центрів соціально-психологічної реабілітації дітей — 95, загальноосвітніх шкіл та професійних училищ соціальної реабілітації — 5, приватних пансіонатів для людей похилого віку — 60, приватних реабілітаційних центрів для осіб з алкогольною, наркотичною та іншими формами залежності — 14.

Відповідно до отриманої від Нацсоцслужби України інформації, станом на 01.01.2022 в регіонах України функціонувало 245 інтернатних закладів соціального захисту, в яких перебувало 37899 підопічних. Станом на 17.01.2024 забезпечено тимчасове переміщення (евакуацію) 4595 підопічних із 41 інтернатного закладу (12,1 % від загальної кількості всіх підопічних, які перебували в інтернатних закладах станом на 01.01.2022), з яких: 3719 осіб переміщено до інтернатних закладів іншої області та 876 осіб — за кордон.

Руйнування об'єктів соціальної сфери:

Згідно з інформацією, наданою Мінсоцполітики України щодо місць несвободи, які постраждали внаслідок збройної агресії РФ проти України, частково пошкоджено 7 закладів, що перебувають у підпорядкуванні Мінсоцполітики: комунальний заклад «Вищетарасівський ПНІ» Дніпропетровської

ОР; комунальний заклад «Іллінський ПНІ» Дніпропетровської ОР; комунальна установа «Маріупольський будинок-інтернат для громадян похилого віку та осіб з інвалідністю № 2», комунальна установа «Бахмутський ПНІ»; комунальна установа «Комишівський ПНІ»; комунальна установа «Дружківський ДБІ»; Центр надання соціальних послуг Марганецької міської ради. Активні бойові дії та розміщення на ТОТ унеможливають повноцінне функціонування вказаних закладів, із них евакуйовано 1317 осіб.

14 закладів, що перебувають у підпорядкуванні Мінсоцполітики України, частково зруйновано: комунальна установа «Комишівський ПНІ»; комунальна установа «Маріупольський будинок-інтернат для громадян похилого віку та осіб з інвалідністю № 2»; комунальна установа «Бахмутський ПНІ»; комунальна установа «Дружківський ДБІ»; комунальна установа «Таврійський ПНІ з геріатричним відділенням» Запорізької ОР; комунальна установа Сумської ОР «Свеський ПНІ»; комунальна установа «Білопільський ДБІ»; комунальна установа «Оскільський ПНІ»; комунальна установа «Куп'янський ПНІ»; комунальна установа «Липецький ПНІ»; комунальна установа «Вовчанський спеціальний будинок інтернат»; комунальна установа «Вовчанський геріатричний пансіонат»; Пуща-Водицький ПНІ; Київський ПНІ. Активні бойові дії та розміщення на ТОТ, унеможливають повноцінне функціонування вказаних закладів, 2078 осіб із вищевказаних установ евакуйовано.

Шість закладів, що перебувають у підпорядкуванні Мінсоцполітики України, повністю зруйновані внаслідок збройної агресії РФ: комунальна установа «Лиманський будинок-інтернат для громадян похилого віку та осіб з інвалідністю»; комунальний заклад «Попаснянський обласний ПНІ»; Нижнянський обласний ПНІ; Лупаревський ПНІ; комунальна установа Сумської ОР «Атинський ПНІ»; комунальний заклад Херсонської ОР «Херсонський психоневрологічний будинок-інтернат»; Київський пансіонат ветеранів праці, 360 осіб евакуйовано з вказаних закладів.

Троє людей, що перебували у вказаних закладах, постраждали внаслідок збройної агресії РФ.

За інформацією, із 71 особи, що перебували в комунальній установі «Кремінський обласний будинок-інтернат для громадян похилого віку та інвалідів», 20 осіб переміщено до Сватівського обласного будинку-інтернату для громадян похилого віку та інвалідів. У зв'язку з тим, що установа міститься на ТОТ, підтвердити перебування або загибель 51 особи, не переміщеної до Сватівського обласного будинку-інтернату для громадян похилого віку та інвалідів, немає можливості.

Згідно з інформацією, наданою МОЗ України, до Дніпровської філії «Спеціальний заклад з надання психіатричної допомоги» ДУ «Інститут судової психіатрії МОЗ України» (далі — Спеціальний заклад, філія) переміщено 19 осіб, які проходили лікування в КНП «Херсонський обласний заклад з надання психіатричної допомоги» Херсонської ОР». Перебування осіб з психічними розладами поряд із зоною ведення бойових дій негативно вплинуло на їхній стан психічного здоров'я. З усіма переміщеними особами у філії проводилася робота з надання першої психологічної допомоги штатними психологами. З кожним з них провели індивідуальні зустрічі працівники філії з відділу дотримання прав людини в наданні психіатричної допомоги, їм надано індивідуальну гуманітарну допомогу від волонтерських організацій.

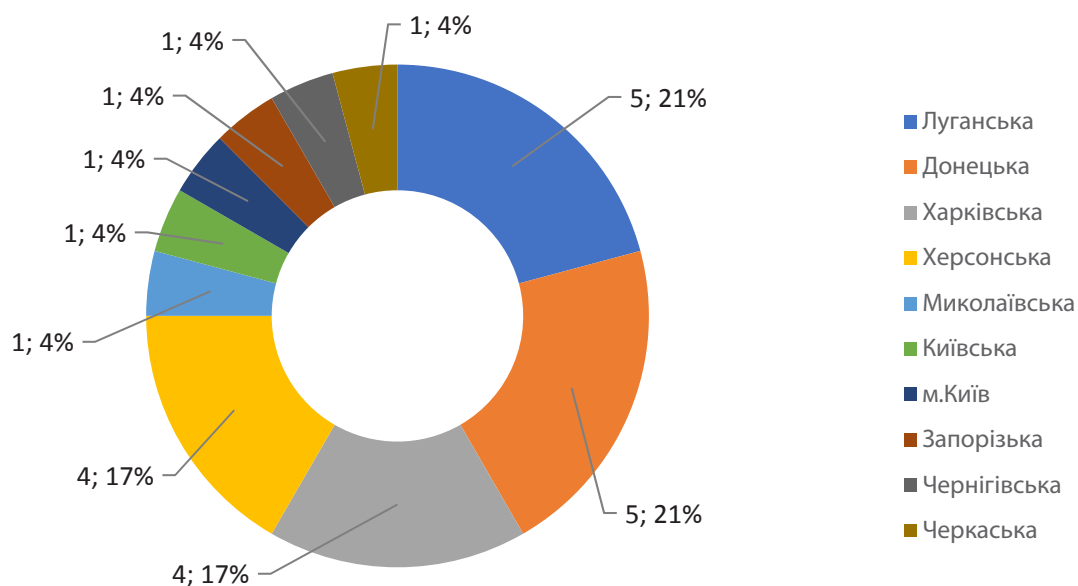
Руйнувань зазнали також місця несвободи МОЗ України.

За інформацією МОЗ України, станом на кінець 2023 року, внаслідок збройної агресії РФ проти України підтверджена вірогідність пошкоджень 1626 об'єктів 644 закладів охорони здоров'я.

24 місця несвободи МОЗ України зазнали ушкоджень внаслідок збройної агресії РФ проти України, а саме в:

- Луганській області — 5 (2 психіатричні лікарні; 2 психіатричні відділення; 1 будинок дитини);
- Донецькій області — 5 (2 психіатричні лікарні; туберкульозне відділення; 2 центри з профілактики та лікування залежності);
- Харківській області — 4 (будинок дитини; 3 психіатричні лікарні);
- Херсонській області — 4 (психіатрична лікарня; паліативне відділення; туберкульозне відділення; психіатричне відділення);
- Миколаївській області — 1 (будинок дитини);
- Київській області — 1 (психіатрична лікарня);
- м. Києві — 1 (туберкульозне відділення);
- Запорізькій області — 1 (психіатрична лікарня);
- Чернігівській області — 1 (психіатрична лікарня);
- Черкаській області — 1 (психіатрична лікарня).

Постраждалі місця несвободи МОЗ

Згідно з інформацією МЮ України стосовно місць несвободи, які постраждали внаслідок збройної агресії РФ проти України: зазнали руйнувань 22 УВП, 15 зазнали незначних руйнувань і пошкоджень майна, часткового руйнування будівель, серед таких установ значних руйнувань зазнали «Північна виправна колонія №90», «Торецька виправна колонія (№2)», «Селидівська виправна колонія (№82)».

Непридатними для подальшого використання стали «Дружелябівський виправний центр (№1)» та «Оріхівська виправна колонія (№88)». Часткових руйнувань будівель зазнала «Софіївська виправна колонія (№ 55)». «Бахмутська УВП (№ 6)» міститься на ТОТ.

Тривалий збройний конфлікт РФ проти нашої держави продовжує негативно впливати на всі сфери життя людини.

Хоча РФ — держава — учасниця Женевської конвенції про захист цивільного населення під час війни⁴, вона продовжує безпрецедентно її порушувати.

РФ продовжує порушувати право українців на життя, свободу, особисту недоторканність та безпеку. Кожного дня мешканці потерпають від жорстокого поводження, насильства над ними на ТОТ. РФ вбиває безліч людей, тим самим порушуючи статтю 3 Женевської конвенції про поводження з військовополоненими, у якій забороняється жорстоке поводження або таке, що принижує честь та гідність особи.

Значних утисків зазнають мешканці окупованого півострова АР Крим.

Представник Президента України в Автономній Республіці Крим у брифах щодо загальної ситуації та ймовірних міжнародних злочинів на ТОТ АР Крим та міста Севастополя в умовах нового етапу збройної агресії РФ на території України, які надходять на адресу Секретаріату Уповноваженого, постійно наголошує на масових порушеннях прав людини.

В умовах нового етапу російської збройної агресії з 24 лютого 2022 року на території України Представництво на щотижневій основі веде моніторинг і збір інформації (з відкритих джерел та свідчень осіб) щодо ймовірних порушень міжнародного гуманітарного права та підтверджень агресивної політики держави-агресора на ТОТ АР Крим та м. Севастополя.

Як зазначено в інформації Представника Президента України в Автономній Республіці Крим у Брифі щодо загальної ситуації та ймовірних міжнародних злочинів на ТОТ АР Крим та міста Севастополя в умовах нового етапу збройної агресії РФ на території України «на тимчасово окупованому Кримському півострові продовжується полювання на активістів, громадян України, які не погоджуються з режимом та діями держави-агресора. Кримська «феміда» продовжує призначати таким особам адміністративні штрафи у великих розмірах та застосовувати стягнення, пов'язані з позбавленням волі».

Надходять відомості про погіршення стану здоров'я громадян України, позбавлених волі за політичними мотивами. Громадяни потребують термінової медичної допомоги, скаржаться на бездіяльність лікарів та умови утримання в СІЗО, на високі вологість і низьку температуру повітря в камерах.

Продовжується переслідування та тиск на громадян України.

Відповідно до узагальнених матеріалів за результатами збору інформації про стан дотримання норм міжнародного гуманітарного права у зв'язку зі збройною агресією проти України Міністерства з питань реінтеграції ТОТ України з 2014 до 2023 рік, від початку міжнародного збройного конфлікту між Росією та Україною, на ТОТ України спостерігаються грубі порушення норм міжнародного гуманітарного права та міжнародного права прав людини.

Були зафіксовані порушення звичаєвих та конвенційних норм міжнародного гуманітарного права і норм міжнародного права прав людини, зокрема Європейської Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, Міжнародного пакту про громадянські і політичні права⁵.

Окупанти систематично порушували принцип розрізнення та заборони використання живих щитів, вдавалися до незаконного призову місцевого цивільного населення до окупаційних військ. Систематичними також були порушення безпеки й правопорядку, відбувалися незаконні переміщення населення, примусова паспортизація та політична агітація.

Надходили відомості про жорстоке поводження з ув'язненими, про погіршення стану здоров'я громадян України, позбавлених волі за політичними мотивами, на них не припиняється тиск. Їм не надається належна медична допомога, родичам невідомо, де ув'язнені перебувають, не надається можливість отримувати та надсилати листи, спілкуватися з рідними, забороняють передавати ліки, застосовують побиття.

Для забезпечення права на життя та безпеку відповідно до статті 2 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, статті 27 Конституції України, Порядку створення, утримання фонду захисних споруд цивільного захисту, виключення таких споруд із фонду та ведення його обліку, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 10.03.2017 № 138, Вимог щодо утримання та експлуатації захисних споруд цивільного захисту, затверджених наказом Міністерства внутрішніх справ України 09.07.2018 № 579, місця несвободи повинні бути забезпечені захисними спорудами.

⁴ Женевська Конвенція про захист цивільного населення під час війни: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154#Text.

⁵ Міжнародний пакт про громадянські і політичні права: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text.

До захисних споруд належать сховище — герметична споруда для захисту людей, у якій протягом певного часу створюються умови, що виключають вплив на них небезпечних факторів, які виникають внаслідок надзвичайної ситуації, воєнних (бойових) дій та терористичних актів, та найпростіші укриття — фортифікаційна споруда, цокольне або підвальне приміщення, інша споруда підземного простору, в якій можливе тимчасове перебування людей з метою зниження комбінованого ураження від небезпечних чинників, а також від дії засобів ураження в особливий період.

Під час відвідувань групи НПМ виявляють порушення в частині наявності захисних споруд для укриття утриманих осіб.

Приміщення місць несвободи, визначені як укриття, не відповідають вимогам затвердженим наказом МВС України від 09.07.2018 № 579 «Про затвердження вимог з питань використання та обліку фонду захисних споруд цивільного захисту»⁶.

Згідно з інформацією МЮ України, станом на грудень 2023 року, фонд захисних споруд цивільного захисту ДКВС України налічує 293 захисні споруди, готові до використання за призначенням, зокрема 22 сховища, 121 протирадіаційне укриття, 150 найпростіших укриттів та споруд подвійного призначення, що задовольняє потребу в укритті 94,5 % осіб від кількості персоналу УВП і СІЗО ДКВС України, та 78,4 % осіб від кількості засуджених та осіб, узятих під варту, що підлягають укриттю.

З метою забезпечення наявного фонду захисних споруд готовим до використання за призначенням протягом серпня 2023 року в усіх установах проведено додаткові обстеження об'єктів фонду захисних споруд цивільного захисту із залученням працівників ДУ «Генеральна дирекція ДКВС України» та ДСНС України. За результатами проведених обстежень оформлено відповідні акти, складено дефектні акти та кошторисну документацію для проведення поточних і капітальних ремонтів захисних споруд. Усього проведено 141 комісійний огляд будівель, споруд і приміщень установ з метою визначення можливості їх використання як найпростіших укриттів для захисту персоналу та інших осіб, які підлягають укриттю. Визначено придатними для використання 134 такі приміщення місткістю 48 658 осіб, з яких 58 місткістю 20 523 осіб поставлено на облік як захисні споруди. Поточному ремонту підлягають 98 захисних споруд, розташованих у 34 установах, а капітальному ремонту — 18 захисних споруд, які перебувають на балансі 10 установ.

Водночас у 31 установі, що не має укриттів (сховищ та протирадіаційних укриттів) для захисту від ракетних ударів засуджених та осіб, узятих під варту, існує потреба в будівництві нових захисних споруд цивільного захисту, в 6 установах — у реконструкції наявних захисних споруд.

У червні 2023 року МЮ України визначило потребу установ у додатковому фінансуванні для приведення захисних споруд у стан готовності та 12 липня 2023 року до Міністерства фінансів України надіслало листа (№90873/8907-4-23/16.3.1) щодо додаткової потреби в коштах на облаштування захисних споруд цивільного захисту.

Протягом 2023 року компетентні органи систематично проводили огляди приміщень (укриттів) цивільного захисту, в актах про проведення яких зазначено висновки щодо стану готовності таких приміщень до використання та надано рекомендації щодо вжиття організаційних заходів, необхідних для приведення укриття до готовності для використання за призначенням відповідно до вимог, затверджених наказом МВС України від 09.07.2018 № 579 «Про затвердження вимог з питань використання та обліку фонду захисних споруд цивільного захисту». Групи НПМ під час відвідувань досліджували питання належного облаштування захисних споруд цивільного захисту, їх планової наповненості, проведення навчань, наявності чинних актів оцінення стану готовності захисних споруд цивільного захисту.

⁶ Наказ Міністерства внутрішніх справ України від 09.07.2018 № 579 «Про затвердження вимог з питань використання та обліку фонду захисних споруд цивільного захисту»: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0879-18#Text>.

РОЗДІЛ 2

ПОРУШЕННЯ ОСНОВОПОЛОЖНИХ ПРАВ ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА В МІСЦЯХ НЕСВОБОДИ, ПІДПОРЯДКОВАНИХ МЮ УКРАЇНИ

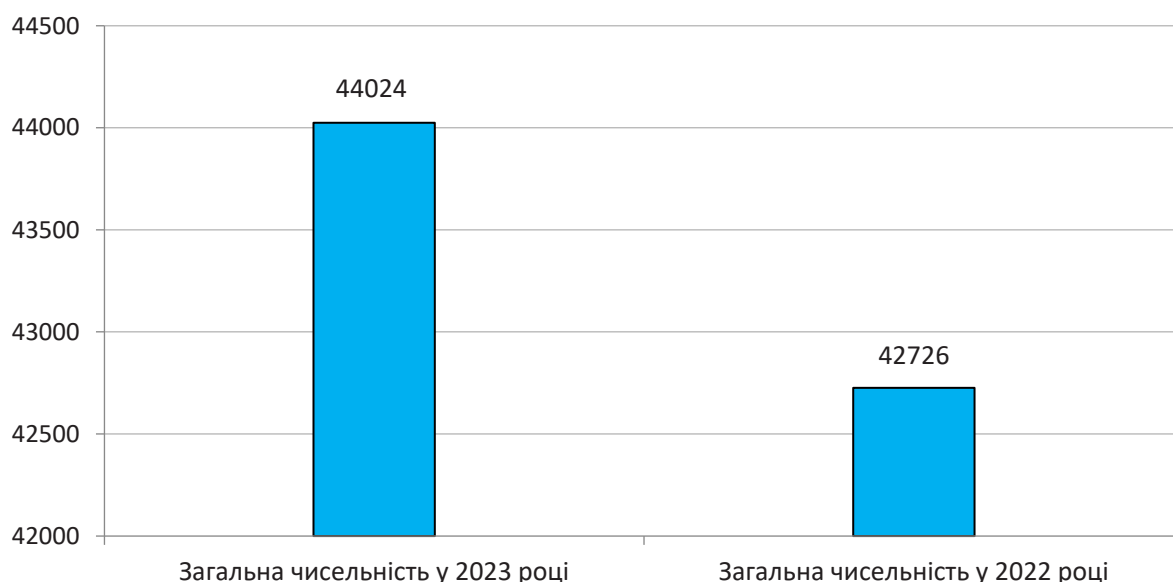
2.1. Загальний огляд місць несвободи, підпорядкованих МЮ України

Згідно з Положенням про МЮ України, затвердженого постановою КМУ від 02.07.2014 № 228⁷, одне із основних завдань МЮ України — формування та реалізація державної політики у сфері виконання кримінальних покарань.

У національному законодавстві України вказано, що персонал органів і установ виконання покарань зобов'язаний забезпечувати дотримання прав людини і громадянина, реалізацію законних прав та інтересів засуджених і осіб, узятих під варту, вимог законодавства щодо виконання і відбування кримінальних покарань.

Станом на 31.12.2023 у 148 УВП та СІЗО трималося 44024 особи, що більше, ніж торік.

Загальна кількість утримуваних

Протягом 2023 року працівники Секретаріату Уповноваженого спільно із представниками громадських організацій здійснили 117 відвідувань установ ДКВС України.

Відвідуваннями охоплено місто Київ та 18 областей (Вінницька, Волинська, Дніпропетровська, Житомирська, Закарпатська, Івано-Франківська, Київська, Львівська, Миколаївська, Одеська, Полтавська, Рівненська, Сумська, Тернопільська, Харківська, Хмельницька, Чернігівська та Черкаська).

Станом на 31.12.2023 підпорядкований МЮ України 41 підрозділ розташовується на ТОТ (Херсонська, Запорізька, Донецька, Луганська області та АР Крим), де органи державної влади тимчасово не здійснюють своїх повноважень.

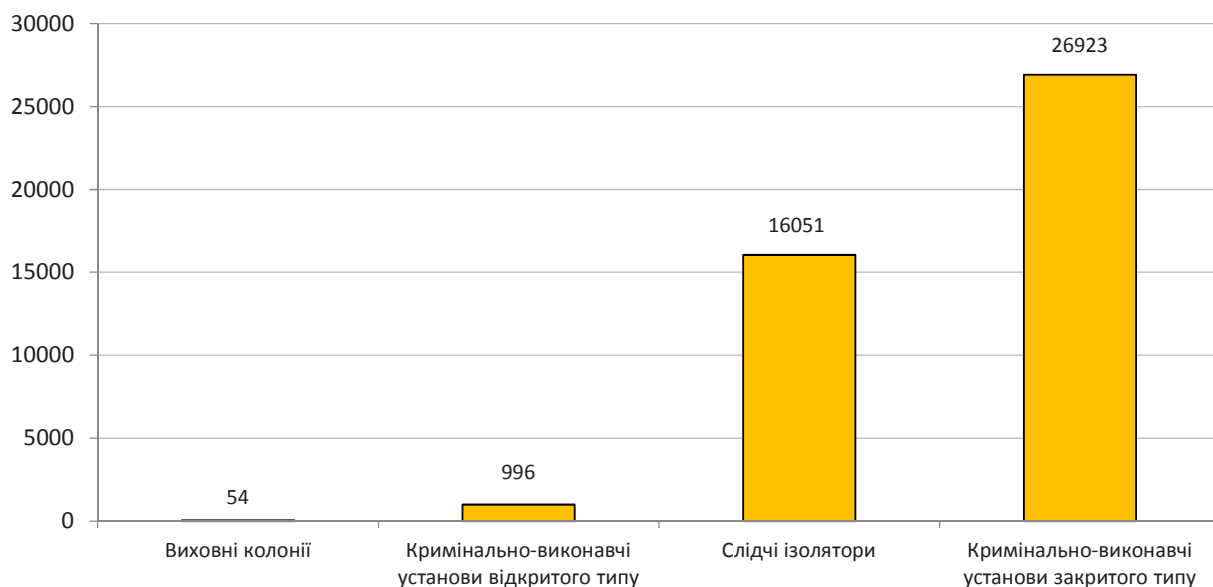
Із 8 установ, що розміщуються в територіальних громадах, на території яких ведуться бойові дії, евакуйовано ув'язнених і засуджених.

У 2023 році територія ДУ «Північна виправна колонія (№ 90)», розташована в Херсонській області, 4 рази піддавалася ворожим обстрілам.

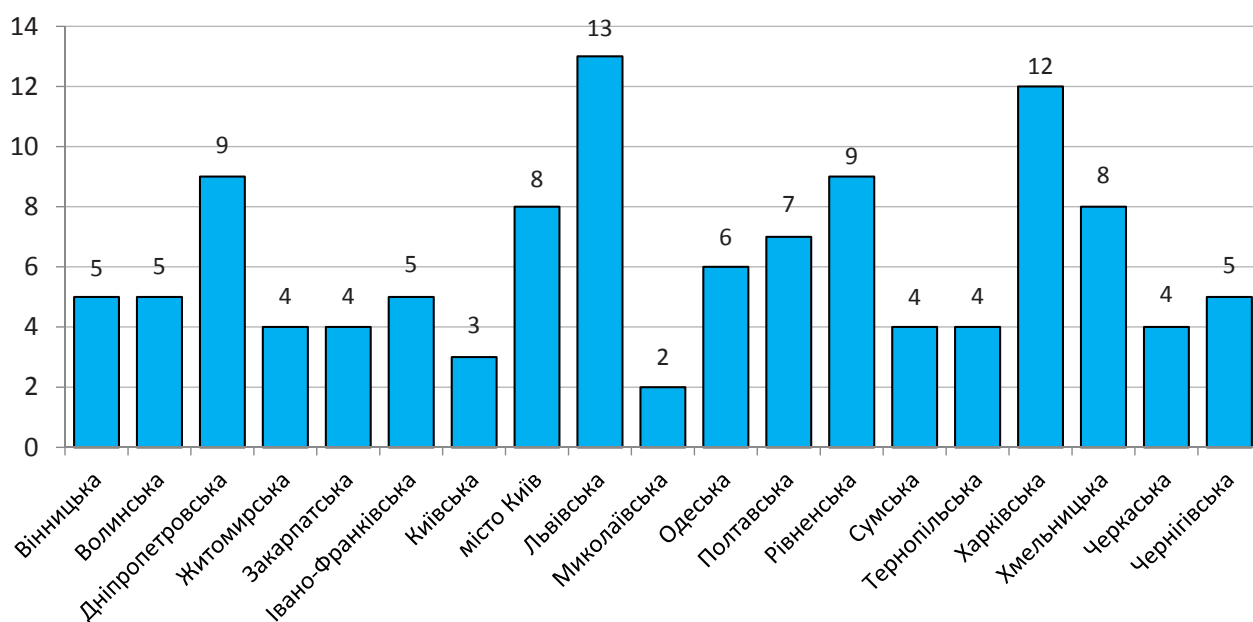
17 грудня 2023 року влучено 2 ворожими безпілотними літальними апаратами «Shahed», внаслідок яких пошкоджено будівлі виробничого цеху, складські приміщення, гуртожитки для проживання засуджених та приміщення професійно-технічного училища.

⁷ Постанова Кабінету Міністрів України від 2 липня 2014 р. № 228 «Про затвердження Положення про Міністерство юстиції України»: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/228-2014-%D0%BF#Text>.

Кількість утримуваних по різних типах установ

Кількість відвідувань установ кримінально-виконавчої служби

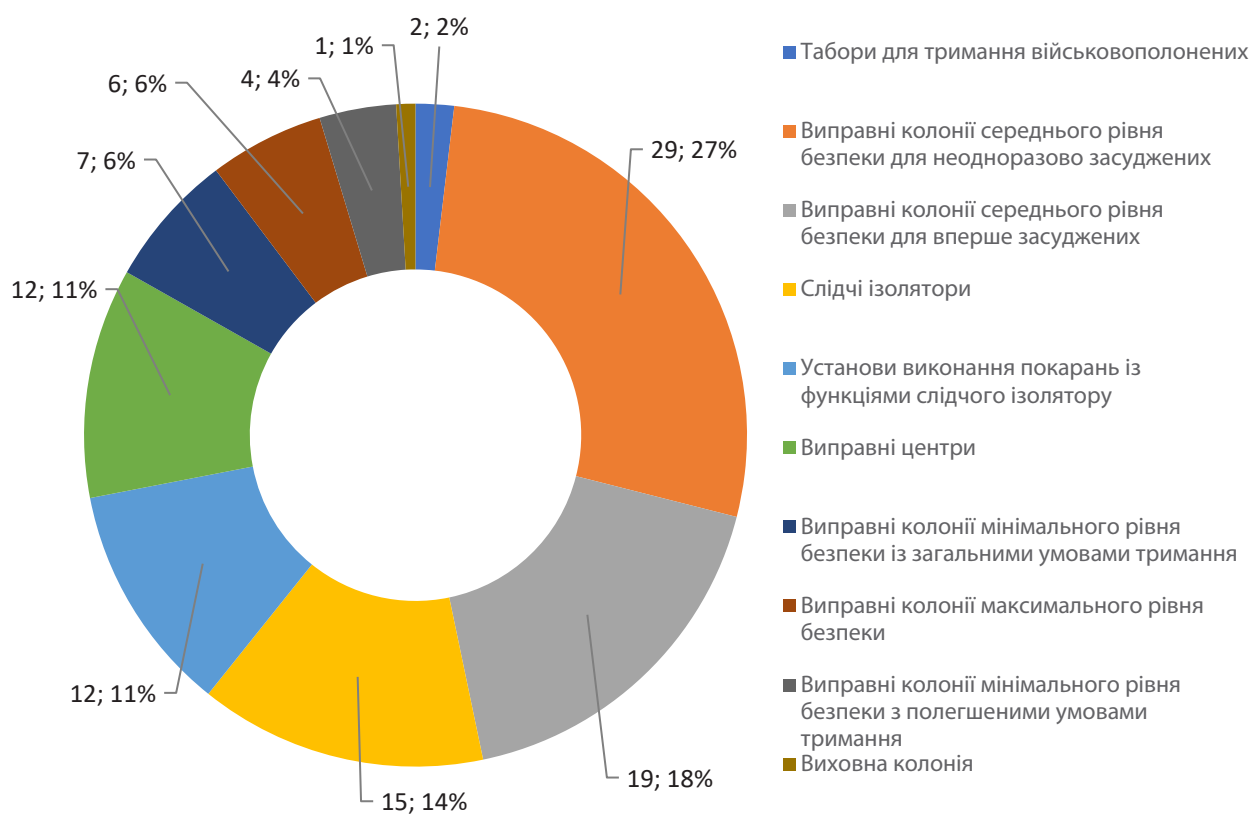
Подібна ситуація склалась у ДУ «Дар'ївська виправна колонія (№ 10)», яка впродовж усього 2023 року також піддавалася обстрілам та ракетним ударам з боку військових РФ.

Через збройну агресію РФ проти України, виникла необхідність створення окремих місць несвободи для тимчасового утримання військовополонених, якими стали ДУ «Табір для тримання військовополонених «Захід 1» (далі — табір) та «Табір для тримання військовополонених «Захід 2».

Табір для утримання військовополонених — установа для розміщення та утримання військовополонених у період дії на території України воєнного стану, який охоплює воєнний час і частково відбудовний період після закінчення воєнних дій.

Установи Державної кримінально-виконавчої служби України

9 серпня 2023 року група НПМ проведено відвідування табору, за результатами якого встановлено, що адміністрація та співробітники табору з військовополоненими поводитися гуманно, не допускаючи стосовно них насильства, репресалій, жорстокого поводження і тортур, образливого та принизливого ставлення, залякування та цікавості публіки, засудження та застосування покарання без попереднього судового рішення.

Випадків переповнення табору, порушення права на приватність, перевищення тривалості робочого дня, порушення норм оплати праці, незабезпеченості військовополонених білизною, одягом

та взуттям у ході відвідування не встановлено. Військовополоненим забезпечено вільний доступ до питної води та свіжого повітря.

За результатами відвідувань група НПМ установила, що працівники табору повним обсягом забезпечили дотримання вимог Женевської конвенції про поводження з військовополоненими.

2.2. Основні проблеми з дотриманням прав і свобод ув'язнених і засуджених у пенітенціарних установах

Право на захист від катувань, жорстокого або такого, що принижує гідність, поводження чи покарання

У 2023 році відвідування УВП стало одним з пріоритетних напрямків діяльності працівників Департаменту з питань реалізації НПМ.

Слід зазначити, що в установах ДКВС України продовжують фіксуватися системні порушення прав ув'язнених і засуджених з огляду на те, що заходи, які оголошує МЮ України як пріоритетні, не реалізуються десятиріччями, натомість робляться хибні кроки, які нібито мають сприяти виправленню проблемної ситуації з дотриманням прав людини.

У цьому аспекті ключовим проблемним питанням залишаються порушення норм площі з розрахунку на 1 особу.

Відповідно до чинного національного законодавства, а саме частини 2 статті 11 Закону України «Про попереднє ув'язнення»⁸ та частини 1 статті 115 КВК України⁹, встановлена норма площі камерних (житлових) приміщень повинна бути не меншою за 2,5 м² для осіб, взятих під варту та не меншою за 4 м² для засуджених.

Натомість непрофесійне реформування системи виконання покарань, а саме хибний шлях оптимізації та консервації УВП, призводить до того, що майже в усіх пенітенціарних установах досі не дотримуються вимоги норм площі щодо взятих під варту та засуджених осіб.

У ході відвідувань представники груп НПМ у 2023 році регулярно фіксували порушення встановлених норм площі на одну особу.

Зокрема, у ДУ «Личаківська виправна колонія (№ 30)» на момент відвідування зафіксовано, що в деяких житлових приміщеннях фактична норма площі на одного засудженого становила 2,5 м².

У ДУ «Житомирська УВП (№ 8)» встановлено, що в секторі максимального рівня безпеки з 88 камерних приміщень лише в 3 норма площі відповідає вимогам чинного законодавства.

Окрім цього, у камерних приміщеннях ДУ «Харківський СІЗО» представниками групи НПМ зафіксовано площу на одного засудженого 2,9 м² замість встановлених нормативно-правовими актами 4 м². Через переповненість камерних приміщень, представники групи НПМ виявили одного утримуваного, якому не вистачило спального місця і він був змушений спати на підлозі або по черзі.

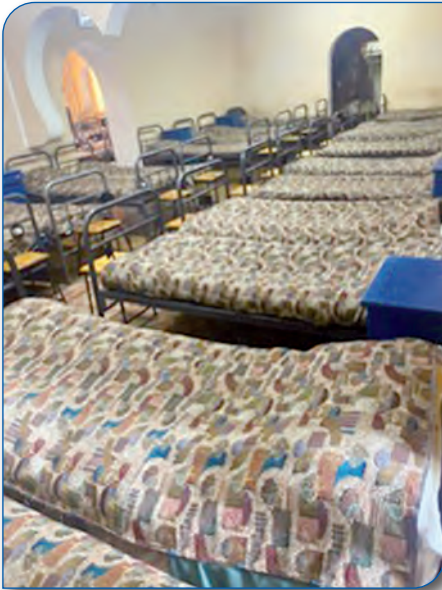
Протягом тривалого часу проблема неналежних умов тримання в місцях несвободи залишається актуальною, а отже продовжує існувати і привід для звернень до ЄСПЛ щодо порушень Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

Наприклад, у справі «Смілянська проти України» (Smilyanskaya v. Ukraine) (заява № 46196/11 від 21.11.2019)¹⁰ зазначено про неналежні умови тримання в ДУ «Харківський СІЗО», а саме брак особистого простору через порушення норми площі (близько 1 м² на одну особу) в камерних приміщеннях, де утримувалася заявниця.

⁸ Закон України «Про попереднє ув'язнення»: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3352-12#Text>.

⁹ Кримінально-виконавчий кодекс України: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1129-15#Text>.

¹⁰ Справа «Смілянська проти України» (Case of Smilyanskaya v. Ukraine) заява № 46196/11: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_e88#Text.

За цих підстав, ЄСПЛ постановив, що у зв'язку з неналежними матеріально-побутовими умовами порушено статтю 3 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та призначено виплати кошти в сумі 10 тис. євро як моральну компенсацію.

Також порушення норми площі на одного ув'язненого та засудженого зафіксовані й в інших установах, а саме: Івано-Франківській УВП (№ 12), Казанківській виправній колонії (№ 93), Львівській УВП (№ 19), Ладижинській виправній колонії (№ 39), Божковській виправній колонії (№ 16), Темнівській виправній колонії (№ 100), Холодногірській виправній колонії (№ 18), Диканівській виправній колонії (№ 12), Бориспільській виправній колонії (№ 119) та Солонянській виправній колонії (№ 21) та інших установах.

ЄКПТ зазначав у пункті 13 Сьомої загальної доповіді [CPT/Inf (97) 10]¹¹, що проблема з переповненими камерними приміщеннями призводить до негігієнічних умов, постійного браку приватності, перевантаження медичних служб та інфраструктури установи і тому потребує виправлення.

Крім того, системною проблемою в діяльності установ ДКВС України залишається наявність випадків дискримінації, сегрегації та стигматизації ув'язнених і засуджених, які належать до особливо вразливої категорії.

Такі особи зазнають принизливих практик і жорстокого поводження в повсякденному житті, а також піддаються підвищеному ризику насильства між утримуваними.

ЄСПЛ у справі «S.P. and others v. Russia» (заява № 36463/11 від 02.08.2023)¹² наголошує на необхідності боротьби з негативним впливом неформальної тюремної ієрархії та постановив, що наявність особливо вразливих категорій, становить порушення статті 3 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

Під час відвідування ДУ «Дніпровська УВП (№ 4)» представники групи НПМ у підвальному приміщенні виявили двох ув'язнених, які належать до особливо вразливої категорії. У приміщенні, де перебували ці особи, були матраци, харчові продукти, цигарки та інші особисті речі, які свідчили, що проживання цих ув'язнених у підвальному приміщенні має постійний характер.

Окрім цього, адміністрація ДУ «Дніпровська УВП (№ 4)» не розміщує особливо вразливу категорію ув'язнених і засуджених у камерних приміщеннях збірного відділення. Таких осіб працівники установи примушують стояти біля камерних приміщень збірного відділення перед відправленням за межі установи, що на значний час позбавляє їх права на доступ до питної води, можливості відвідати санвузол чи присісти на лаву і може бути прирівняне до жорстокого поводження.

¹¹ Сьома Загальна доповідь ЄКПТ [CPT/Inf (97) 10]: <https://rm.coe.int/1680696a71>.

¹² Справа «С.П. та інші проти» (Case of S.P. and others v. Russia) заяви 36463/11 та 10 інших: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-224435>.

Також у державних установах «Дніпровська УВП (№ 4)» та «Харківський СІЗО» групи НПМ встановили, що особливо вразлива категорія утримуваних проживає в камерах, які можна порівняти до таких, що не відповідають людським умовам перебування (в них нема належного освітлення та вентиляції, наявний стійкий сморід, стіни вкриті пліснявою, санвузли брудні, змивні бачки не працюють, матраци вологі тощо).

За відвідування державних установ «Личаківська виправна колонія (№ 30)», «Шепетівська виправна колонія (№ 98)», «Бориспільська виправна колонія (№ 119)», «Солонянська виправна колонія (№ 21)», «Криворізька виправна колонія (№ 80)» та «Маневицька виправна колонія (№ 42)» встановлено, що для харчування осіб, які належать до особливо вразливої категорії, у їдальні виділено окремі столи, за якими вони вживають їжу, на них покладається обов'язок виконання брудної роботи (прибирання санвузлів, винесення сміття тощо), крім цього, зазначені особи зазнають постійних утисків з боку інших утримуваних осіб, а іноді навіть персоналу пенітенціарних установ.

Відповідно до статті 1 Конвенції проти катувань, зазначене можна розцінювати як катування, а саме спричинення морального страждання, що ґрунтується на дискримінації будь-якого виду за мовчазної згоди персоналу установи.

Також системна проблема в установах виконання покарань — випадки застосування фізичного та психологічного насилля до новоприбулих засуджених.

Під час відвідування групою НПМ ДУ «Божковська виправна колонія (№ 16)» від засуджених надходили численні скарги про застосування фізичної сили з боку персоналу установи відразу після прибуття.

Застосування катування та жорстокого поводження до засуджених набуло буденного характеру та застосовувалася до всіх без винятку засуджених, які прибували до зазначеної установи.

У ДУ «Первомайська виправна колонія (№ 117)» до представників НПМ від новоприбулих засуджених надходили скарги про застосування до них фізичного та морального тиску з боку інших засуджених, яких визначила адміністрація установи днювальними.

Під час конфіденційного спілкування з новоприбулими засудженими встановлено, що разом з ними постійно проживає днювальний, який роз'яснює новоприбулим засудженим їхні права та обов'язки, стежить за дотриманням режимних вимог та підтриманням належного санітарного стану, при-

мушуючи цих засуджених прибирати територію та приміщення дільниці карантину, діагностики і розподілу.

Зазначене становить порушення пункту 2 розділу I Положення про дільницю карантину, діагностики і розподілу засуджених, затвердженого наказом МЮ України від 04.11.2013 № 2300/5, де зазначено, що новоприбулі засуджені розміщуються в дільниці карантину, діагностики і розподілу з метою унеможливлення безконтрольного спілкування з іншими засудженими.

ЄКПТ у доповіді Урядові України за наслідками візиту до України [CPT/Inf (2020) 40]¹³ наголошує на необхідності відмови від практики використання засуджених як днювальних. Відповідальність за порядок та безпеку повинні брати на себе лише співробітники пенітенціарних установ.

З 2015 року до нормативно-правових актів, які регламентують діяльність виправних колоній, внесено зміни та вилучено норму, яка передбачає фіксацію до стін ліжок у дисциплінарних приміщеннях на денний час.

Попри це, у ДУ «Кременчуцька виховна колонія» збереглися засоби для такої фіксації, що створює умови для можливих зловживань з боку працівників установи та може виступати додатковим каральним елементом під час покарання, бо неповнолітні засуджені можуть бути позбавлені можливості сидіти та лежати на ліжку протягом дня.

Вказані вище порушення в приміщеннях ДІЗО зафіксували представники НПМ під час відвідувань державних установ «Кам'янська виправна колонія (№ 34)», «Солонянська виправна колонія (№ 21)», «Диканівська виправна колонія (№ 12)», «Первомайська виправна колонія (№ 117)» та в камерах карцеру «Харківського СІЗО».

Порушення права на працю та захист від експлуатації

У ході відвідувань місць несвободи представники груп НПМ встановлювали факти трудової експлуатації засуджених. Працівники, із числа засуджених, підприємств виправних колоній отримують заробітну плату меншу від мінімальної або взагалі їх залучають до робіт без оплати праці.

Відповідно до вимог статті 119 КВК України, праця осіб, засуджених до позбавлення волі, оплачується відповідно до її кількості та якості. Крім цього, у пункті 5.1 Інструкції про умови праці та заробітну плату засуджених до обмеження волі або позбавлення волі, затвердженої наказом МЮ України від 07.03.2013 № 396/5¹⁴, зазначено, що заробітна плата, нарахована засудженим, за умови виконан-

¹³ Доповідь Уряду України за наслідками візиту до України ЄКПТ 4–13 серпня 2020 року: <https://rm.coe.int/1680a0e8a4>.

¹⁴ Наказ Міністерства юстиції України від 07.03.2013 № 396/5 «Про затвердження Інструкції про умови праці та заробітну плату засуджених до обмеження волі або позбавлення волі»: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/>

ня ними норми виробітку або тривалості робочого часу, не може бути меншою від законодавчо встановленого мінімального розміру заробітної плати.

Попри це, у ДУ «Божковська виправна колонія (№ 16)» група НПМ встановила, що засудженим за відпрацьовані дні виплачується заробітна плата розміром від 10 до 50 грн на місяць, а в разі відмови від роботи — на засуджених чиниться психологічний тиск з боку інших засуджених та адміністрації установи.

Група НПМ, вивчаючи відомості про отримання заробітної плати засудженими за вересень 2023 року, встановила, що середній заробіток у ДУ «Солонянська виправна колонія (№ 21)», без вирахування податків та комунальних послуг, становить близько 1200 грн, що менше за мінімальну заробітну плату по країні, яка станом на вересень 2023 року була 6700 грн.

Такі ж порушення встановлено в державних установах «Кам'янська виправна колонія (№ 34)», «Бориспільська виправна колонія (№ 119)», «Темнівська виправна колонія (№ 100)» та «Ладизинська виправна колонія (№ 39)».

Також порушення трудового законодавства встановлено в державних установах «Криворізька виправна колонія (№ 80)», «Первомайська виправна колонія (№ 117)», «Київський СІЗО» та «Городищенська виправна колонія (№ 96)», де засуджені та ув'язнені залучаються до праці без нарахування заробітної плати. Такі працівники нібито виконували роботи з благоустрою місць позбавлення волі відповідно до пункту 5 статті 118 КВК України, проте під час конфіденційних бесід з ними та вивчення службової документації представники групи НПМ встановили, що робочий день таких працівників у годинному еквіваленті не відрізняється від працівників, які за свою роботу отримують заробітну плату.

Отже, період працевлаштування засуджених, які використовуються без оплати праці, не вноситься до стажу їхньої роботи та, відповідно до статті 12 Закону України «Про пенсійне забезпечення»¹⁵, позбавляє права таких осіб на пенсійне забезпечення навіть за досягнення пенсійного віку.

Потребує додаткового нормативного врегулювання питання формування фонду заробітної плати на утримання засуджених з господарчого обслуговування в УВП. Наразі джерелом виплати заробітної плати засудженим, залишеним в установі для виконання робіт з господарського обслуговування, слугують кошти спеціального фонду, тобто доходи, отримані від працевикористання засуджених, та кошти з утримання із заробітку засуджених за комунально-побутові послуги.

Враховуючи, що зароблених установою коштів не вистачає для виплати заробітної плати засудженим, залишеним в установі для виконання робіт з господарського обслуговування повним обсягом, керівництво установи залучає засуджених до виконання таких робіт без оплати праці.

Окремим проблемним питанням у системі МЮ України слід виділити залучення засуджених до робіт зі шкідливими та важкими умовами праці, що становить порушення статті 43 Конституції України, частини 3 статті 119 КВК України та статті 153 Кодексу законів про працю України¹⁶, у яких гарантується право на безпечні та нешкідливі умови праці.

Під час відвідування групою НПМ ДУ «Диканівська виправна колонія (№ 12)» встановлено факти зазнання засудженими травм під час виконання виробничих завдань у ливарному цеху.

[z0387-13#Text.](#)

¹⁵ Закон України «Про пенсійне забезпечення»: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1788-12#Text>.

¹⁶ Кодексу законів про працю України: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text>.

У ході проведення конфіденційного спілкування та огляду засуджених, які працевлаштовані на підприємстві, майже в кожного робітника встановлено наявність значних опіків рук та ніг.

Вищевказане пов'язане з тим, що працівники, які виконують виробничі завдання в ливарному цеху, не забезпечені спеціальним одягом, взуттям та іншими засобами індивідуального захисту.

Порушення права на безпечні умови праці групи НПМ також встановили в державних установах «Маневицька виправна колонія (№ 42)», «Солонянська виправна колонія (№ 21)», «Темнівська виправна колонія (№ 100)», «Холодногірська виправна колонія (№ 18)» та «Личаківська виправна колонія (№ 30).

Під час відвідувань пенітенціарних установ групи НПМ встановили тривалість робочого тижня більше ніж 40 годин, що становить порушення статті 52 Кодексу законів про працю України, статті 119 КВК України та пункту 4.1 Інструкції про умови праці та заробітну плату засуджених до обмеження волі або позбавлення волі, затвердженої наказом МЮ України від 07.03.2013 № 396/5.

Проведеним опитуванням засуджених ДУ «Надержинщинська виправна колонія (№ 65)», яке велося за відсутності третіх осіб та за умов, що виключає можливість прослуховування чи підслуховування, встановлено, що робочий день засуджених, які залучені до виробництва, розпочинається о 7 годині та закінчується близько 19 години, а робочий тиждень складається з шести робочих днів з одним вихідним.

Подібна ситуація фіксувалась і в державних установах «Львівська УВП (№ 19)», «Городищенська виправна колонія (№ 96)», «Темнівська виправна колонія (№ 100)», «Олексіївська виправна колонія (№ 25)», «Холодногірська виправна колонія (№ 18)» та «Кам'янська виправна колонія (№ 34)».

Порушення права на гідні умови тримання

Відповідно до пункту 10 Мінімальних стандартних правил поводження з в'язнями¹⁷, всі приміщення, якими користуються в'язні, особливо спальні, повинні відповідати всім санітарним вимогам, і то належну увагу слід звертати на кліматичні умови, особливо на кубатуру цих приміщень, на їх мінімальну площу, освітлення, опалення і вентиляцію.

За результатами відвідувань встановлено, що для більшості пенітенціарних установ характерні порушення права на приватність, доступ до свіжого повітря та питної води, незадовільні санітарно-гігієнічні та матеріально-побутові умови, недотримання температурного режиму та вимог щодо освітлення в приміщеннях, де проживають утримувані.

¹⁷ Мінімальні стандартні правила поводження з в'язнями: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_212#Text.

Слід зазначити, що вищезазначені неналежні умови тримання ув'язнених та засуджених порушують статтю 3 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та призводять до численних звернень до ЄСПЛ.

Наприклад, у справі «Муршіч проти Хорватії» (Muršić v. Croatia) (заява № 7334/13 від 20.10.2016)¹⁸ позивач зазначив, що камерні приміщення, в яких він перебував були в незадовільному стані, сирі та брудні, на всіх в'язнів не вистачало тумбочок і стільців. Санвузли розташовувалися в одному приміщенні разом зі спальними місцями та не були відокремлені, розташування санвузлів сусідило зі столами для вживання їжі, в камерах неприємно пахло, прогулянкові дворики були в незадовільному стані, їжа — низької якості, а санітарно-гігієнічні умови — незадовільні.

У деяких СІЗО та УВП приміщення для тимчасового перебування осіб, узятих під варту, збірного відділення не забезпечуються умови, передбачені санітарно-гігієнічними нормами та порушуються вимоги пункту 10 глави 2 розділу II Правил внутрішнього розпорядку слідчих ізоляторів ДКВС України, затверджених наказом МЮ України від 14.06.2019 № 1769/5¹⁹.

Наприклад, у ДУ «Київський СІЗО» в усіх камерах збірного відділення нема системи припливно-витяжної вентиляції, доступу до питної води, санвузлів, а в деяких камерах — навіть штучного освітлення.

Окрім цього, у збірному відділенні наявний лише один загальний санвузол на всі камерні приміщення, для відвідування якого ув'язненим необхідно покликати працівників з проханням вивести їх до туалету.

Зазначене створює умови, за яких ув'язнені залежать від посадових осіб ДУ «Київський СІЗО», що може бути підставою для приниження їхньої людської гідності.

Подібна практика склалась і в ДУ «Дніпровська УВП (№ 4)», де на момент відвідування камерні приміщення збірного відділення були переповнені.

Слід відзначити неналежні умови проживання осіб, узятих під варту, які навіть наближено не відповідають правилам санітарії та гігієни, чим порушуються пункти 18 та 19 частини 2 Європейських пенітенціарних правил²⁰ та статті 11 Закону України «Про попереднє ув'язнення».

У ході відвідування ДУ «Полтавська УВП (№ 23)» встановлено, що в більшості камерних приміщеннях брудно, наявний неприємний запах, а на стелі вологий конденсат, від чого стіни покриваються

¹⁸ Справа «Муршіч проти Хорватії» (Case of Muršić v. Croatia) заява № 7334/13: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-167483>.

¹⁹ Наказ Міністерства юстиції України від 14.06.2019 № 1769/5 «Про затвердження Правил внутрішнього розпорядку слідчих ізоляторів Державної кримінально-виконавчої служби України»: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0633-19#Text>.

²⁰ Європейські пенітенціарні правила (Рекомендація № R (2006)2 Комітету Міністрів держав-учасниць): https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_032#Text.

пліснявою, значна захаращеність сумками та особистими речами, підлога та санвузли брудні, постільні речі вологі, а матраци здебільшого порвані.

Подібна ситуація з неналежними умовами камерних приміщень, де проживають ув'язнені встановлено в державних установах «Львівська УВП (№ 19)», «Київський СІЗО» та «Харківський СІЗО».

У постільних речах засуджених та ув'язнених, які тримаються в ДУ «Івано-Франківська УВП (№ 12)» наявні рештки блощиць та вошей.

Не забезпечуються належні побутові умови для засуджених і в ДУ «Личаківська виправна колонія (№ 30)», у якій в одному із житлових приміщень, де проживали засуджені, вікна були без скла в зимову пору року, санвузли гуртожитків — у антисанітарному стані, не забезпечено належне природне та штучне освітлення, водопровідні крани не працювали, туалетні кабінки — у напівзруйнованому стані.

В одній із житлових секцій зазначеної установи зі стелі стікала вода. Для її збору засуджені використовували власні тази та виказували сподівання, що з настанням теплої, літньої погоди ситуація зміниться сама собою.

Під час обходу локальних секторів ДУ «Шепетівська виправна колонія (№ 98)», в одному з гуртожитків, у якому проживали засуджені, встановлено обвал штукатурки стіни разом з елементами несучих конструкцій.

Всередині, у гуртожитку, де відбулося руйнування стіни, розташовується приміщення для вмивання та вбиральня, стіни яких вологі та вкриті пліснявою.

У камерних і житлових приміщеннях УВП встановлено порушення статті 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, що забезпечує право на повагу до приватного життя.

У ДУ «Івано-Франківська УВП (№ 12)» ліжка розташовані впритул одне до одного, що не забезпечує утримуваним особам особистого простору, санвузли не містять перегородок, які дають змогу усамітнитись, та не обладнані дверцятами.

У приміщеннях лазні нема шторок та душових перегородок, достатніх для усамітнення ув'язнених і засуджених, чим порушуються правила 18.1 та 19.3 Європейських пенітенціарних правил. Слід зазначити, що брак перегородок, достатніх для усамітнення, притаманно майже для всіх установ ДКВС України.

ЄКПТ у своїх доповідях зазначав, що повітря необхідне для життя, право на яке має кожний ув'язнений та засуджений. Нестача доступу до повітря створює умови, сприятливі для поширення різних

хвороб. Заходів безпеки для певних категорій утримуваних осіб доцільно вживати, але не вони повинні позбавляти останніх доступу до свіжого повітря.

Відвідуючи камерні приміщення, де утримуються жінки, ДУ «Рівненський СІЗО», група НПМ встановила, що система штучної вентиляції на час відвідування була несправна, а встановлені металеві ґрати не давали змоги повністю відчинити вікно.

Поширеним в установах ДКВС України залишається вільний доступ до питної води, що має важливе значення для забезпечення повноцінної життєдіяльності людини.

Під час відвідування групою НПМ ДУ «Ладизинська виправна колонія (№ 39)» до представників групи НПМ надходили численні скарги від засуджених щодо якості питної води та неможливості її споживання через забрудненість.

Для споживання води засуджені використовують саморобні фільтри з підручних матеріалів та відстоюють її, однак навіть після цього вода містить значну частину осаду.

У деяких камерних приміщеннях установ ДКВС України, через надмірну заґратованість вікон засуджені та особи, взяті під варту, практично не мають доступу до природного світла.

У низці камерних приміщень ДУ «Івано-Франківська УВП (№ 12)» через надмірну заґратованість недостатньо природного освітлення, що не дає змоги ув'язненим читати.

Подібна ситуація з недостатнім природним освітленням, де проживають утримувані особи, склалась у камерних приміщеннях ДІЗО ДУ «Личаківська виправна колонія (№ 30)», камерних приміщеннях державних установ «Полтавська УВП (№ 23)» та «Київський СІЗО».

Порушення права на професійну правничу допомогу

За результатами відвідування ДУ «Хмельницький СІЗО» та ДУ «Темнівська виправна колонія (№ 100)» встановлено недоліки, що призводять до порушення прав ув'язнених та засуджених осіб на професійну правничу допомогу.

Якість надання правової допомоги адвокатами має відповідати Стандартам якості надання безоплатної вторинної правової допомоги у кримінальному процесі, затвердженим наказом МЮ України від 25.02.2014 року № 386/5²¹ та статті 3 Закону України «Про безоплатну правничу допомогу»²².

²¹ Наказ Міністерства юстиції України від 25.02.2014 року № 386/5 «Про затвердження стандартів якості надання безоплатної вторинної правової допомоги у кримінальному процесі»: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0337-14#Text>.

²² Закону України «Про безоплатну правничу допомогу»: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-17#Text>.

Проте під час конфіденційного спілкування з особами, взятими під варту, в ДУ «Хмельницький СІЗО» встановлено, що деякі з них не отримують правової допомоги від Регіонального центру з надання безоплатної вторинної правової допомоги у Хмельницькій області. Зокрема, ув'язнені повідомили, що призначені їм адвокати центру з надання безоплатної вторинної правової допомоги з моменту обрання їм запобіжного заходу у виді тримання під вартою не брали участі в судових засіданнях, що проводилися за участю ув'язнених у режимі відеоконференції у спеціально обладнаному приміщенні та не відвідували їх для узгодження правової позиції сторони захисту у справі.

З ініціативи Уповноваженого регіональний центр з надання безоплатної вторинної правової допомоги у Хмельницькій області за наведеним фактом провів перевірку та встановив, що адвокат допустив порушення Стандартів якості надання безоплатної вторинної правової допомоги у кримінальному процесі, внаслідок чого адвоката вилучено з Реєстру адвокатів, які надають БПД, та припинено дію контракту про надання ним БПД.

Подібна ситуація склалася й у ДУ «Темнівська виправна колонія (№ 100)», де під час відвідування до групи НПМ від осіб, засуджених до довічного позбавлення волі, надходили звернення про неотримання правничої допомоги від Східного міжрегіонального центру з надання БПД.

У ході відвідувань місць несвободи надходять численні скарги від ув'язнених та засуджених щодо неналежного функціонування Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи.

У ході відвідування ДУ «Хмельницький СІЗО» ув'язнені скаржилися на неналежну гучність, а подекуди брак звуку за проведення судових засідань у режимі відеоконференції, що становить порушення вимог КПК України²³ та Закону України «Про судоустрій і статус суддів»²⁴.

Такі ж недоліки встановлено в ході відвідування ДУ «Темнівська виправна колонія № 100».

Порушення права на життя

Згідно зі статтею 2 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод право кожного на життя охороняється законом.

Відповідно до статті 27 Конституції України кожна людина має невід'ємне право на життя. Обов'язок держави — захищати життя людини.

Під обов'язком держави з реалізації права на життя розуміється зобов'язання держави створювати належні умови для реалізації цього права.

ЄСПЛ неодноразово підкреслював, що держава зобов'язана захищати право на життя осіб, які утримуються під її контролем, через вживання практичних превентивних заходів безпеки для захисту утримуваних осіб. Такі особи перебувають в уразливому становищі, і державні органи зобов'язані захищати їхнє право життя.

Через порушення вимоги Правил пожежної безпеки в Україні, затверджених наказом МВС України від 30.12.2014 № 1417²⁵, в установах ДКВС України трапляються випадки травмування та навіть смертей.

У ході відвідування ДУ «Коломийська виправна колонія (№ 41)» встановлено, що 11 лютого 2023 року внаслідок замикання електропроводні відбулася пожежа в приміщенні навчального центру і пошкоджено приміщення та інвентар. Окрім цього, відповідно до записів Книги обліку заяв і повідомлень про вчинені кримінальні правопорушення та інші події в установі, в коридорі навчального центру виявлено тіло засудженого, який загинув внаслідок пожежі.

Крім того, внаслідок замикання електропроводні 29 травня 2023 року, в камері № 1 сектору для тримання осіб, взятих під варту, ДУ «Божковська виправна колонія (№ 16)» виникла пожежа, яка знищила та пошкодила інвентар цього приміщення, а також через неї ушпиталено ув'язненого з діагнозом «отруєння чадним газом».

Водночас майже в усіх установах ДКВС України групи НПМ встановлюють порушення правил пожежної безпеки.

²³ Кримінальний процесуальний кодекс України: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.

²⁴ Закон України «Про судоустрій і статус суддів»: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>.

²⁵ Наказ МВС України від 30.12.2014 № 1417 «Про затвердження Правил пожежної безпеки в Україні»: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0252-15#Text>.

Окрім цього, під час відвідування установ ДКВС України встановлено суттєві порушення норм Кодексу цивільного захисту України.

У деяких державних установах, а саме «Полтавська УВП (№ 23)», «Львівська УВП (№ 19)», «Хмельницький СІЗО», «Київський СІЗО», «Бориспільська виправна колонія (№ 119)», «Рівненський СІЗО», «Івано-Франківська УВП (№ 12)», «Луцький СІЗО», «Маневицька виправна колонія (№ 42)» та «Дніпровська УВП (№ 4)», або зовсім немає укриттів цивільного захисту, або вони відповідним чином не обладнані і непридатні для виконання своїх функцій.

Ув'язнені та засуджені, які утримуються в зазначених установах, разом із персоналом піддаються щоденному ризику для життя та здоров'я, залишаючись незахищеними, під час повітряної тривоги, обумовленої військовою агресією РФ проти України.

Порушення права на підтримання контактів із зовнішнім світом

Відповідно до статті 110 КВК України, засуджені мають право на короткострокові побачення тривалістю до чотирьох годин. Короткострокові побачення при представникові колонії надаються з родичами або іншими особами.

Адміністрація пенітенціарних установ мусить сприяти ув'язненим та засудженим підтримувати адекватні контакти із зовнішнім світом.

Однак у державних установах «Солонянська виправна колонія (№ 21)» та «Темнівська виправна колонія (№ 100)» переговорні пристрої перебували в несправному стані, у зв'язку з чим спілкування засуджених відбувається через отвори в розмежувальному склі.

Також засуджені під час проведення конфіденційних бесід скаржилися на те, що під час короткострокових побачень вони змушені постійно голосно говорити, щоб їх почув розмовник.

Відповідно до Порядку організації надання засудженим доступу до глобальної мережі інтернету, затвердженого наказом МЮ України від 19.10.2017 № 3233/5²⁶, засудженим надається право на доступ до інтернету, користування засобами IP-телефонії та використання засобів відеозв'язку через мережу. Для організації надання засудженим права на доступ до інтернету в УВП та СІЗО повинні бути обладнані інтернет-класи.

У ході відвідувань представники груп НПМ у державних установах «Ладижинська виправна колонія (№ 39)», «Диканівська виправна колонія (№ 12)» та «Холодногірська виправна колонія (№ 18)» встановлювали випадки, що, попри наявність інтернет-класів, засуджені не мали змоги ними користуватися, щоб подавати електронні звернення.

Згідно з інформацією, отриманою від Департаменту з питань виконання кримінальних покарань, протягом 2022–2023 років із зазначених установ не надіслано жодного електронного звернення.

Факти порушень прав засуджених на подання заяв уже відбулися в рішеннях ЄСПЛ. У справі «Тросін проти України» (Trosin v. Ukraine) (заява № 39758/05 від 23/05/2012)²⁷ зазначено, що засуджені перебувають в особливо вразливому становищі, бо їхнє листування із судом і рештою зовнішнього світу залежить від адміністрації УВП.

Важливе питання для ув'язнених та засуджених — підтримка постійних зв'язків зі своєю родиною та контакт із зовнішнім світом. Відповідно до статті 9 Закону України «Про попереднє ув'язнення», особи, взяті під варту, мають право одержувати передачі, посилки та грошові перекази.

У Другій загальній доповіді ЄКПТ [CPT/Inf (92) 3]²⁸ зазначено, що будь-яке обмеження контактів із зовнішнім світом повинно мотивуватися лише серйозними мотивами безпеки або ж нестачею ресурсів.

Під час відвідування ДУ «Харківський СІЗО» ув'язнені скаржилися на те, що персонал СІЗО не приймає посилок від близьких і родичів цих осіб. Для дотримання прав осіб, які утримуються в зазначеній ДУ, Уповноважений скерував акт реагування до МЮ України.

²⁶ Наказ Міністерства юстиції України від 19.10.2017 № 3233/5 «Про затвердження Порядку організації надання засудженим доступу до глобальної мережі Інтернет»: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1280-17#Text>.

²⁷ Справа «Тросін проти України» (Case of Trosin v. Ukraine) заява № 39758/05: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_940#Text.

²⁸ Друга загальна доповідь ЄКПТ [CPT/Inf (92) 3]: <https://rm.coe.int/1680696a3f>.

За результатами реагування МЮ України, з метою недопущення в подальшому порушень прав людини, з 19 вересня 2023 року приймання посилок в ДУ «Харківський СІЗО» відновлено та у відповідне до вимог нормативно-правових актів.

Згідно із частиною 5 статті 110 КВК України та пункту 2 розділу XIV Правил внутрішнього розпорядку УВП, затверджених наказом МЮ України від 28.08.2018 № 2823/5²⁹, в УВП надаються засудженим телефонні розмови без обмеження їх кількості у визначений розпорядком дня час.

Зазначене ж право засуджених у ДУ «Казанківська виправна колонія (№ 93)» реалізується формально. У визначеному адміністрацією установи місці для ведення телефонних розмов за допомогою мобільного зв'язку телефонний пристрій був несправний.

Порушення права на інформацію

У пункті 6 розділу II Правил внутрішнього розпорядку установ виконання покарань, затверджених наказом МЮ України від 28.08.2018 № 2823/5, зазначено, що, якщо в пенітенціарній установі відбувають покарання засуджені зі статусом громадянин іншої держави або без громадянства, основні права та обов'язки таких засуджених додатково перекладаються офіційними мовами ООН та розміщуються на інформаційних стендах у відділеннях соціально-психологічної служби.

На час відвідування державних установ «Криворізька виправна колонія (№ 80)», «Казанківська виправна колонія (№ 93)» та «Личаківська виправна колонія (№ 30)», де перебували особи зі статусом «громадянин іншої держави», основні права та обов'язки засуджених не розміщено.

2.3. Діяльність ДУ «Центр охорони здоров'я ДКВС України»

Важливим напрямком у діяльності НПМ у 2023 було відвідування 47 медичних частин та 4 багатопрофільних лікарень ДУ «Центр охорони здоров'я ДКВС України». Попри надані НПМ попередні рекомендації щодо поновлення прав утримуваних осіб та запобігання їх порушенню в подальшому, досі виявляються численні факти порушення прав засуджених та ув'язнених осіб, які перебувають у пенітенціарних установах.

Під час періодичних відвідувань України ЄКПТ підкреслював, що ув'язнені особи повинні мати принаймні такі самі стандарти медичної допомоги, як і в суспільстві, та безплатний доступ до необхідних медичних послуг.

У 2020 році наказом МОЗ України утворена міжвідомча робоча група з питань удосконалення надання медичної допомоги засудженим та особам, узятим під варту та звільненим з місць позбавлення волі, що створена з метою удосконалення надання медичної допомоги та супроводу засуджених, ув'язнених та осіб, звільнених з місць позбавлення волі. Дарма що Операційним планом реалізації Стратегії реформування пенітенціарної системи передбачено розроблення моделі надання медичної допомоги засудженим та особам, узятим під варту, у єдиному медичному просторі в III кварталі 2023 року, станом на сьогодні ніяких реальних кроків у цьому напрямку не зроблено. Наразі відсутній будь-який проект чи концепція об'єднання системи надання медичної допомоги в місцях позбавлення волі із загальнонаціональною системою охорони здоров'я, що унеможливило б доступ засуджених та ув'язнених осіб до сучасних методів діагностики та лікування, створює додаткові бар'єри в боротьбі з поширенням інфекційних захворювань. Крім того, ізолюваність пенітенціарної медицини заважає залученню висококваліфікованих медичних кадрів та отриманню необхідного фінансування коштом державної програми медичних гарантій.

²⁹ Наказ Міністерства юстиції України від 28.08.2018 № 2823/5 «Про затвердження Правил внутрішнього розпорядку установ виконання покарань»: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1010-18#Text>.

Під час відвідування Софіївської багатoproфільної лікарні № 45 філії ДУ «Центр охорони здоров'я ДКВС України» в Дніпропетровській та Донецькій областях група НПМ виявила хворого на ліжку палати № 4 неврологічного відділення в лежачому положенні, який перебував у важкому стані. Спілкування із засудженим було ускладнене з причин вираженого порушення мовлення та рухливої спроможності через вимушене перебування в лежачому положенні, у хворого була наявна деформація кісток черепа у правій скроневій області.

Дарма що Т. перебував на стаціонарному лікуванні тривалий час (близько 2-х місяців) та на стаціонарному лікуванні в Дніпропетровській багатoproфільної лікарні № 4 філії ДУ «Центр охорони здоров'я ДКВС України» у Дніпропетровській та Донецькій областях (27 днів) стан хворого лише погіршувався і хворий помер 11.12.2023 в реанімаційному відділенні Дніпровської обласної клінічної лікарні імені І. І. Мечникова.

Викладені вище факти можуть свідчити про ненадання належної медичної допомоги засудженому, на що Уповноважений вжив відповідних заходів реагування.

Під час відвідування медичної частини № 30 філії ДУ «Центр охорони здоров'я ДКВС України» у Львівській області до групи НПМ звернувся засуджений С. який має вентральну грижу та потребує оперативного лікування. Відповідно до медичної документації засуджений 01.03.2023 був направлений на лікування до Львівської багатoproфільної лікарні № 19 філії ДУ «Центр охорони здоров'я ДКВС України» у Львівській області, проте з його слів йому відмовлено в оперативному лікуванні через неможливість проведення відповідного втручання в умовах лікарні. Після реагування групи НМП знайдено заклад охорони здоров'я, який може провести відповідне оперативне втручання, з керівництвом установи та медичної частини погоджено процедуру направлення засудженого С. на лікування.

Важливою проблемою залишається брак належної медичної допомоги засудженим та ув'язненим особам, які хворіють на вірусний гепатит С. Зокрема, під час відвідувань пенітенціарних установ група НПМ регулярно виявляє, що більшості осіб з підозрою на вірусний гепатит С не проводиться кількісний або якісний тест на нуклеїнові кислоти методом полімеразної ланцюгової реакції (далі — ПЛР) або виявлення ядерного антигену (HCV core antigen (сAg) у сироватці або плазмі крові. Також такі особи не отримують пангенотипні препарати прямої противірусної дії, що призводить до розвитку захворювань печінки (некротичного запалення печінки, фіброзу, цирозу печінки, декомпенсації цирозу, гепатоцелюлярної карциноми, тяжких позапечінкових проявів), тяжких наслідків для здоров'я засуджених та ув'язнених осіб і смерті.

Ще одна проблема — брак затвердженого порядку надання медичної допомоги особам, які тримаються в СІЗО. Це призводить до неефективної організації медичного обслуговування ув'язнених осіб у СІЗО. Як наслідок, ув'язнені особи регулярно стикаються з відмовами в наданні необхідної медичної допомоги, затягуванням госпіталізації до закладів охорони здоров'я тощо. Брак належного врегулювання питання медобслуговування в СІЗО істотно погіршує доступ таких осіб до медичної допомоги та становить загрозу їхньому здоров'ю та життю.

Також наразі в пенітенціарних установах України лише частково забезпечене впровадження програм ЗПТ для засуджених та ув'язнених осіб, які мають залежності. Зокрема, МЮ України не забезпечило запровадження такого лікування в більшості СІЗО та УВП. Через брак фінансування програми ЗПТ реалізовані лише в окремих установах ДКВС України. Це позбавляє значну більшість засуджених та ув'язнених осіб з відповідним діагнозом доступу до ефективного та науково обґрунтованого лікування свого захворювання.

У ході відвідування Полтавської міської медичної частини № 23 філії ДУ «Центр охорони здоров'я ДКВС України» в Полтавській області встановлено, що терапію можуть отримувати лише особи, які раніше проходили лікування, що порушує Порядок проведення ЗПТ.

Лікар-нарколог або лікар-психіатр медичної частини не ухвалюють рішення про початок ЗПТ на підставі діагнозу психічних і поведінкових розладів внаслідок вживання опіоїдів згідно з Міжнародною класифікацією хвороб (МКХ-10), відповідності до критеріїв для призначення ЗПТ та коли нема протипоказань особам, яким раніше не встановлювали зазначений діагноз, що порушує їхнє право на вибір методів лікування відповідно до статті 38 Закону України «Основи законодавства України про охорону здоров'я».

Під час відвідування медичної частини № 25 філії ДУ «Центр охорони здоров'я ДКВС України» в Харківській та Луганській областях встановлено, що в медичній частині не вжито заходів із забезпечення безперервності лікування препаратами ЗПТ. Водночас під час відвідування виявлений ново-прибулий засуджений, який попередньо під час перебування в СІЗО отримував ЗПТ, проте припинив лікування після переведення до установи (згідно із записами в медичній картці засуджений має синдром залежності).

Зафіксовано численні факти ненадання або неналежного надання медичної допомоги засудженим та ув'язненим особам. У багатьох випадках пенітенціарна система просто неспроможна забезпечити певні види необхідного лікування, наприклад хірургічного чи паліативного.

Разом з тим у ході регулярних відвідувань пенітенціарних установ представники НПМ виявили низку системних проблем, що призводять до порушення прав засуджених та ув'язнених осіб на отримання належної медичної допомоги.

Зокрема, досі зберігається невиправданий контроль з боку адміністрації установ за роботою медичних частин, що порушує принцип конфіденційності інформації про стан здоров'я ув'язнених. Крім того, випадки тілесних ушкоджень, виявлені в засуджених та ув'язнених, часто не фіксують або фіксують неналежним чином.

Під час відвідування медичної частини № 80 філії ДУ «Центр охорони здоров'я ДКВС України» у Дніпропетровській та Донецькій областях група НПМ виявила факти, які засвідчують, що працівники установи володіють конфіденційною інформацією щодо стану здоров'я засуджених осіб, які перебувають в установі. Зокрема, працівники установи присутні під час проведення медичних оглядів, у приміщеннях, де відбуваються медичні обстеження (кабінети лікарів, маніпуляційний кабінет, приміщення ізолятору) ведеться відеоспостереження з боку УВП. Зазначене вище порушує вимоги статті 39–1 Закону України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» щодо права осіб на таємницю про стан здоров'я та пункту 9 розділу I Порядку. ЄКПТ також зазначає, що всі медичні обстеження засуджених (як одразу по прибутті, так і пізніше) повинні вестися таким способом, щоб немедичний персонал не міг чути, а по змозі, й спостерігати за обстеженням.

Крім того, є низка системних недоліків в організації медичної допомоги в УВП та СІЗО. Зокрема, профілактичні огляди часто проводять формально або взагалі не проводять. Не налагоджена взаємодія між лікарями-психіатрами та працівниками соціально-психологічної служби в установах покарань, що ускладнює запобігання самогубствам і погіршує психічне здоров'я засуджених та ув'язнених осіб.

Під час відвідування медичної частини № 96 філії ДУ «Центр охорони здоров'я ДКВС України» у Волинській та Рівненській областях виявлено, що в установі перебувають 19 осіб, схильних до суїциду, та 28 осіб, схильних до членушкоджень, проте відповідно до медичної документації зазначених осіб не оглядає лікар-психіатр, що свідчить про неналежну взаємодію соціально-психологічної служби установи та лікарів медичної частини і може призвести до погіршення стану здоров'я та загрози життю засуджених осіб.

Медична допомога особам з психічними розладами також часто надається з порушеннями відповідного законодавства.

Під час відвідування медичної частини № 80 філії ДУ «Центр охорони здоров'я ДКВС України» у Дніпропетровській та Донецькій областях група НПМ виявила особу з психічними розладами, яка протягом 2-х місяців перебуває в приміщенні під назвою «Ізолятор» за металевими ґратами, під відеоспостереженням та без належної медичної допомоги. Встановлено, що засудженого не оглядає лікар-психіатр, також він не отримує необхідного лікування. За результатом відвідування було скероване відповідне повідомлення до Національної поліції України.

Під час відвідування Полтавської міської медичної частини № 23 філії ДУ «Центр охорони здоров'я ДКВС України» в Полтавській області виявлено пацієнта О., який не здатен себе обслуговувати внаслідок наявності встановленого психічного розладу. Зі слів медичних працівників, зміною підгузків та доглядом за ним займаються пацієнти, які перебувають разом з ним у камері-палаті. Встановлено, що пацієнтам не забезпечено одержання психіатричної допомоги в умовах, що відповідають вимогам санітарного законодавства, зокрема постільна білизна, на якій лежить хворий, брудна та волога, використані підгузки викидаються йому під ліжко. Все це становить порушення статті 25 Зако-

ну України «Про психіатричну допомогу». На вимогу групи НПМ зазначені недоліки були усунуті.

За результатами відвідувань місць несвободи Секретаріат Уповноваженого до компетентних органів, зокрема до МЮ України, направив акти реагування та подання Уповноваженого з вимогою вжити необхідних заходів, спрямованих на усунення виявлених у ході реалізації функцій НПМ наведених порушень прав людини та недопущення катувань, інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження та покарання, в діяльності медичних частин та багатопрофільних лікарень ДУ «Центр охорони здоров'я ДКВС України».

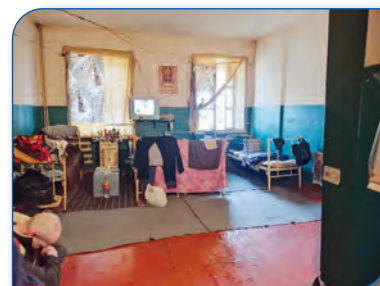
Окремо варто відзначити проблему неукомплектованості медичних частин і лікарень ДУ «Центр охорони здоров'я ДКВС України» медичним персоналом, незабезпеченість аптек достатньою кількістю лікарських засобів та виробів медичного призначення, несправність або брак необхідного медичного обладнання. Це призводить до неможливості своєчасного обстеження та лікування захворювань. Крім того, в окремих випадках виявлялося зберігання та використання прострочених медикаментів.

У ході відвідування медичної частини № 114 філії ДУ «Центр охорони здоров'я ДКВС України» у Вінницькій області група НПМ виявила на території медичної частини прострочену партію тест-систем на ВІЛ, що становить порушення вимог Інструкції з організації зберігання в аптечних закладах різних груп лікарських засобів і предметів медичного призначення, затвердженої наказом МОЗ України від 16.03.1993 № 44. Також були виявлені протерміновані лікарські засоби та електроди дефібрилятора. Разом з тим у шафі для зберігання лікарських засобів виявлено неналежне зберігання препарату «Нейромакс», який згідно з інструкції на упаковці повинен зберігатися за температури від 2 °C до 8 °C (у холодильнику).

Камери та палати в медичних частинах і лікарнях часто не відповідають необхідним санітарним та гігієнічним вимогам, що становить загрозу поширення інфекційних захворювань. Окрему стурбованість викликає ситуація з протидією туберкульозу — відповідні ізолятори за своїми характеристиками не відповідають сучасним медичним стандартам.

Приміщення Полтавської міської медичної частини № 23 філії ДУ «Центр охорони здоров'я ДКВС України» в Полтавській області не відповідають вимогам санітарного та епідемічного добробуту і потребують проведення ремонтних робіт. Приміщення медичної частини перебуває в анти-санітарному стані, зокрема стіни, стеля та підлога мають пошкоджені покриття, що унеможлиблює належну дезінфекційну обробку приміщень. Також не дотримуються вимоги до температурного режиму (температура в маніпуляційній кімнаті 11°C), нема гарячого водопостачання. Зазначене негативно впливає на терапевтичне середовище в медичній частині.

Під час відвідування Івано-Франківської міської медичної частини № 12 філії ДУ «Центр охорони здоров'я ДКВС України» у Чернівецькій, Івано-Франківській, Закарпатській та Тернопільській областях та конфіденційного спілкування засуджених та ув'язнених осіб з групою НПМ встановлено, що в установі перебувають особи, на тілі яких є воші, про що вони повідомили працівників медичної частини. Про необхідність проведення дезінсекційних заходів в установі також наголошено начальникові ДУ «Івано-Франківська УВП (№ 12)», проте працівники установи, порушуючи наказ МОЗ України від 28.03.94 № 38 «Про організацію та проведення заходів по боротьбі з педикульозом», не вжили належних заходів, що може призвести до поширення інфекційних захворювань серед засуджених та ув'язнених осіб та становити загрозу їхньому здоров'ю.

Значна увага має приділятися також питанням ведення медичної документації. Часто фіксується брак необхідних журналів та неналежне ведення історій хвороб. Медичні працівники не мають доступу до електронних медичних карток пацієнтів.

Окремо слід згадати проблеми дотримання прав людей з інвалідністю, які утримуються в установах ДКВС України. Їм не створюють належних умов перебування та не надають реабілітаційної допомоги.

У ході конфіденційного спілкування встановлено, що засуджений С має інвалідність II групи та неврологічне захворювання, у грудні 2022 року він отримав консультацію лікаря-невролога та медичні призначення, які йому не були призначені через брак необхідних лікарських засобів в аптеці медичної частини. Разом з тим під час вивчення його медичної документації встановлено, що він не має індивідуальної програми реабілітації, що становить порушення статті 23 Закону України «Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні». На вимогу групи НПМ медична частина звернулася до медично-соціальної експертної комісії для отримання та реалізації індивідуальної програми реабілітації пацієнта.

Отже, за результатами відвідувань НПМ виявлено системні недоліки в організації медичного забезпечення установ ДКВС України, що призводить до порушення прав засуджених та ув'язнених осіб на охорону здоров'я та медичну допомогу.

З вимогою поновлення права засуджених та ув'язнених осіб на захист від катувань і жорстокого, нелюдського чи такого, що принижує гідність, поводження, на охорону здоров'я та медичну допомогу та інші права Уповноважений направив подання та листи реагування до МЮ України та ОВА.

Рекомендації МЮ України:

- увідповіднити планове наповнення всіх УВП та СІЗО до вимог статей 53, 64, 115 КВК України та статті 11 Закону України «Про попереднє ув'язнення, відповідно;
- провести аналіз нормативно-правових актів, ухвалених з 2014 року, з питань оптимізації діяльності СІЗО та УВП, визначити основні причини, які призвели до наявних порушень встановлених норм площі в камерних та житлових приміщеннях з розрахунку на одного ув'язненого та засу-

дженого, розробити комплексну програму з покращення комунально-побутових умов засуджених та ув'язнених, спрямовану на дотримання встановлених норм площі;

- забезпечити систематичне проведення, не рідше ніж один раз на квартал, роз'яснювальних заходів серед персоналу органів і установ виконання покарань щодо недопущення з їхнього боку випадків жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поведінки і покарання в практичній діяльності;
- розробити пам'ятки та забезпечити ними всіх осіб рядового і начальницького складу органів і установ виконання покарань про необхідність гуманного ставлення до ув'язнених і засуджених, повагу до їхньої людської гідності, а також неприпустимість допущення сегрегації, стигматизації та дискримінації ув'язнених та засуджених, із зазначенням інформації про відповідальність за такі дії;
- внести зміни до Інструкції про умови праці та заробітну плату засуджених до обмеження волі або позбавлення волі, затвердженої наказом МЮ України від 07.03.2013 № 396/5, та інших нормативно-правових актів, якими передбачити нарахування заробітної плати на утримання засуджених, які залишені для роботи з [господарського](#) обслуговування УВП не в межах коштів спеціального фонду установи, тобто доходів, отриманих від працевикористання засуджених, та коштів з утримання із заробітку засуджених за комунально-побутові послуги;
- до навчальних програм професійного підготування всіх категорій персоналу внести вивчення положень Конвенції проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поведінки і покарання;
- демонтувати замки відкидних ліжок у камерах ДІЗО та карцерів;
- проводити роз'яснювальну роботу із засудженими та ув'язненими щодо основних прав та обов'язків, розміщувати відповідну інформацію на інформаційних стендах у місцях загального користування;
- спільно із МОЗ України забезпечити розширення доступу засуджених та ув'язнених осіб до медичних послуг і поетапну інтеграцію пенітенціарної медицини до єдиного медичного простору, відповідно до стратегії реформування пенітенціарної системи на період до 2026 року та затвердження операційного плану її реалізації у 2022–2024 роках, схваленої розпорядженням КМУ 16.12.2022 р. № 1153-р;
- спільно з МОЗ України розробити та затвердити Порядок надання медичної допомоги ув'язненим у СІЗО ДКВС України;
- розробити та реалізувати програму надання медичної допомоги засудженим особам з метою поглибленої діагностики та лікування вірусного гепатиту С;
- забезпечити реалізацію програми комплексного лікування з використанням препаратів ЗПТ осіб з психічними та поведінковими розладами внаслідок вживання опіоїдів в усіх установах ДКВС;
- забезпечити укомплектування вакантних посад у медичних частинах і багатопрофільних лікарнях ДУ «Центр охорони здоров'я ДКВС України» задля забезпечення прав засуджених та осіб, взятих під варту, на охорону здоров'я та якісну медичну допомогу;
- забезпечити медичні частини та багатопрофільні лікувальні заклади ДУ «Центр охорони здоров'я ДКВС України» медичним обладнанням, лікарськими засобами та виробами медичного призначення відповідно до таблиця матеріально-технічного оснащення закладів охорони здоров'я.

Рекомендації МОЗ України

- спільно з МЮ України забезпечити розширення доступу засуджених та ув'язнених осіб до медичних послуг і поетапну інтеграцію пенітенціарної медицини до єдиного медичного простору, відповідно до Стратегії реформування пенітенціарної системи на період до 2026 року та затвердження операційного плану її реалізації у 2022 — 2024 роках, схваленої розпорядженням КМУ 16.12.2022 р. № 1153-р;
- спільно з МЮ України розробити та затвердити Порядок надання медичної допомоги ув'язненим у СІЗО ДКВС України.

Державній аудиторській службі України

Здійснити державний фінансовий контроль діяльності Департаменту з питань виконання кримінальних покарань та інших його територіальних органів управління, ДУ «Генеральна дирекція ДКВС України» та підпорядкованих їй органів, ДУ «Центр охорони здоров'я ДКВС України», спрямований на оцінку ефективного, законного, цільового, результативного використання та збереження державних фінансових ресурсів, необоротних та інших активів, досягнення економії бюджетних коштів.

Рахунковій палаті України

Організувати та провести фінансовий аудит та аудит ефективності, а також інші контрольні заходи державного зовнішнього фінансового контролю (аудиту) діяльності Департаменту з питань виконання кримінальних покарань та інших його територіальних органів управління, ДУ «Генеральна дирекція ДКВС України» та її структурних підрозділів, ДУ «Центр охорони здоров'я ДКВС України».

РОЗДІЛ 3

ПОРУШЕННЯ ОСНОВОПОЛОЖНИХ ПРАВ ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА У ПРОЦЕСІ ЗДІЙСНЕННЯ ПРАВОСУДДЯ

Для реалізації функцій НПМ у 2023 році відвідано 28 закладів судової системи.

Відповідно до статті 13 Закону України «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини» відвідуванню НПМ підлягають приміщення (кімнати) для тримання підсудних (засуджених) у судах.

Загальна кількість судів станом на 31.12.2023 на підконтрольній Уряду України території, за інформацією ДСА України, становить 674 (із них 37 апеляційних судів та 637 місцевих судів).

Із них захисними спорудами цивільного захисту забезпечено 48 судів, що становить 7,12 % від загальної кількості судів.

Порушення права на гідні умови тримання

Попри вимоги міжнародного законодавства, рекомендації за результатами відвідувань місць несвободи, які підпорядковані ДСА України, висвітлення зазначеного питання в доповідях Уповноваженого, у судах продовжують функціонувати камери для підсудних (засуджених), виготовлені у вигляді металевих кліток.

ЄСПЛ у своїх рішеннях неодноразово вказував на той факт, що утримання особи в металевій клітці визнається жорстоким поводженням (Справа «Свинаренко і Сляднєв проти Росії»³⁰).

У ході відвідування 2023 року Могилів-Подільського міськрайонного суду та Немирівського районного суду Вінницької області в приміщенні для конвою встановлено наявність металевої клітки, яка використовується для утримання підсудних (засуджених).

Поширена проблема дотримання прав і свобод людини і громадянина — недостатня кількість камер для тримання підсудних у судах. Вимогами п. 6.5.2. ДБН В.2.2–26:2010 «Будинки і споруди. Суди», затвердженими наказом Міністерства регіонального розвитку та будівництва України від 17.05.2010 № 175 (далі — ДБН), передбачено, що в кожному приміщенні суду камери для підсудних (засуджених) слід передбачати, виходячи з розрахунку, три камери на кожну залу судових засідань для розгляду кримінальних справ. Проте майже в усіх судах, які відвідували групи НПМ, встановлено недостатність камер для підсудних, що призводить до порушення вимог роздільного розміщення чоловіків та жінок, дорослих і неповнолітніх, а також ізольованого тримання осіб, яким заборонено спілкуватися між собою.

Зазначені порушення зафіксовано в Баглійському районному суді м. Дніпродзержинська, Ленінському районному суді м. Дніпропетровська, Соснівському районному суді м. Черкас, Арцизькому районному суді Одеської області та Немирівському районному суді Вінницької області.

ЄКПТ неодноразово наголошував, що переповненість камер для тримання осіб сама по собі вже може становити факт нелюдського або такого, що принижує гідність, поводження.

Вказані вище порушення слугують приводом для подання чергових заяв проти України до ЄСПЛ.

Зокрема у справі «Ярослав Белоусов проти Росії» (Yaroslav Belousov v. Russia) (заява № 2653/13 і 60980/14 від 4 жовтня 2016 р.)³¹ зазначено, що заявник утримувався в суді в тісній кабіні разом з іншими підсудними.

³⁰ Справа «Свинаренко і Сляднєв проти Росії» (Case of Svinarenko and Slyadnev v. Russia) заяви: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-153693>.

³¹ Справа «Ярослав Белоусов проти Росії» (Case of Yaroslav Belousov v. Russia) заяви № 2653/13 і 60980/14: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-166937>.

За цих підстав, ЄСПЛ постановив, що у зв'язку з неналежними умовами утримання в суді порушено статтю 3 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та призначив виплати значних сум коштів як моральну компенсацію.

Ба більше, через недостатню кількість камер для підсудних (засуджених) камери переповнюються. Попри вимоги міжнародних і національних нормативно-правових актів, у деяких судах камер для тримання підсудних (засуджених) взагалі нема.

Не передбачено наявності камер для тримання підсудних, зокрема, в Дунаєвецькому районному суді Хмельницької області, Герцаївському районному суді Чернівецької області, Знам'янському міськрайонному суді Кіровоградської області, Гусятинському районному суді Тернопільської області, Рогатинському районному суді Івано-Франківської області.

Брак камер для підсудних (засуджених) призводить до ситуацій, коли підсудні очікують на судові засідання у спеціальному автомобілі конвою без доступу до питної води та санітарної кімнати, проводячи довгий час у неприпустимих температурних умовах.

Крім того, часта проблема з дотриманням прав і свобод людини і громадянина в судах — порушення вимог пункту 6.5.2 ДБН, а саме норм площі камер для тримання підсудних (засуджених).

Під час спілкування з ув'язненими та засудженими в ході відвідування ДУ «Дніпровська УВП № 4», отримано численні скарги на умови утримання в камерах Бабушкінського районного суду м. Дніпропетровська, зокрема утримувані особи зазначали, що через брак вільних камер вони вимушені очікувати на судові засідання стоячи, по кілька осіб в одній камері в тисняві та задусі, що заважало якісно готуватися до судового засідання та негативно впливало на їхнє самопочуття.

У Доповіді Уряду України за наслідками візиту до України ЄКПТ від 15.12.2020, серед іншого, стверджується про недопущення примусу стояння протягом тривалого часу, яке вважається жорстоким поводженням.

Порушення норми площі камер для підсудних (засуджених) також встановлено в Баглійському районному суді м. Дніпродзержинська, Ленінському районному суді м. Дніпропетровська, Ніжинському міськрайонному суді Чернігівської області, Соснівському районному суді м. Черкас, Тернопільському апеляційному суді, Печерському та Подільському районних судах міста Києва.

Окрім порушення норм площі камер та недостатньої їх кількості, підсудні вимушені стикатися з проблемою браку доступу до чистої питної води, що порушує п. 20 Мінімальних стандартних правил поводження з в'язнями, затверджених Економічною та Соціальною радою Організації Об'єднаних Націй, та п. 22.5 Європейських пенітенціарних правил, затверджених Комітетом міністрів Ради Європи від 12.11.1987.

За результатами відвідування Вінницького районного суду Вінницької області група НПМ встановила брак доступу підсудних до чистої питної води, коли

вони очікують на судові засідання. Таке ж порушення встановлено в Ленінському районному суді м. Дніпропетровська.

Порушення права на професійну правничу допомогу

Приміщення судів здебільшого не обладнуються кімнатою для роботи адвоката з підсудними (засудженими), що унеможлиблює реалізацію їхнього права на захист і становить порушення вимог п. 6.5.2 ДБН, статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, статті 59 Конституції України.

У Дунаєвецькому районному суді Хмельницької області, Герцаївському районному суді Чернівецької області, Знам'янському міськрайонному суді Кіровоградської області, Баглійському районному суді м. Дніпродзержинська, Теплодарському міському суді Одеської області, Ленінському районному суді м. Дніпропетровська, Соснівському районному суді м. Черкас та Печерському районному суді міста Києва зазначених приміщень нема.

ЄКПТ у 21-й Загальній доповіді наголошує на необхідності проведення зустрічі адвоката з затриманою особою у приватному порядку, віч-на-віч для того, щоб затримана особа відкрито говорила як з нею поводяться. Комітет не вбачає жодної необхідності відступати від принципу конфіденційності зустрічей між адвокатом і зацікавленою особою.

Крім цього, зазначене порушення може стати причиною чергових звернень до ЄСПЛ і виплати Україною значних сум коштів як компенсації.

У справі «Фірстов проти Росії» (скарга №67312/12)³² ЄСПЛ констатував, що хоч підсудний і міг спілкуватися зі своїм захисником через загородження в залі суду, зокрема під час перерв, які оголошувалися з цією метою суддею за клопотанням заявника, не доведено, що такі консультації мають конфіденційний характер у зв'язку з присутністю конвою в межах досяжності слуху. Тож ЄСПЛ засвідчив порушення статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

Порушення права на забезпечення безпеки в суді

У деяких судах не дотримуються п. 13 Інструкції з організації конвоювання та тримання в судах обвинувачених (підсудних) за вимогою судів, затвердженої спільним наказом МВС України, МЮ України, Верховного Суду України, Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ, ДСА України, Генеральної прокуратури України від 26.05.2015 № 613/785/5/30/29/67/68³³ (далі — Інструкція), щодо забезпечення ізольованих маршрутів конвоювання підсудних (засуджених) від камери до зали судових засідань, у зв'язку з чим підсудні (засуджені) конвоюються відкритими для сторонніх осіб коридорами та мають змогу контактувати з відвідувачами або особами, яким заборонено спілкування між собою.

Зазначене порушення встановлено в Хустському районному суді Закарпатської області, Ленінському районному суді міста Полтави, Зіньківському районному суді Полтавської області, Рівненському міському суді Рівненської області, Котовському міськрайонному суді Одеської області, Герцаївському районному суді Чернівецької області, Гусятинському районному суді Тернопільської області, Ленінському районному суді м. Дніпропетровська, Рогатинському районному суді Івано-Франківської області та інших.

Через брак у деяких судах окремого санітарного вузла для підсудних (засуджених) останні користуються тією самою туалетною кімнатою, якою користуються відвідувачі, що створює додаткові ризики потрапляння до підсудних (засуджених) заборонених предметів і порушує вимоги п. 6.5.2 ДБН.

³² Справа «Фірстов проти Росії» (Case of Firstov v. Russia) заява № 42119/04: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-140911>.

³³ Наказ Міністерства внутрішніх справ України, Міністерства юстиції України, Верховного Суду України, Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ, Державної судової адміністрації України, Генеральної прокуратури України від 26.05.2015 № 613/785/5/30/29/67/68 «Про затвердження інструкції з організації конвоювання та тримання в судах обвинувачених (підсудних) за вимогою судів»: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0698-15#Text>.

Наприклад, Герцаївський районний суд Чернівецької області, Сосницький районний суд Чернігівської області, Знам'янський міськрайонний суд Кіровоградської області, Рогатинський районний суд Івано-Франківської області й інші не облаштовані окремим санітарним вузлом для підсудних (засуджених).

Поширена проблема порушення дотримання права на забезпечення безпеки в суді — брак боксів для заїзду спеціального конвойного автомобіля або огороженої стоянки для спеціального автотранспорту варті, що порушує вимоги п. 14 Інструкції. Здебільшого заїзд конвойного автомобіля для посадки (висадки) підсудних (засуджених) проводиться через загальний двір, який не обладнано огорожею, через що підвищується ризик втечі підсудних і що ставить під загрозу життя та здоров'я як самих підсудних, так і відвідувачів і працівників суду.

Зазначене порушення встановлено в Красногвардійському районному суді м. Дніпропетровська, Солонянському районному суді Дніпропетровської області, Дунаєвецького районному суді Хмельницької області, Теплодарському міському суді Одеської області, Гусятинському районному суді Тернопільської області.

Окрім цього, у Бабушкінському районному суді м. Дніпропетровська навіть нема окремого входу для конвоювання обвинувачених і засуджених осіб до приміщення суду. Підсудні (засуджені) користуються одним входом із відвідувачами.

Порушення права на життя

На момент відвідування багатьох судів тимчасове укриття не облаштоване, що може призвести до порушення права на життя як підсудних, так і працівників суду та відвідувачів під часу сигналу «повітряна тривога».

У Теплодарському міському суді Одеської області, Солонянському районному суді Дніпропетровської області, Красногвардійському районному суді м. Дніпропетровська, Ленінському районному суді м. Дніпропетровська, Ніжинському міськрайонному суді Чернігівської області, Подільському районному суді міста Києва та багатьох інших працівники суду та відвідувачі використовують укриття, які найближче розташовані до будівлі суду.

Також у деяких судах порушуються вимоги п. 3.19 р. V Правил пожежної безпеки в Україні, затверджених наказом МВС України від 30.12.2014 № 1417.

Відвідавши Герцаївський районний суд Чернівецької області та Баглійський районний суд м. Дніпро-дзержинська групи НПМ встановили вогнегасники з простроченим терміном експлуатації.

Порушення прав маломобільних груп населення

У деяких судах доступ маломобільним групам населення та підсудним (засудженим), що пересуваються на кріслах колісних, на другий та вище поверхи, де розміщені зали судових засідань, неможливий через брак пандусу або іншого піднімального механізму.

Зазначені порушення встановлено в Запорізькому районному суді Запорізької області, Бабушкінському районному суді м. Дніпропетровська, Гусятинському районному суді Тернопільської області, Ленінському районному суді м. Дніпропетровська та Ніжинському міськрайонному суді Чернігівської області.

В судах порушуються вимоги п. 11.5 ДБН 2.2–40:2018 «Інклюзивність будівель та споруд. Основні положення»³⁴, затверджені наказом Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України 30.11.2018 № 327, а саме санітарні кімнати не пристосовані для користування маломобільними групами населення.

Також у деяких судах вхід до приміщення суду для маломобільних груп населення неможливий через брак пандусу на вхідній групі будівель суду, які облаштовані сходами.

³⁴ ДБН В.2.2–40:2018 Інклюзивність будівель і споруд: https://dbn.co.ua/load/normativy/dbn/dbn_v_2_2_40/1-1-0-1832.

Дунаєвецький районний суд Хмельницької області, Герцаївський районний суд Чернівецької області, Бабушкінський районний суд м. Дніпропетровська, Теплодарський міський суд Одеської області, Гусятинський районний суд Тернопільської області не обладнані пандусами на вході до будівлі судів.

Рекомендації Державній судовій адміністрації України:

- провести аудит приміщень судів на предмет виявлення в них кліток, які використовуються для утримання підсудних / засуджених, та вжити невідкладних заходів щодо їх демонтажу;
- розробити та подати проєкт змін до Інструкції з організації конвоювання та тримання в судах обвинувачених (підсудних), засуджених за вимогою судів, затвердженої наказом МВС України, МЮ України, Верховного Суду України, Вищого спеціалізованого суду України з розгляду ДСА України, Генеральної прокуратури України від 26.05.2015 №613/785/5/30/29/67/68, в частині перегляду маршрутів конвоювання від спеціальних автомобілів до камер та залів судових засідань і у зворотному напрямку, працездатності інженерно-технічних засобів охорони та зв'язку, забезпечення інженерно-технічними засобами для забезпечення надійної охорони. Про що скласти відповідні акти обстежень. У разі потреби, зазначену інформацію використовувати у формуванні бюджетних потреб на наступний рік;
- забезпечити вільний доступ підсудних (засуджених) до чистої питної води;
- облаштувати в будівлях судів найпростіші укриття.

РОЗДІЛ 4

ПОРУШЕННЯ ОСНОВОПОЛОЖНИХ ПРАВ ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА В МІСЦЯХ НЕСВОБОДИ, ПІДПОРЯДКОВАНИХ МВС УКРАЇНИ

4.1. Загальний огляд місць несвободи, підпорядкованих Національній поліції України

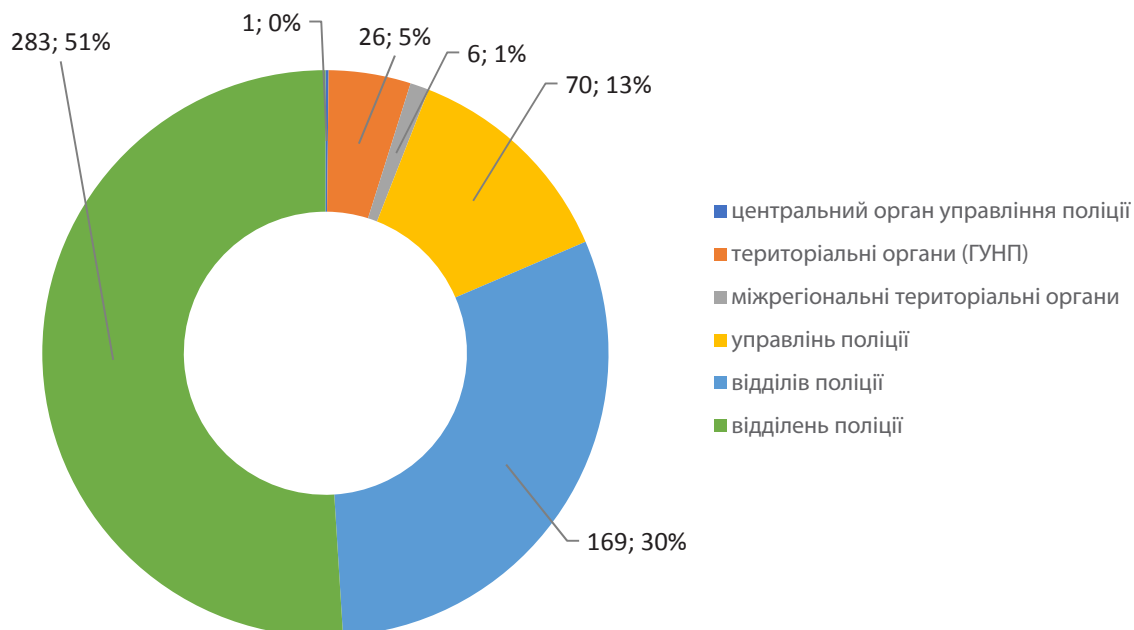
КМУ через міністра внутрішніх справ спрямовується та координується, серед іншого, діяльність Національної поліції, яка реалізує державну політику у сферах забезпечення охорони прав і свобод людини, інтересів суспільства і держави, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку.

Законодавством України визначено, що Національна поліція уповноважена затримувати осіб на підставах, у порядку та на строки, визначені [Конституцією України](#), КПК України, [Кодексом України про адміністративні правопорушення](#)³⁵, а також іншими законами України та утримувати їх в спеціально обладнаних місцях, у зв'язку із чим протягом 2023 року пильна увага щодо дотримання прав людини і громадянина приділялася місцям несвободи, підпорядкованим Національній поліції України, бо небезпека фізичної жорстокості щодо затриманої особи найбільша в час одразу після взяття її під варту.

Мережа місць несвободи Національної поліції найчисленніша проти інших правоохоронних органів.

Розрізняють 2 види місць несвободи Національної поліції: офіційні (установи, які спеціально обладнані для тримання осіб, транспортні засоби для конвоювання затриманих, узятих під варту та засуджених осіб) та неофіційні (службові кабінети працівників, кімнати для роботи слідчих, а також будь-які приміщення, які використовує поліція, де можуть утримуватись особи проти їхньої волі).

Загальна кількість органів і підрозділів Національної поліції України станом на 31.12.2023

До місць, спеціально обладнаних для тримання осіб, станом на 31.12.2023 належало:

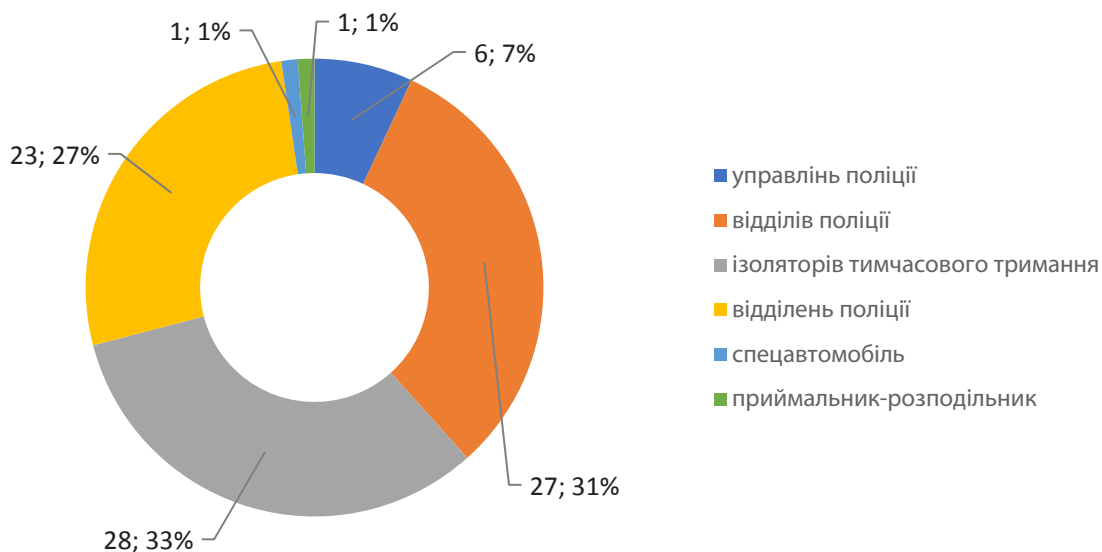
- 109 ІТТ, у яких протягом року утримувалося 34128 осіб;
- 621 КЗ в органах та підрозділах поліції, у яких протягом року утримувано 2184 осіб;
- 160 автомобілів для перевезення затриманих, узятих під варту, та засуджених осіб;
- 3 приймальники-розподільники.

³⁵ Кодекс України про адміністративні правопорушення: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text>.

Станом на 31.12.2023 функціонування 28 ІТТ тимчасово призупинено (9 — у зв'язку з проведенням реконструкції та ремонтних робіт, 3 — розв'язується питання щодо ліквідації або проведення ремонту, 6 — через воєнні дії, 4 — зруйновані (частково зруйновані) під час збройної агресії РФ проти України, 6 — містяться на ТОТ). Повноцінно продовжують функціонувати — 81 ІТТ.

Працівники Секретаріату Уповноваженого спільно із представниками громадськості упродовж 2023 року відвідали 86 місць несвободи, підпорядкованих Національній поліції, з яких:

Відвідування НПМ місць несвободи, які підпорядковані Національній поліції протягом 2023 року

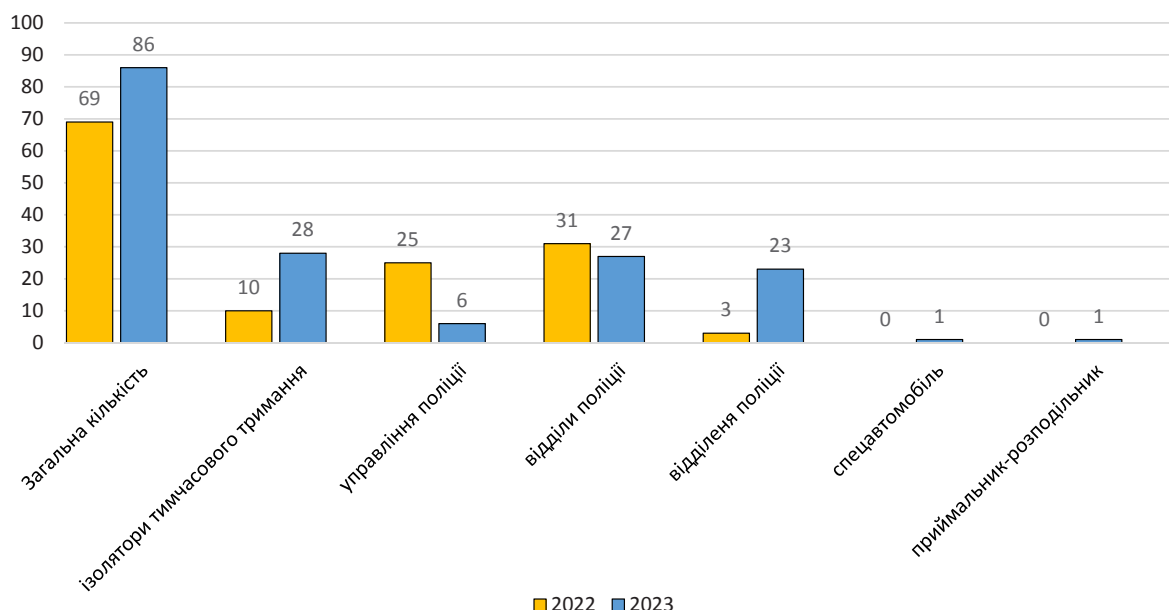
З метою розв'язання проблемних питань щодо неналежного поведіння із затриманими особами МВС України спільно з Національною поліцією України, міжнародними партнерами та громадськими організаціями на основі міжнародного досвіду підготували та частково впровадили інформаційну підсистему «Custody Records».

ІП «Custody Records» призначена для гарантування безпеки прав затриманих і поліцейських шляхом електронної фіксації інформації про всі дії щодо осіб, які перебувають під контролем поліції з моменту фактичного затримання і до поміщення в СІЗО або звільнення з-під варти.

Станом на 01 грудня 2023 року пілотний проєкт ІП «Custody Records» запроваджено в 79 підрозділах Національної поліції України та 81 ІТТ територіальних органів поліції.

Однак, попри позитивні тенденції в забезпеченні дотримання конституційних прав і свобод затриманих осіб, у ході відвідувань місць несвободи Національної поліції України у 2023 році продовжували виявлятися порушення з боку працівників поліції під час затримання осіб та їхнього перебування в органах та підрозділах Національної поліції, що відображено у відповідних звітах та актах реагування.

Кількість проведених відвідувань у порівнянні 2022 та 2023 років

4.2. Основні проблеми з дотриманням прав і свобод затриманих осіб працівниками Національної поліції України

Право на захист від катувань, жорстокого або такого, що принижує гідність, поводження чи покарання

Катування — проблема органів правопорядку будь-якої країни. Не виняток і Україна, де поліції стосується значна частина випадків катування та жорстокого поводження. Як і будь-який злочин, катування — невіддільне соціальне явище. Завдання НПМ полягає у створенні такої системи превенції та контролю, щоб катування зникли або стали поодинокими випадками, що не мають системного характеру.

Виявлення фактів катування людини один із пріоритетних напрямів під час проведення відвідувань НПМ.

Відповідно до статті 4 Конвенції проти катувань кожна держава-сторона забезпечує розгляд усіх актів катування, згідно з її кримінальним законодавством, як злочину. Тобто за кожним випадком застосування сили працівниками правоохоронних органів до затриманих має бути проведене ретельне й неупереджене розслідування.

Формальне проведення службових і досудових розслідувань за фактами катувань, непритягнення до встановленої законом відповідальності осіб, які їх скоюють, призводить до збільшення кількості таких випадків.

ЄКПТ (Чотирнадцята загальна доповідь CPT/Inf(2004)28) зазначав, що віра в можливість заборони катувань та інших форм жорстокого поводження опиняється під загрозою кожного разу, як тільки посадові особи, що мають нести відповідальність за подібні зловживання, уникають її. Якщо після появи інформації, в якій йдеться про жорстоке поводження, не з'являється швидка та дієва відповідь, тоді ті, хто схильний до застосування жорстокого поводження щодо позбавлених волі осіб, швидко увірують — і зовсім небезпідставно — що вони можуть чинити так безкарно. Всі зусилля, спрямовані на ствердження правозахисних принципів через політику ретельного добору персоналу та професійно-

го підготування будуть підірвані. В разі, коли не вдасться ефективно зреагувати, відповідні особи — колеги, старше керівництво, органи, що проводять розслідування, — неминуче стають учасниками процесу корозії цінностей, що становлять основи демократичного суспільства.

Однак групи НПМ фіксують випадки неналежного розгляду повідомлень громадян про застосування поліцейськими до них фізичної сили з порушенням вимог законодавства.

Під час відвідування Луцького районного УП ГУНП у Волинській області встановлено, що впродовж 10 місяців 2023 року до УП надійшло 400 повідомлень громадян на дії працівників поліції, з яких 108 — щодо побиття.

Порушуючи вимоги частини 4 статті 216 КПК України та частини 3 статті 8 Закону України «Про Державне бюро розслідувань»³⁶, керівництво УП запровадило негативну практику розгляду слідчим підрозділом відомства повідомлень про кримінальні правопорушення, які, за інформацією заявників (потерпілих), скоїли працівники поліції, без своєчасного та невідкладного інформування відповідного територіального управління Державного бюро розслідувань і відповідної реєстрації таких відомостей у ЄРДР.

Як наслідок, з указанного обсягу повідомлень про можливі неправомірні дії працівників поліції лише за 2 фактами внесені відомості до ЄРДР, що може свідчити про можливе приховування кримінальних правопорушень, які потребували реагування з боку підрозділів Державного бюро розслідувань.

Інформацію про неналежний розгляд повідомлень громадян про застосування до них фізичної сили поліцейськими скеровано до Державного бюро розслідувань та Офісу Генерального прокурора для реагування.

З 2012 року набрав чинності новий КПК України, яким передбачено додаткові гарантії захисту затриманих осіб від неналежного поводження з боку поліції. Відповідно, у кожному органі досудового розслідування має бути призначена службова особа, відповідальна за дотримання прав затриманих.

Відвідування НПМ у 2023 році засвідчили, що в більшості підрозділів відповідальні за перебування затриманих виконують взагалі невластиві функції та завдання. Виконання обов'язків із забезпечення прав затриманих покладалося на інших працівників як додаткове навантаження. Тобто призначені люди не мали часу займатися безпосередньо обов'язками, передбаченими кримінальним процесуальним законодавством.

Окрім цього, зважаючи на те, що поліція працює цілодобово, затримання може відбутись у будь-яку годину доби. Для того щоб тримати перший контакт із затриманим і контролювати належне поводження з боку поліції, потрібно цілодобово перебувати в підрозділі, негайно повідомляти особу про її права, цікавитися, чи є в неї потреба в медичній допомозі, чи повідомлено про її затримання центри БПД, чи наявні скарги, фіксувати, що відбувається з нею протягом усього часу. Однак службові особи, відповідальні за дотримання прав затриманих, у багатьох підрозділах поліції обмежені робочим ча-

³⁶ Закон України «Про Державне бюро розслідувань»: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/794-19#Text>.

сом з 09.00 до 18.00 години. У зв'язку з цим виконання обов'язків зводиться лише до їх формального фіксування, а в окремих випадках вони взагалі не виконуються.

Під час відвідування Шевченківського УП ГУНП у місті Києві, відповідно до наказу начальника УП, на інспектора та старшого інспектора слідчого відділу УП покладено обов'язки службових осіб, відповідальних за перебування затриманих.

У ході ознайомлення із службовою документацією вказаних службових осіб встановлено, що у зв'язку з тим, що робочий час службових осіб встановлений з 09.00 по 18.00 годину, щодо осіб, яких затримано поза їхнім робочим часом, не виконуються вимоги, передбачені статтями 212, 213 КПК України.

Під час відвідування Броварського районного УП ГУНП в Київській області, відділу поліції № 1 Білоцерківського районного УП ГУНП в Київській області встановлено, що обов'язки, встановлені кримінальним процесуальним законодавством, службові особи, відповідальні за перебування затриманих, взагалі не виконують.

Під час відвідування Калуського районного відділу поліції ГУНП в Івано-Франківській області, відділу поліції № 1 Львівського районного УП № 1 ГУНП у Львівській області, відділення поліції № 2 Дніпровського районного УП ГУНП в Дніпропетровській області, відділення поліції № 2 Коломийського районного відділу поліції ГУНП в Івано-Франківській області встановлено випадки часткового виконання функціональних обов'язків службовими особами, відповідальними за дотримання прав затриманих.

ЄКПТ неодноразово зазначав, що виявлення в поліцейських приміщеннях підозрілих предметів, таких як дерев'яні кийки, ручки для швабр, бейсбольні бити, металеві стрижні, важкі шматки кабелю або муляжі пістолетів чи ножів неодноразово підкріплювало висновки про залякування і/або побої осіб, які перебували під вартою.

Однак, попри імперативні вимоги як національного, так і міжнародного законодавства в підрозділах Національної поліції й надалі продовжують виявляти зазначені факти.

Під час відвідування Харківського районного УП № 1 ГУНП в Харківській області у процесі візуального огляду кабінетів слідчих у кабінеті № 224 слідчого О. за сейфом зберігалася спортивний предмет — дерев'яна бита. Слідчий зазначив, що це зберігається речовий доказ, але після питання, чому той не в пакеті та не опломбований, визнав, що це його власна річ. Отже, можна припустити, що спортивний предмет використовується для заподіяння тілесних ушкоджень затриманим, доставленим і взятим під варту особам.

Національне законодавство забороняє проводити слідчі дії та інші заходи (опитування, побачення із захисником тощо), необхідні для повного, всебічного й об'єктивного дослідження обставин скоєння злочинів за участю осіб, затриманих за підозрою в їх скоєнні, у будь-яких приміщеннях органів і підрозділів поліції, крім слідчих кімнат.

З метою забезпечення прав затриманих осіб розгляд обставин їх затримання або доставлення до поліції, опитування й інші процесуальні дії з відвідувачами, запрошеними та доставленими особами проводяться в спеціально облаштованих службових приміщеннях, а в разі, якщо тимчасово нема в адміністративній будівлі органу (підрозділу) поліції спеціально відведених та облаштованих службових приміщень або їх недостатньо для забезпечення повноважень поліції, опитування й інші процесуальні дії з відвідувачами, запрошеними та доставленими до поліції особами можуть проводитися в службових кабінетах поліцейських, визначених керівником, з відеофіксацією таких дій у встановленому порядку.

Однак групи НПМ у ході відвідування більшості підрозділів поліції зафіксували випадки проведення процесуальних дій із затриманими особами в службових кабінетах, без належної відеофіксації таких дій.

Під час відвідування Броварського районного УП ГУНП в Київській області, відділу поліції № 1 Білоцерківського районного УП ГУНП в Київській області встановлено, що в управлінні поліції нема кімнати для проведення слідчих дій, а процесуальні дії із затриманими особами проводять у службових кабінетах співробітників слідчого відділу, без належної відеофіксації.

Аналогічні факти також виявлені в ході відвідування відділу поліції № 1 Тернопільського районного УП ГУНП в Тернопільській області, Харківського районного УП № 1 ГУНП в Харківській області, відділу поліції № 1 Львівського районного УП № 1 ГУНП у Львівській області й інших.

ЄКПТ у Другій загальній доповіді [CPT/Inf (92) 3]) наголошував, що електронні записи поліцейських допитів — додаткова гарантія недопущення жорстокого поводження із затриманими особами, вони надають також значні переваги самій поліції, бо виключають безпідставні звинувачення у фізичних чи психологічних знущаннях. Наявність записів зроблених поліцією допитів також зменшить ймовірність навмисної відмови затриманих осіб від попередньо наданих свідчень.

Своєю чергою, національним законодавством також визначено, що службові приміщення, в яких проводяться процесуальні дії з відвідувачами, запрошеними та доставленими до поліції особами охоплюються системою цілодобового відеоспостереження із забезпеченням можливості зберігання записів не менше ніж 30 діб, з обов'язковим виведенням відеозображення в онлайн-новому режимі на монітор чергового чергової частини.

Однак зазначені вимоги багато підрозділів поліції не виконує.

Під час відвідування відділення поліції № 2 Стрийського районного УП ГУНП у Львівській області встановлено, що архівація відеоспостережень у його приміщеннях не ведеться.

Під час відвідування відділення поліції № 1 Берегівського районного відділу поліції ГУНП у Закарпатській області встановлено, що в його приміщеннях архівація відеоспостережень відбувається лише протягом 20 діб.

Право на свободу та особисту недоторканність

Відповідно до статті 29 Конституції України³⁷, кожна людина має право на свободу та особисту недоторканність. Ніхто не може бути заарештований або триматися під вартою інакше як за вмотивованим рішенням суду і тільки на підставах та в порядку, встановлених законом.

Кримінальне процесуальне законодавство України чітко регламентує дії уповноважених службових осіб, які проводять затримання. Хід і результати проведення процесуальної дії фіксують у протоколі, а особа затримана з моменту, коли вона силою або через підкорення наказові змушена залишатися поряд з уповноваженою службовою особою чи в приміщенні, визначеному уповноваженою службовою особою.

Невідкладний характер ситуації в проведенні слідчих дій не повинен заважати працівникам поліції скласти відповідні протоколи.

Практика ЄСПЛ (справа «Грубник проти України» та інші) засвідчила, що брак будь-яких офіційних документів про затримання одразу після його проведення призведе до відмови в процесуальних гарантіях, погіршить становище затриманої особи, бо вона не буде поінформована про своє право зберігати мовчання та право на захисника.

Невизнане тримання особи під вартою (коли нема протоколу про затримання) заперечує фундаментально важливі гарантії, передбачені статтею 5 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

Під час відвідування відділення поліції № 5 Дніпровського районного УП ГУНП в Дніпропетровській області встановлено, що згідно з відомостями, внесеними до протоколу про затримання Ч., він перебував під контролем поліції (зокрема безпосередньо у відділенні поліції) без складання протоколу щонайменше протягом 11 год. 40 хв. з моменту фактичного затримання.

³⁷ Розділ II Конституції України: <https://www.president.gov.ua/ua/documents/constitution/konstituciya-ukrayini-rozdil-ii>.

Порушення права на професійну правничу допомогу

Важливу роль у забезпеченні реалізації, захисту та охорони прав і свобод людини і громадянина в Україні як демократичній, правовій державі відведено праву особи на правничу допомогу, закріпленому в статті 59 Конституції України. Це право одне з конституційних, невід'ємних прав людини. У контексті частини першої цієї статті «кожен має право на правничу допомогу» поняття «кожен» охоплює всіх без винятку осіб.

Превентивна функція права на правничу допомогу не тільки сприяє правомірному здійсненню особою своїх прав і свобод, а й насамперед спрямована на запобігання можливим порушенням чи незаконним обмеженням прав і свобод людини і громадянина з боку органів державної влади, їхніх посадових і службових осіб.

Небезпека залякування і фізичної жорстокості щодо затриманої особи найбільша в час одразу по взятті її під варту. Отже, можливість затриманих залучити адвоката саме в цей проміжок часу становить гарантію від жорстокого поводження.

Факти порушень прав затриманих на доступ підозрюваного до захисника вже відобразилися в рішеннях ЄСПЛ, який також відзначав «особливу вразливість обвинуваченого на ранніх етапах провадження, коли він одночасно постає перед стресовою ситуацією і дедалі складнішим кримінальним законодавством».

Однак, попри вимоги національного та міжнародного законодавства, під час відвідувань протягом 2023 року виявлялися численні факти порушення права на правничу допомогу, бо службові особи поліції не повідомляють негайно центр з надання безоплатної вторинної правничої допомоги про факти затримання осіб.

Під час відвідування Броварського районного УП ГУНП в Київській області службові особи УП про затримання гр. С. 17.01.2023 о 06 годині 00 хвилин центр повідомили цього ж дня о 13 годині 00 хвилин, тобто через 7 годин 00 хвилин. Такі ж порушення виявлялись і у 2022 році, однак керівництво районного управління не вживає необхідних заходів, щоб запобігти порушенню права на професійну правничу допомогу.

Відвідування у 2023 році засвідчили аналогічні порушення практично в усіх територіальних підрозділах поліції.

Порушення права на належні умови тримання

Відповідно до національного законодавства та міжнародних стандартів особа, що утримується в органах поліції, має бути забезпечена спальним місцем, водою, харчуванням, засобами гігієни тощо, а приєднавшись до Європейської конвенції з прав людини, Україна взяла на себе зобов'язання забезпечити належні умови тримання під вартою.

Протягом року особлива увага приділялася питанню функціонування КЗ в територіальних підрозділах Національної поліції України, бо перебування затриманих осіб без поміщення до таких кімнат призводить до утримання їх протягом тривалого часу в умовах несвободи під контролем працівників поліції непередбаченим законом способом, незабезпечення необхідним харчуванням, питною водою, вільним доступом до санітарної кімнати, правом відпочинку вночі.

Під час відвідування Броварського районного УП ГУНП в Київській області встановлено, що 01.02.2023 о 19 годині 30 хвилин співробітники поліції затримали громадянина Р., якого через брак КЗ лише 02.02.2023 о 23 годині 45 хвилин поміщено до ІТТ, тобто через 28 годин 15 хвилин після затримання.

Зазначена проблема системна, бо станом на 31.12.2023 року в підрозділах Національної поліції функціонувало лише 268 КЗ, що становить 43 % від загальної кількості. Зазначені кімнати здебільшого не функціонують через невідповідність умов тримання в них до національних і міжнародних стандартів. Однак під час відвідувань встановлювали зупинення функціонування КЗ без такої необхідності.

Під час відвідування 03.10.2023 відділу поліції № 1 Білоцерківського районного УП ГУНП в Київській області встановлено, що КЗ не використовується з 2012 року, у зв'язку з невідповідністю до національних і міжнародних стандартів, однак будь-яких підтверджувальних документів щодо зупинення функціонування кімнати та невідповідності умов тримання в ній групі НПМ надані не були.

За результатами реагування Уповноваженого, функціонування КЗ відділу поліції відновлено та забезпечено належні умови тримання затриманих відповідно до вимог законодавства.

Аналогічні випадки нефункціонування чи зупинення діяльності КЗ встановлено також у ході відвідування відділення поліції №1 Надвірнянського районного відділу поліції ГУНП в Івано-Франківській області, відділення поліції № 2 Стрийського районного УП ГУНП у Львівській області, відділення поліції № 1 Берегівського районного відділу поліції ГУНП у Закарпатській області, відділу поліції № 1 Харківського районного УП № 3 ГУНП в Харківській області та інших підрозділах поліції.

Цьогоріч, як і в минулі роки, особлива увага приділялася питанню належного утримання осіб в ІТТ.

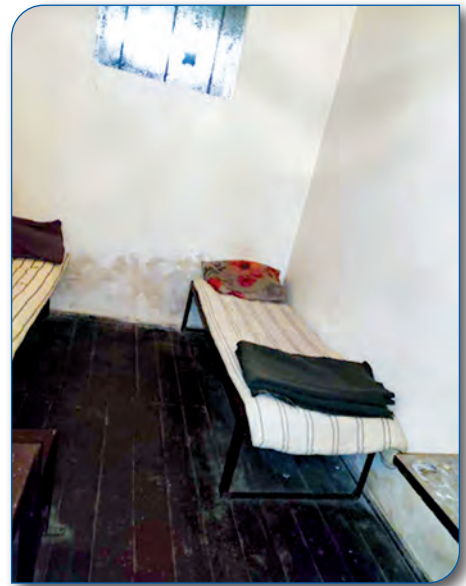
За результатами відвідувань, виявлено численні порушення вимог щодо належного утримання затриманих осіб і санітарних норм майже в усіх відвіданих ІТТ, зокрема:

- недостатній рівень освітлення;
- незадовільний санітарний стан камерних приміщень і душових кімнат;
- брак доступу до свіжого повітря.

Під час відвідування камер ІТТ № 1 ГУНП в Закарпатській області, де перебувають утримувані особи, встановлено, що приміщення перебувають в антисанітарному стані. У камерах наявний неприємний запах, сирість, стіни вкриті пліснявою, через надмірну загратованість доступ до денного світла обмежений, примусової вентиляції нема.

Встановлено, що камерні приміщення не обладнані кнопкою виклику персоналу ізолятора; система відеонагляду в ІТТ охоплює все камерне приміщення, зокрема санітарні вузли.

Під час відвідування ІТТ № 1 ГУНП у Волинській області система відеонагляду за утримуваними охоплює все камерне приміщення, зокрема санітарні вузли. Аналогічний факт також встановлено в ході відвідування ІТТ № 1 ГУНП в Тернопільській області. Також встановлено невідповідність планової наповненості ізоляторів до вимог національного законодавства та міжнародних стандартів; камерні приміщення не обладнано антенами етерного телебачення та радіодинаміками, у зв'язку з чим утримувані особи позбавлені можливості одержувати інформацію про суспільні події.

Порушення права на охорону здоров'я та медичну допомогу

Закон України «Про Національну поліцію» передбачає, що до основних обов'язків поліцейського, зокрема, віднесено надання невідкладної, домедичної і медичної допомоги особам, які постраждали внаслідок правопорушень, нещасних випадків, а також особам, які опинилися в безпорадному стані або стані, небезпечному для їхнього життя чи здоров'я.

Під час відвідувань групи НПМ фіксували факти наявності в аптечках територіальних підрозділів поліції медичних препаратів, термін використання яких минув, непроходження підвищення кваліфікації особами, які згідно зі своїми службовими обов'язками зобов'язані володіти знаннями і практичними навичками надання домедичної допомоги.

Під час відвідування відділу поліції № 1 Білоцерківського районного УП ГУНП в Київській області встановлено, що у відділі поліції тільки 9 працівників з усього складу (за штатом — 95 працівників)

пройшли підготування щодо володіння знаннями і практичними навичками надання домедичної допомоги та отримали відповідні сертифікати.

Під час відвідування відділення поліції № 10 Дніпровського районного УП ГУНП в Дніпропетровській області в медичних аптечках виявлені лікарські засоби, що не підлягають використанню через закінчення терміну придатності.

4.3. Загальний огляд місць несвободи, підпорядкованих ДМС України

До офіційних місць несвободи ДМС України належать установи, які спеціально обладнані для тримання осіб, транспортні засоби для конвоювання затриманих, утримуваних осіб, а також службові кабінети, які використовує ДМС, де можуть утримуватись особи проти їхньої волі.

Станом на 31.12.2024 загальна кількість місць, спеціально обладнаних для тримання осіб, належало:

- 3 пункти тимчасового перебування іноземців та осіб без громадянства (повноцінно продовжують функціонувати Миколаївський та Волинський ПТПІ, упродовж 2023 року в ПТПІ утримувалося 362 особи, у Чернігівський ПТПІ у зв'язку із введенням правового режиму воєнного стану та з урахуванням територіального розташування установи з 25.02.2022 розміщення іноземців та осіб без громадянства не ведеться).
- 18 транспортних засобів для перевезення затриманих осіб.

Працівники Секретаріату Уповноваженого спільно з представниками громадських організацій упродовж 2023 року відвідали 4 місця несвободи, підпорядковані ДМС, з яких:

- 1 Головне територіальне управління ДМС;
- 2 територіальні управління ДМС;
- 1 ПТПІ.

За результатами відвідувань місць несвободи ДМС у 2023 році, виявлено ряд порушень конституційних прав і свобод людини з боку працівників ДМС під час затримання, супроводження та перебування іноземців та осіб без громадянства в органах та підрозділах ДМС, що відображено у відповідних звітах та актах реагування.

4.4. Основні проблеми дотримання прав і свобод затриманих осіб ДМС України

Право на захист від катувань, жорстокого або такого, що принижує гідність, поводження чи покарання

У 2023 році НПМ вперше відвідали територіальні підрозділи ДМС України як місця несвободи.

Міжнародними і національними нормативно-правовими документами передбачено, що жодні виключні обставини, хоч би якими вони були, стан війни чи загроза війни, внутрішня політична нестабільність чи будь-який інший надзвичайний стан не можуть бути виправданням катувань чи інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання.

Слід зазначити, що за результатами відвідувань встановлено низку проблемних питань у діяльності ДМС щодо забезпечення дотримання прав і свобод людини та громадянина.

Одна з основних проблем — перебування затриманих іноземців в умовах несвободи під контролем службових осіб ДМС протягом досить тривалого часу непередбаченим законом способом.

Відповідно до Положення про ДМС України, затвердженого постановою КМУ від 20.08.2014 № 360, ДМС має право створювати умови для тимчасового тримання іноземців та осіб без громадянства, затриманих за незаконне перебування на території України, до розв'язання питання щодо їх примусового видворення або поміщення до пункту тимчасового перебування іноземців та осіб без громадянства, які незаконно перебувають в Україні, шляхом виділення приміщень у територіальних органах ДМС. На цей час у територіальних підрозділах ДМС нема кімнат для тимчасового тримання затриманих осіб. Іноземні громадяни в ході процесуальних дій щодо ухвалення рішення про їх примусове видворення тривалий час перебувають у необладнаних для довгострокового тримання приміщеннях, а саме службових кабінетах працівників.

Під час відвідувань групи НПМ встановили в Головному управлінні ГУ ДМС у Львівській області випадки перебування затриманих іноземних громадян під контролем службових осіб понад 13 год., в Управлінні ДМС в Хмельницькій області — понад 15 год., в Управлінні ДМС в Тернопільській області — понад 8 год.

Перебування затриманих осіб у підрозділі ДМС, службовому автомобілі ДМС, приміщенні суду, медичному закладі призводить до утримання іноземців в умовах несвободи не передбаченим законом способом, незабезпечення необхідним харчуванням, питною водою, вільним доступом до туалету тощо.

ЄКПТ у своїх доповідях зазначає, що позбавлені волі іноземці особливо вразливі до різних форм неналежного поводження, як у момент їх затримання, так і під час тримання під вартою та проведення процедури депортації.

Службові особи ДМС не наділені правом застосовувати фізичну силу та спеціальні засоби. Виникнення непередбаченої ситуації за супроводження іноземців (спроба втечі, невиконання законної вимоги службової особи ДМС, напад на співробітника ДМС) стане причиною невиконання завдань, покладених на ДМС України, щодо запобігання та протидії нелегальній (незаконній) міграції або ж перевищення службових повноважень посадовою особою ДМС та порушення прав затриманих осіб.

Порушення права на належні умови тримання

Через те що в територіальних підрозділах ДМС нема спеціальних місць для тимчасового тримання затриманих іноземців, службові особи ДМС змушені якнайшвидше доставляти іноземців до ПТПП (здебільшого в нічний час), які територіально розміщені на значній відстані від територіальних підрозділів.

Наприклад, відстань від ГУ ДМС України у Львівській області до найближчого ПТПП становить понад 190 кілометрів, від УДМС України в Хмельницькій області до найближчого ПТПП — понад 260 кілометрів, від УДМС у Тернопільській області — понад 200 кілометрів.

Крім того, супроводження іноземців до приміщень суду, медичних закладів та ПТПП окремими територіальними підрозділами виконується автомобілями, які не призначені для перевезення затриманих осіб.

За результатами відвідувань виявлено брак нормативно-правових актів ДМС / МВС України або ж їх невідповідність до стандартів щодо належного утримання затриманих осіб, зокрема:

- брак нормативно-правових актів ДМС/МВС України щодо забезпечення харчуванням іноземців, які перебувають під контролем службових осіб ДМС, до поміщення їх у пункт тимчасового перебування іноземців (далі — ПТПП);
- нормативно-правові акти ДМС / МВС України не передбачають ведення документації (журналів тощо) в територіальних підрозділах ДМС, яка б містила інформацію про час перебування іноземця в територіальному підрозділі ДМС;
- акт приймання-передавання іноземців до ПТПП, який складають адміністрація такого пункту та орган / підрозділ ДМС, що доставив іноземців, згідно з додатком 1 Інструкції про Порядок утримання іноземців та осіб без громадянства в пунктах тимчасового перебування іноземців та осіб без громадянства, які незаконно перебувають в Україні, затвердженої наказом МВС України від 29.02.2016 №141³⁸, містить лише дату приймання-передавання іноземця та не містить інформації щодо точного часу (години та хвилини) передавання.

Право на свободу та особисту недоторканність

Викликає об'єктивні сумніви вірогідність інформації щодо добровільного перебування іноземців у приміщеннях територіальних підрозділів ДМС під час проведення посадовими особами процесуальних дій щодо притягнення до адміністративної відповідальності, ухвалення рішень про примусове повернення до країни походження або третьої країни, а деколи під час ухвалення рішень про примусове видворення.

Зокрема, під час відвідувань ГУ ДМС України у Львівській області, УДМС України в Хмельницькій області, УДМС України у Тернопільській області встановлено, що під час ухвалення рішення про примусове повернення жодного іноземця не затримано.

Водночас під час проведення конфіденційних бесід з іноземцями та особами без громадянства, які утримувались у Волинському ПТПП, надходили численні скарги про те, що інформація про фактичний час їх затримання, яка внесена до протоколів про адміністративне затримання, не відповідає дійсності.

Згідно з інформацією, отриманою від громадянки К., її затримали службові особи УДМС України в Тернопільській області близько 09 години 00 хвилин 14.02.2023 відразу після звільнення з ДУ «Збаразька виправна колонія (№63)». У подальшому під контролем службових осіб УДМС України в Тернопільській області доставлена до територіального підрозділу ДМС та через підкорення наказів змушена була залишатися поряд з уповноваженими службовими особами або в приміщенні, визначеному уповноваженою службовою особою. Однак, порушуючи вимоги статті 261 Кодексу України про адміністративні правопорушення, головний спеціаліст Збаразького відділу УДМС України в Тернопільській області у протоколі про адміністративне затримання зазначив, що іноземну гро-

³⁸ Наказ Міністерства внутрішніх справ України від 29.02.2016 №141 «Про затвердження Інструкції про порядок утримання іноземців та осіб без громадянства в пунктах тимчасового перебування іноземців та осіб без громадянства, які незаконно перебувають в Україні»: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0748-16#Text>.

мадянку затримано о 14 годині 37 хвилин (через 5 годин 37 хвилин після фактичного затримання). Цього ж дня о 19 годині 20 хвилин К. поміщена до ПТПІ, однак протягом часу перебування під контролем службових осіб УДМС України в Тернопільській області (понад 10 годин) не була забезпечена харчуванням.

Аналогічні факти також виявлені під час затримання службовими особами УДМС України в Хмельницькій області.

Крім того, під час відвідування ГУ ДМС України у Львівській області встановлено, що під час затримання громадянина В. у протоколі про адміністративне затримання зазначено, що його доставлено до приміщення та затримано о 11 годині 02 хвилини 18.05.2022 для встановлення особи порушника. Згідно з наявною в матеріалах справи про примусове видворення довідки про звільнення встановлено, що цього ж дня 18.05.2022 громадянин В. звільнений з ДУ «Дрогобицька виправна колонія (№40)». Тобто, враховуючи всі обставини, є вагомі підстави вважати, що іноземця затримала уповноважена службова особа ДМС раніше (за місцерозташуванням ДУ «Дрогобицька виправна колонія (№40)»), а зафіксувала документально затримання лише о 11 години 02 хвилин 18.05.2022 після доставлення до приміщення ГУ ДМС України у Львівській області, тобто час доставлення не увійшов до обчислення строку адміністративного затримання.

У своїх рішеннях ЄСПЛ «Кушнір проти України», «Нечипорук, Йонкало проти України») наголошує, що незадокументоване затримання особи свідчить про абсолютне ігнорування принципово важливих гарантій статті 5 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод і виявляє грубе порушення цієї статті (право на свободу та особисту недоторканність).

Порушення права на професійну правничу допомогу

Викликає сумніви вірогідність інформації щодо обізнаності затриманих іноземців з їхнім правом та можливістю отримання БПД відповідно до Закону України «Про безоплатну правничу допомогу».

У протоколах про адміністративне затримання, який оформлений українською мовою, всі іноземці ставлять свій підпис біля надрукованого напису про те, що послуг перекладача не потребують та що ознайомлені зі своїми правами та обов'язками. Однак із рішень суду щодо затримання та видворення вбачається, що іноземці потребували допомоги перекладача, бо не володіли на належному рівні українською мовою (рішення Ківерцівського районного суду Волинської області від 09.09.2022 (справа № 158/1916/22)³⁹).

Також під час проведення конфіденційних бесід з іноземцями та особами без громадянства, які утримувались у Волинському ПТПІ, надходили численні скарги про те, що вони не були ознайомлені зі своїм правом та можливістю отримання безоплатної вторинної правничої допомоги відповідно до Закону України «Про безоплатну правничу допомогу», бо, не володіючи українською мовою, не розуміли змісту протоколу про адміністративне затримання, а службові особи ДМС, порушуючи пункт 9 [Інструкції про примусове повернення і примусове видворення з України іноземців та осіб без громадянства](#), затвердженої наказом МВС України, Адміністрації Державної прикордонної служби України, Служби безпеки України від 23.04.2012 № 353/271/150, не інформували невідкладно центр БПД у кожному випадку затримання іноземця більше ніж три години.

Зокрема, згідно з інформацією, отриманою від громадянина Я., встановлено, що його затримали службові особи ЦМУ ДМС в м. Києві та Київській області, однак зі своїм правом та можливістю отримання безоплатної вторинної правничої допомоги його не ознайомили, що підтверджується протоколом про адміністративне затримання, яке склав головний спеціаліст ЦМУ ДМС України в м. Києві та Київській області (нема підпису іноземця про ознайомлення з правами та обов'язками). Крім того, як повідомив Я., службові особи ДМС України в нього відібрали телефон та взагалі не надали змоги зателефонувати своєму адвокату.

Згідно з інформацією, отриманою від громадянина М., встановлено, що його затримали 24.04.2023 службові особи ЦМУ ДМС в м. Києві та Київській області, однак з правом і можливістю

³⁹ Рішення Ківерцівського районного суду Волинської області від 09.09.2022 (справа № 158/1916/22): <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106157908>.

отримання безоплатної вторинної правничої допомоги його не ознайомили, бо, не володіючи українською мовою, він не розумів зміст протоколу про адміністративні правопорушення, а підпис у протоколі поставив у тих місцях, що вказали службові особи ДМС. Послугами адвоката був забезпечений уже після поміщення до Волинського ПТПІ.

Аналогічний факт також виявлено у затриманні 08.06.2023 службовими особами УДМС України в Хмельницькій області громадянина Т., якого також із правом та можливістю отримання безоплатної вторинної правничої допомоги не ознайомили, бо, не володіючи українською мовою, він не розумів зміст протоколу про адміністративне затримання.

ЄКПТ (Дев'ятнадцята загальна доповідь СРТ/Inf(2009)27) вважає, що нелегальні мігранти, подібно до інших категорій осіб, яких позбавлено волі, повинні від самого початку їх затримання мати доступ до адвоката.

Небезпека залякувань і фізичної жорстокості щодо особи найбільша в час одразу по її затриманні, а можливість затриманих залучити адвоката саме в цей проміжок часу становить гарантію від жорстокого поводження.

Крім того, щоквартальна звірка відомостей з Регіональним центром з надання безоплатної вторинної правничої допомоги ГУ ДМС України у Львівській області, УДМС України в Хмельницькій області, УДМС України у Тернопільській області не велася.

Жодним нормативно-правовим актом ДМС / МВС України не передбачено ведення документації / журналів, які б фіксували час повідомлення органа, уповноваженого законом на надання безоплатної вторинної правничої допомоги, дані посадової особи, яка його отримала, час прибуття адвокатів, що, своєю чергою, було б додатковою гарантією дотримання прав іноземців на доступ до адвоката.

Крім того, у територіальних підрозділах ДМС України нема окремих приміщень для побачень іноземця з адвокатом, який надає йому правову допомогу, чи офіційним дипломатичним представником, що становить порушення пункту 9 Розділу I Інструкції про примусове повернення і примусове видворення з України іноземців та осіб без громадянства, затвердженої наказом МВС України, Адміністрації державної прикордонної служби України, Служби Безпеки України від 23.04.2012 № 353/271/150⁴⁰.

Рекомендації

МВС України, Національній поліції України:

- в усіх ІТТ провести обстеження та встановити рівень природного і штучного освітлення, оцінити санітарний стан камерних приміщень, зафіксувати норми площі на одну особу з розрахунку наявності обладнаних спальних місць, у разі необхідності спланувати проведення ремонтних робіт у відповідних будівлях;
- впровадити в усіх територіальних підрозділах Національної поліції України інформаційну підсистему «Custody Records»;
- обладнати або відновити функціонування КЗ територіальних підрозділів (органів) поліції, умови утримання в яких відповідають вимогам Закону України «Про попереднє ув'язнення», Інструкції з організації діяльності чергової служби органів (підрозділів) Національної поліції України, затвердженої наказом МВС України від 23.05.2017 №440, Мінімальних стандартних правил поводження з в'язнями, Європейських пенітенціарних правил, рекомендації ЄКПТ «Тримання під вартою співробітниками правоохоронних органів» СРТ/Inf(92)3-part1;
- під час проведення щоденних інструктажів увагу поліцейських звертати на неприпустимість порушення термінів перебування громадян у КЗ та недопущення випадків проведення процесуальних дій із затриманими особами у службових кабінетах, без відеофіксації, у разі встановлення таких випадків вживати відповідних заходів реагування;
- з метою підвищення ефективності діяльності службових осіб, відповідальних за перебування затриманих у підрозділах (органах) поліції забезпечити постійне підготування та підвищення

⁴⁰ Наказ Міністерства внутрішніх справ України, Адміністрації державної прикордонної служби України, Служби Безпеки України від 23.04.2012 № 353/271/150 «Про затвердження Інструкції про примусове повернення і примусове видворення з України іноземців та осіб без громадянства»: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0806-12#Text>.

кваліфікації таких осіб та систему контролю їхньої діяльності зі сторони незалежних спеціалістів (експертів);

- припинити практику самостійного розгляду повідомлень про побиття громадян працівниками підрозділів (органів) поліції, забезпечити інформування за кожним фактом відповідного територіального управління Державного бюро розслідувань та реєстрацію таких відомостей в ЄРДР;
- за всіма встановленими випадками порушень термінів інформування посадовими особами Національної поліції України центрів з надання БПД проводити службові розслідування та розробляти профілактичні заходи щодо недопущення такого в подальшому;
- забезпечити виконання вимог Порядку підготовки та підвищення кваліфікації осіб, які зобов'язані надавати домедичну допомогу, затвердженого постановою КМУ від 21.11.2012 №1115, шляхом проходження службовими особами Національної поліції України навчання з надання домедичної допомоги та отримання відповідного посвідчення;
- за фактами порушень прав людини службовими особами підрозділів (органів) поліції проводити належні службові розслідування з можливістю введення до складу дисциплінарної комісії управління поліції представників громадськості як незалежних експертів;
- вести архівацію відеоспостережень у всіх підрозділах (органах) поліції строком не менше ніж 30 діб. У разі необхідності забезпечити відповідні підрозділи додатковими накопичувачами пам'яті;
- до навчальних модулів професійного підготування працівників поліції всіх категорій працівників внести вивчення положень Конвенції проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання.

МВС України, ДМС:

- розробити та затвердити наказ про створення умов (спеціальних місць) для тимчасового тримання іноземців та осіб без громадянства, затриманих за незаконне перебування на території України, до розв'язання питання щодо їх примусового видворення або поміщення таких осіб до пунктів тимчасового перебування іноземців та осіб без громадянства;
- розробити та затвердити наказ щодо порядку організації діяльності працівників органів (підрозділів) ДМС щодо порядку поміщення і тримання затриманих осіб у кімнаті затримання та нагляду за їхньою поведінкою, а також порядку забезпечення триразовим харчуванням і питною водою осіб, які утримуються в кімнаті затримання понад три години;
- забезпечити систематичне проведення, не рідше ніж один раз на квартал, роз'яснювальних заходів серед працівників ДМС України щодо недопущення з їхнього боку випадків жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання у практичній діяльності;
- за усіма встановленими випадками порушень термінів інформування посадовими особами ДМС центрів з надання БПД проводити службові розслідування та розробляти профілактичні заходи щодо недопущення такого в подальшому;
- внести зміни до акту приймання-передавання іноземців до ПТПІ, який передбачений додатком 1 до Інструкції про Порядок утримання іноземців та осіб без громадянства в пунктах тимчасового перебування іноземців та осіб без громадянства, які незаконно перебувають в Україні, затвердженої наказом МВС України від 29.02.2016 № 141, щодо зазначення в ньому точного часу (години та хвилини) передавання іноземця.

РОЗДІЛ 5

ПОРУШЕННЯ ОСНОВОПОЛОЖНИХ ПРАВ ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА В МІСЦЯХ НЕСВОБОДИ, ПІДПОРЯДКОВАНИХ МІНІСТЕРСТВУ ОБОРОНИ УКРАЇНИ

5.1. Загальний огляд місць несвободи, підпорядкованих Міністерству оборони України

Протягом 2023 року в рамках реалізації функцій НПМ відвідано 4 заклади системи Міноборони України:

- 2 кімнати для тимчасово затриманих військовослужбовців;
- 1 гауптвахта;
- 1 дисциплінарний батальйон.

У підпорядкуванні Міноборони України у 2023 році перебувало 70 місць несвободи. За останній рік в органах Міноборони України померло 2 утримувані особи; та надійшло 3 скарги на неналежне утримання в підрозділах Міноборони України.

У ході відвідування 307-го дисциплінарного батальйону Військової служби правопорядку Збройних Сил України встановлено, що в установі проведено косметичні ремонтні роботи в житлових приміщеннях, де проживає змінний склад, обладнано місце для проведення телефонних розмов з використанням стаціонарного телефона, забезпечено достатньою кількістю художньої літератури бібліотеку дисциплінарного батальйону, медичний пункт перебуває в належному санітарно-гігієнічному стані, медичні працівники достатньою кількістю забезпечені мийними та дезінфекційними засобами, належним чином облаштовано ізолятор для інфекційних хворих.

5.2. Основні проблеми додержання прав і свобод затриманих військовослужбовців

Протягом 2023 року в рамках реалізації функцій НПМ відвідано заклади системи Міноборони України, серед яких кімнати для тимчасово затриманих військовослужбовців, гауптвахти та дисциплінарний батальйон.

Найпоширенішими порушеннями, виявленими під час відвідування місць несвободи системи Міноборони України, можна визначити наявність нестатутних взаємовідносин між військовослужбовцями, недотримання норми площі в спальних приміщеннях для військовослужбовців, недотримання права на приватність і права на контакти із зовнішнім світом.

Наприклад, відповідно до вимог статті 4 Закону України «Про Дисциплінарний статут Збройних Сил України»⁴¹, військова дисципліна зобов'язує кожного військовослужбовця виявляти повагу один до одного, бути ввічливими та поводитися з гідністю й честю.

⁴¹ Закон України «Про Дисциплінарний статут Збройних Сил України»: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/551-14#Text>.

Однак під час відвідування дисциплінарного батальйону (далі — дисбат) 21.09.2023 до групи НПМ надходили численні скарги від військовослужбовців про наявність позастатутних взаємовідносин між засудженими військовослужбовцями.

Під час конфіденційного спілкування встановлено, що після прибуття до дисбату новоприбулого військовослужбовця змінного складу, засуджені, які вже тривалий час перебувають у дисбаті, примушують до виконання 307 присідань.

Окрім цього, засуджені військовослужбовці старшого періоду морально знущаються та створюють важчі побутові умови для новоприбулих змінного складу, попри вік, життєвий та бойовий досвід останніх.

Слід зазначити, що ЄСПЛ у справі «Case of Chember v. Russia» (заява № 7188/03 від 03.07.2008) постановив про порушення статті 3 Конвенції у зв'язку з нелюдським поводженням із заявником у військовій частині. У цій справі заявникові, який мав болі в колінах, наказали виконати 350 згинань у колінах, що було особливо складним тренуванням.

З метою усунення виявлених порушень зазначену інформацію Уповноважений скерував до Міністерства оборони України та дисбату для вжиття відповідних заходів реагування.

Рекомендації МО України:

- у всіх місцях несвободи системи МО України оформити стенди з наочною інформацією про дотримання вимог статті 4 Закону України «Про Дисциплінарний статут Збройних Сил України» щодо поважливого та ввічливого ставлення між військовослужбовцями та роз'ясненнями, що в разі порушення прав людини і громадянина вони можуть звернутися до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини;
- розробити комплексну програму з покращення комунально-побутових умов засуджених військовослужбовців, спрямовану на дотримання встановлених норм площі;
- забезпечити систематичне проведення, не рідше ніж один раз на квартал, роз'яснювальних заходів серед постійного особового складу ДІЗО щодо недопущення з їхнього боку випадків жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання;
- проводити роз'яснювальну роботу із засудженими військовослужбовцями щодо основних прав та обов'язків, розміщувати відповідну інформацію на інформаційних стендах у місцях загального користування.

РОЗДІЛ 6

ПОРУШЕННЯ ОСНОВОПОЛОЖНИХ ПРАВ ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА В МІСЦЯХ НЕСВОБОДИ СФЕРИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ МОЗ УКРАЇНИ

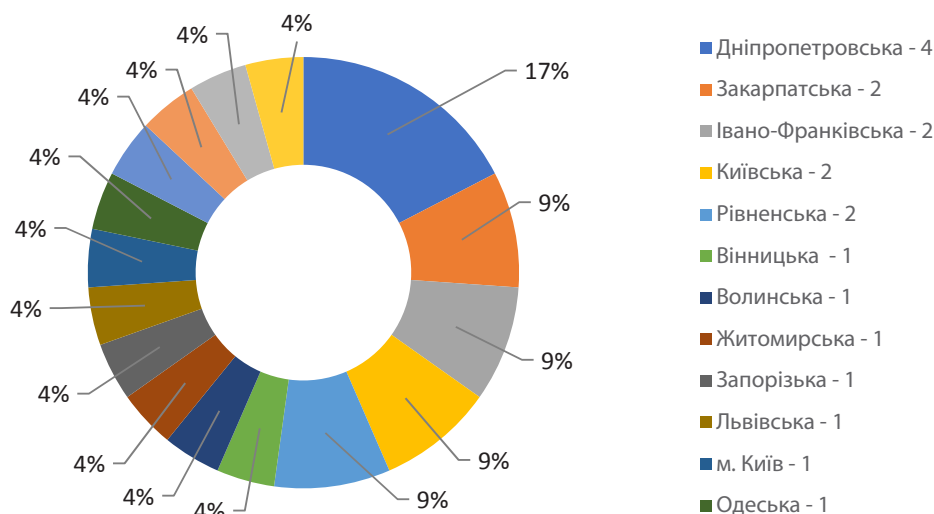
6.1. Загальний огляд місць несвободи сфери правового регулювання МОЗ України

Збільшення стресових ситуацій у зв'язку з пандемією ковід-19 та агресією РФ в Україні неодмінно призводить до погіршення стану психічного здоров'я населення. Серед важливих аспектів у цьому контексті — організація надання психіатричної допомоги в закладах з надання психіатричної допомоги. Важливим напрямком діяльності НПМ у 2023 році було ведення моніторингу дотримання прав людини в цій сфері, зокрема виявлення проблем, які виникають у процесі надання психіатричної допомоги та які можуть призвести до жорстокого поводження з пацієнтами. У цьому контексті особливо важливе вдосконалення організації надання психіатричної допомоги, а також ефективне впровадження заходів, спрямованих на покращення умов перебування та лікування пацієнтів.

Згідно з принципами надання психіатричної допомоги, які наведені в статті 4 Закону України «Про психіатричну допомогу», психіатрична допомога надається на основі законності, гуманності, дотримання прав людини і громадянина, добровільності, доступності та відповідно до сучасного рівня наукових знань, необхідності та достатності заходів лікування, медичної, психологічної та соціальної реабілітації, надання освітніх, соціальних послуг.

Протягом 2023 року групи НПМ відвідали 23 заклади з надання психіатричної допомоги, під час яких виявлено численні порушення прав осіб, які примусово перебувають у таких закладах.

Кількість відвідувань НПМ закладів з надання психіатричної допомоги протягом 2023 року

6.2. Стан дотримання прав і свобод людини в місцях несвободи сфери правового регулювання МОЗ України

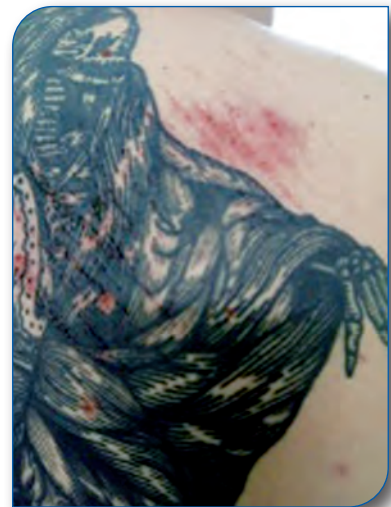
Право на захист від катувань, жорстокого або такого, що принижує гідність, поводження чи покарання

У закладах з надання психіатричної допомоги неналежним чином обліковуються факти отримання пацієнтами тілесних ушкоджень під час вступання та перебування в закладах охорони здоров'я, що

призводить до неналежного контролю за повідомленням правоохоронних органів. Проте жодним нормативно-правовим актом не врегульовано ведення обліку травматизму хворих у закладах з надання психіатричної допомоги, які зазнали травм безпосередньо під час перебування на стаціонарному лікуванні. Брак документування фактів зазнання пацієнтами тілесних ушкоджень унеможливорює ефективне розслідування таких випадків.

Наразі в Україні вживаються заходи стосовно впровадження рекомендацій Посібника з питань ефективного розслідування і документування фактів катувань та іншого жорстокого, нелюдського чи такого, що принижує гідність, поводження або покарання (Стамбульський протокол) щодо документування фактів катувань і неналежного поводження, зокрема, під час перебування пацієнтів у закладах охорони здоров'я. Планується розроблення форми медичної документації, за допомогою якої медичні працівники зможуть вчасно документувати необхідну інформацію стосовно такого поводження та передавати її відповідним правоохоронним органам.

Під час відвідування комунального некомерційного підприємства «Обласний заклад з надання психіатричної допомоги м. Берегова» Закарпатської ОР встановлено порушення вимог Порядку обліку фактів звернення та транспортування до закладів охорони здоров'я осіб у зв'язку із заподіянням їм тілесних ушкоджень кримінального характеру та інформування про такі випадки органів і підрозділів поліції, затверджених спільним наказом МВС України та МОЗ України від 06.07.2016 № 612/679⁴², у приймальному відділенні лікарні не ведеться ведення Журналу обліку фактів звернення та транспортування до закладів охорони здоров'я осіб у зв'язку із заподіянням їм тілесних ушкоджень кримінального характеру та інформування про такі випадки органів і підрозділів поліції. Під час відвідування виявлено пацієнта, який скоїв суспільно небезпечне діяння, та якого доставлено в примусовому порядку до закладу охорони здоров'я. На тілі пацієнта наявні ознаки тілесних ушкоджень, водночас у журналі обліку нема відповідних записів про їх наявність і повідомлення поліції відповідно до Порядку.

У приймальному відділенні комунального некомерційного підприємства «Клінічна лікарня «Психіатрія»» виконавчого органу Київської міської ради (Київської міської державної адміністрації) група НПМ встановила, що медичні працівники не фіксують тілесні ушкодження та не інформують про такі випадки органи та підрозділи поліції та Державне бюро розслідувань.

У рекомендаціях «Гамівні засоби в психіатричних лікувальних закладах для дорослих» [СРТ/Inf(2017)6] ЄКПТ звертає увагу, що в багатьох психіатричних лікарнях вживання заходів, що обмежують свободу рухів збуджених та/чи буйних пацієнтів, може іноді бути необхідним. Разом з тим пер-

⁴² Наказ Міністерства внутрішніх справ України та Міністерства охорони здоров'я України від 06.07.2016 №612/679 «Про затвердження порядку обліку фактів звернення та транспортування до закладів охорони здоров'я осіб у зв'язку із заподіянням їм тілесних ушкоджень кримінального характеру та інформування про такі випадки органів і підрозділів поліції»: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1051-16#Text>.

сонал закладів з надання психіатричної допомоги повинен володіти навичками щодо поводження з пацієнтами, які потребують фізичної фіксації. Кожен такий випадок повинен детально фіксуватися у спеціальному журналі. Ці заходи не лише сприятимуть зменшенню ризиків для пацієнтів та персоналу, але й забезпечать об'єктивне і документоване розв'язання ситуацій, пов'язаних із застосуванням фізичної фіксації.

У принципі 11 Резолюції 46/119⁴³ наголошено, що пацієнт, до якого застосовано фіксація або ізоляція, повинен утримуватися в гуманних умовах, отримувати допомогу та побут під наглядом кваліфікованого персоналу.

В Україні порядок застосування фізичного обмеження або ізоляції в наданні психіатричної допомоги особам, які страждають на психічні розлади, регламентується наказом МОЗ України від 24.03.2016 № 240.

Водночас групи НПМ часто виявляють порушення прав пацієнтів під час їх фізичного обмеження або ізоляції.

У комунальному некомерційному підприємстві «Івано-Франківський спеціальний заклад надання психіатричної допомоги Івано-Франківської ОР» застосування фізичної фіксації робиться в приміщенні, яке не забезпечує приватності пацієнта під час процедури фіксації. Приміщення, яке застосовується для фіксації та ізоляції, межує із загальною їдальнею. Разом з тим приміщення, у якому застосовується ізоляція, має площу менше 7 м², що не створює належного терапевтичного середовища і становить порушення Правил застосування фізичного обмеження та (або) ізоляції в наданні психіатричної допомоги особам, які страждають на психічні розлади, затверджених наказом МОЗ України від 24.03.2016 № 240⁴⁴.

У рекомендаціях ЄКПТ наголошується на необхідності продовжувати докладати зусиль з метою подальшого зниження числа ліжок із сітками, які досі використовуються в закладах з надання психіатричної допомоги, проте група НПМ доволі часто встановлює факти використання таких ліжок.

Крім того, трапляються випадки, коли медичний персонал не застосовує сертифіковані реміні фіксації, що не забезпечує належної безпеки під час заходу та може призвести до жорстокого поводження з пацієнтом.

Під час відвідування комунального підприємства «Дніпропетровська багатопрофільна клінічна лікарня з надання психіатричної допомоги «Дніпропетровської ОР» та комунального некомерційного підприємства Білоцерківської міської ради «Білоцерківська міська лікарня № 4» група НПМ виявила, що фізичне обмеження відбувається на панцирному ліжку при інших пацієнтах, що становить порушення вимог абзацу два пункту 11 Правил застосування фізичного обмеження та (або) ізоляції при наданні психіатричної допомоги особам, які страждають на психічні розлади, та форм первинної облікової документації, затверджених наказом МОЗ України від 24.03.2016 № 240.

У комунальному некомерційному підприємстві «Львівська обласна клінічна психіатрична лікарня»

⁴³ Резолюція 46/119 «Захист осіб з психічними захворюваннями та поліпшення психіатричної допомоги», прийнята Генеральною асамблеєю ООН (лютий 1992 року) https://www.zakon.cc/law/document/read/995_905

⁴⁴ Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 24.03.2016 № 240 «Про затвердження правил застосування фізичного обмеження та (або) ізоляції при наданні психіатричної допомоги особам, які страждають на психічні розлади» <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0570-16>

Львівської ОР наявний комплект сертифікованих ременів фіксації в приймальному відділенні. Такі ремені фіксації є в окремих відділеннях, здебільшого куди вступають пацієнти у гострих станах. Персонал інших відділень у разі потреби використовує «м'яку» фіксацію простирадами, що порушує вимоги Правил застосування фізичного обмеження та (або) ізоляції при наданні психіатричної допомоги особам, які страждають на психічні розлади, та форм первинної облікової документації, затверджених наказом МОЗ України від 15.03.2016 № 240.

Відповідно до статті 25 Закону України «Про психіатричну допомогу» пацієнти мають право на поважливе та гуманне ставлення до них, що виключає приниження честі й гідності людини.

ЕКПТ зауважує, що слід забезпечити непреференційність у лікуванні пацієнтів — як у психіатричному, так і в соматичному — та в догляді за ними.

Водночас, попри попередні зауваження, у багатьох закладах усе ще наявна практика, коли персонал не дотримуються вимог стосовно належного поведіння з пацієнтами.

У комунальному підприємстві «Дніпропетровська багатопрофільна клінічна лікарня з надання психіатричної допомоги Дніпропетровської ОР» під час відвідування відділення № 6 для проведення ПЗМХ із посиленням наглядом група НПМ виявила на інформаційному стенді список з іменами пацієнтів («старости палат»). Під час спілкування з пацієнтами та медичним персоналом встановлено, що в кожній палаті призначено як «старост палати» пацієнта, який відповідає за дотримання дисципліни та порядку в палатах. Зазначене свідчить про практику сегрегації та дискримінації серед пацієнтів, що призводить до порушення права пацієнтів на поважливе та гуманне ставлення до них, що виключає приниження честі й гідності людини.

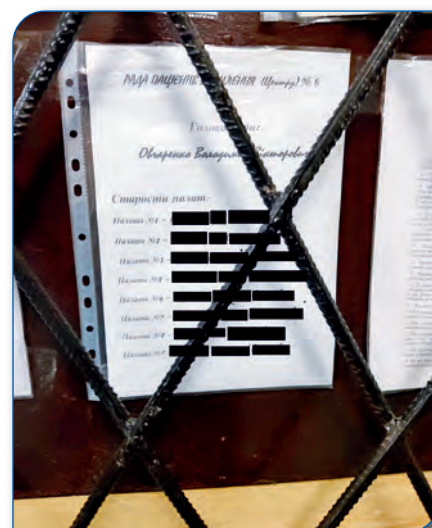
Також у наглядовій палаті відділення № 6 виявлено «Графік відвідування вбиральні наглядової кімнати», що вказує на обмеження вільного доступу пацієнтів до санітарних засобів.

Недостатня увага до прав та гідності пацієнтів у закладах з надання психіатричної допомоги — неприпустиме та потенційно небезпечне явище, яке потребує негайного реагування. Протягом року групи НПМ виявили випадки недостатньо обґрунтованих обмежень, застосованих до пацієнтів працівниками лікарень, що порушували їх права, зокрема на пересування та зв'язок із зовнішнім світом.

У статті 25 Закону України «Про психіатричну допомогу» наголошується, що рішення про обмеження прав осіб, яким надається психіатрична допомога, фіксується в медичній документації із зазначенням строку його дії та може бути оскаржене до суду. Водночас такі обмеження майже не фіксуються в медичній документації пацієнтів.

Відповідно до статті 25 Закону України «Про психіатричну допомогу», особи, яким надається психіатрична допомога, мають право на одержання психіатричної допомоги в найменш обмежених, відповідно до їхнього психічного стану, умовах.

У статті 6 Рекомендацій R (83) 2 Комітету міністрів державам-учасницям щодо правового захисту осіб, що страждають психіч-

ними розладами, яких примусово утримують як пацієнтів, наголошується, що обмеження особистої свободи пацієнта повинні зводитися тільки до тих, які необхідні через стан його здоров'я та для забезпечення успішного лікування.

Під час відвідування комунального некомерційного підприємства «Обласний заклад з надання психіатричної допомоги м. Берегове» Закарпатської ОР встановлено, що багато пацієнтів перебувають у наглядових палатах, які зачинені на замок ззовні, внаслідок чого пацієнти не можуть вільно пересуватися відділенням. У палаті № 4, в якій розміщено 9 ліжок, нема ручки у дверях із внутрішнього боку, що унеможливило її відчинення пацієнтами. У палаті також відбувається фіксація пацієнтів у разі загострення їхнього стану психічного здоров'я.

Пацієнти позбавлені можливості виходити на прогулянки, а весь період стаціонарного лікування перебувають у зачинених відділеннях, попри те, що в затвердженому керівником розпорядку дня пацієнтів передбачені прогулянки двічі на день.

У комунальному підприємстві «Обласний заклад з надання психіатричної допомоги Полтавської ОР» група НПМ відвідала дитяче відділення № 9, де встановила, що вільне пересування дітей в закладі обмежено, бо всі приміщення, зокрема палати та санітарно-гігієнічні кімнати, персонал замикає на ключ.

Протягом року групи НПМ фіксували випадки, коли на пацієнтів покладають обов'язки молодшого медичного персоналу без укладання трудових договорів і належної оплати праці.

Відповідно до статті 25 Закону України «Про психіатричну допомогу» особи, яким надається психіатрична допомога, мають право на одержання винагороди за фактично виконану роботу нарівні з іншими громадянами. У принципі 13 Резолюції 46/119 наголошено, що праця пацієнта, який перебуває в психіатричному закладі, не повинна експлуатуватися. Будь-який такий пацієнт має право отримувати за виконану ним роботу таку ж винагороду, яку відповідно до внутрішньодержавного законодавства або звичаїв одержала б за аналогічну роботу особа, яка не пацієнт. Будь-який такий пацієнт у всіх випадках має право на отримання справедливої частки будь-якої винагороди, виплаченої закладом з надання психіатричної допомоги за його роботу.

ЕКПТ має серйозні зауваження до підходу, коли як допоміжний персонал у психіатричних закладах працюють самі пацієнти, і припускає його використання лише в крайньому разі. Якщо вже немає іншого виходу, крім як залучити до роботи таких осіб, то вони повинні перебувати під постійним наглядом кваліфікованого медичного персоналу.

Під час відвідування комунального підприємства «Обласний заклад з надання психіатричної допомоги Полтавської ОР» встановлено, що розпорядок дня відділення № 3-А містить такі пункти, як «Здача зміни», що може свідчити про залучення пацієнтів до виконання обов'язків, покладених на персонал закладу. Під час конфіденційного спілкування з пацієнтами членам групи НПМ стало відомо, що в закладі практикується залучення пацієнтів до прибирання санітарних кімнат, миття унітазів тощо. За таку роботу персонал закладу розраховується з пацієнтами цигарками та їжею.

У ході відвідування Дніпровської філії «Спеціальний заклад з надання психіатричної допомоги» ДУ «Інститут судової психіатрії МОЗ України» під час конфіденційного спілкування з групою НПМ пацієнти повідомили, що прибирання палат, загального коридору та санітарних кімнат роблять пацієнти, а не молодший медичний персонал. Працівники філії мотивують пацієнтів винагородою у вигляді цигарок та можливості додатково телефонувати, що становить порушення прав пацієнтів.

ПЗМХ застосовуються за рішенням суду відповідно до [статті 92 КК України](#)⁴⁵, [статті 19](#) Закону України «Про психіатричну допомогу». Такі пацієнти утримуються в спеціалізованих закладах з надання психіатричної допомоги, під час відвідувань яких НПМ стикається з порушенням їхніх прав на охорону здоров'я та медичну допомогу, належні умови утримання, правничу допомогу тощо.

У Дніпровській філії «Спеціальний заклад з надання психіатричної допомоги» ДУ «Інститут судової психіатрії МОЗ України» відділення лікарні поділені відповідно до застосованого виду нагляду (звичайний, посилений та суворий). Однак під час відвідування встановлено, що фактично види нагляду в лікарні між собою не відрізняються, обмеження щодо пересування пацієнтів, до яких застосовано суворий нагляд, застосовуються до пацієнтів, які перебувають у відділеннях із звичайним та посиленим наглядом, що призводить до надлишкового та необґрунтованого обмеження прав останніх.

Питання дотримання прав пацієнтів, до яких застосовуються ПЗМХ, залишається нерозв'язаним. Зокрема, трапляються випадки, коли після направлення клопотань до суду про продовження чи припинення застосування ПЗМХ, такі справи часто тривалий час не розглядаються через перевантаження судової системи. Відповідно до статті 18 Закону України «Про психіатричну допомогу» виписка особи, яка скоїла суспільно небезпечні діяння та щодо якої суд застосував ПЗМХ, виконується за рішенням суду. Як наслідок, пацієнти продовжують утримуватися в психіатричних закладах без судового рішення, що може призводити до порушення їхнього права на свободу та особисту недоторканність. Відповідно до рішення ЄСПЛ — Справа «Цеге фон Мантейфель проти України» (Заява № 29804/16), — неможливість оскаржити законність утримання пацієнта в закладі з надання психіатричної допомоги становить порушення статті 5 Конвенції.

Під час відвідування Дніпровської філії «Спеціальний заклад з надання психіатричної допомоги» ДУ «Інститут судової психіатрії МОЗ України» група НПМ встановила, що деякі пацієнти тривалий час перебувають у лікарні без ухвали суду щодо призначення, перегляду чи припинення ПЗМХ. Зі слів працівників філії суди відкладають розгляд справ стосовно призначення, перегляду чи припинення ПЗМХ (до кількох місяців).

Станом на сьогодні не врегульоване питання про застосування запобіжного заходу у вигляді поміщення особи до психіатричного закладу в умовах, що виключають її небезпечну поведінку, відповідно до статті 508 КПК України, через брак розробленого та затвердженого порядку застосування запобіжного заходу у вигляді поміщення особи до психіатричного закладу в умовах, що виключають її небезпечну поведінку. Зазначений порядок також повинен регламентувати роздільне перебування осіб, стосовно яких ведеться досудове або судове розслідування за фактом кримінального правопорушення, та пацієнтів, які госпіталізовані до закладу з надання психіатричної допомоги зі звичайним наглядом згідно із статтею 13 Закону України «Про психіатричну допомогу» за усвідомленою письмовою згодою. Під час відвідування групи НПМ закладів з надання психіатричної допомоги із звичайним наглядом виявляються випадки, коли особи, поведінка яких може мати суспільно небезпечні наслід-

РОЗПОРЯДОК ДНЯ ЗА ВІДВІДУВАННЯ	
Візити	6:15 - 6:30
Ранкова зарядка	6:30 - 6:45
Ранковий туалет	6:45 - 7:15
Приймання пацієнтів	7:15 - 7:45
Задача зміни	7:45 - 8:15
Забір аналізів	8:15 - 8:30
Сніданок	8:30 - 9:00
Прийом медикаментів	9:00 - 9:15
Виконання лікувально-діагностичних призначень	9:15 - 9:45
Загальний обхід пацієнтів	9:45 - 10:15
Групова психоробота/фізична робота	10:15 - 11:45
Приймання пацієнтів до прослушки	11:45 - 12:00
Прослушка пацієнтів	12:00 - 14:00
Обід	14:00 - 14:30
Прийом медикаментів	14:30 - 15:00
Тиха година, лікувальний сон	15:00 - 17:00
Вечір	17:00 - 17:30
Спортивна та культурно-розважальна зайнятість	17:30 - 18:45
Задача зміни	18:45 - 19:10
Перегляд телепередач	19:10 - 21:00
Прийом медикаментів	21:00 - 21:15
Вечірній туалет	21:15 - 21:45
Візит до суду	21:45 - 22:00
Розмова по телефону пошлемо	12:00 - 13:00
В літній час:	
Прослушка з перервою на обід	10:00 - 17:00

⁴⁵ Кримінальний кодекс України: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.

ки, перебувають на лікуванні разом з іншими пацієнтами без забезпечення необхідних умов безпеки, зокрема в більшості закладів з надання психіатричної допомоги із звичайним наглядом нема спеціально обладнаних палат для надання медичної допомоги зазначеній групі осіб.

За результатами відвідування комунального некомерційного підприємства «Вінницька обласна клінічна психоневрологічна лікарня ім. акад. О. І. Юценка Вінницької ОР» встановлено, що в лікарні перебуває 7 осіб, до яких за рішенням суду застосовано запобіжний захід у вигляді поміщення особи до психіатричного закладу. Проте такі пацієнти утримуються разом з пацієнтами, до яких, відповідно до статті 94 КК України, вже застосовані ПЗМХ.

За результатами відвідування КП «Обласний заклад з надання психіатричної допомоги Полтавської ОР» для виконання функцій НПМ особи, до яких застосовано запобіжний захід, перебувають під наглядом персоналу у відділенні для забезпечення надання ПЗМХ у вигляді госпіталізації з посиленням наглядом. Але невідомо, який вид ПЗМХ до них буде застосований у подальшому. На практиці до осіб, до яких за рішенням суду застосовано запобіжний захід на підставі статті 508 КПК України, застосовуються обмеження режиму посиленого нагляду.

Уповноважений до КМУ та МОЗ України направив подання стосовно необхідності розроблення та затвердження Порядку застосування запобіжного заходу у вигляді поміщення особи до психіатричного закладу в умовах, що виключають її небезпечну поведінку, відповідно до статті 19 Закону України «Про психіатричну допомогу» для забезпечення дотримання прав таких осіб.

Порушення права на охорону здоров'я та медичну допомогу

Під час відвідування НПМ закладів з надання психіатричної допомоги виявлено ряд порушень під час надання медичної допомоги пацієнтам, що призводить до погіршення якості надання медичної допомоги. У багатьох закладах з надання психіатричної допомоги лікарі тривалий час не переглядають діагнози пацієнтів та не коригують призначене лікування. У деяких закладах нема затверджених протоколів лікування та планів реабілітації пацієнтів, аптеки не забезпечені всіма необхідними лікарськими засобами та виробами медичного призначення для лікування, відповідно до клінічних настанов та уніфікованих клінічних протоколів тощо.

Також у багатьох випадках у системі надання психіатричної допомоги відзначається брак ключових компонентів ефективного лікування та психосоціальної реабілітації. Це стосується не лише браку чітких і стандартизованих підходів, але й нестачі необхідних ресурсів для забезпечення повного спектра послуг.

НПМ звертає увагу, що пропоновані методи лікування часто зосереджені на застосуванні медикаментозних засобів та ігнорують належні реабілітаційні заходи. Такий дисбаланс може суттєво обмежувати можливості пацієнтів отримувати повноцінне та комплексне лікування наявних захворювань. ЄКПТ зазначає, що «психіатричне лікування повинно базуватися на індивідуальному підході, який передбачає вироблення окремого плану лікування для кожного пацієнта. Такий план повинен містити широкий набір реабілітаційних і терапевтичних заходів, зокрема й доступ до працетерапії, групової терапії, індивідуальної психотерапії, мистецтва, театру, музики та спорту».

У комунальному підприємстві «Дніпропетровська багатoproфільна клінічна лікарня з надання психіатричної допомоги «Дніпропетровської ОР»» багатьом пацієнтам тривало призначено психофармакологічні препарати без корекції лікування з урахуванням зміни їхнього стану, що може становити загрозу для здоров'я пацієнтів (бути причиною розвитку медикаментозної резистентності, зловласного нейролептичного синдрому тощо). У закладі не проводять реабілітаційних і дестигматизаційних заходів, скерованих на подальшу ресоціалізацію осіб, які перебувають у лікарні. Зокрема, не ведуть протоколів реабілітаційних заходів, що свідчить про брак комплексної пацієнтозорієнтованої психіатричної допомоги та суперечить статті 4 Закону України «Про психіатричну допомогу».

У комунальному некомерційному підприємстві Білоцерківської міської ради «Білоцерківська міська лікарня № 4» не дотримуються вимоги статей 4, 5 Закону України «Про психіатричну допомогу» та Закону України «Про реабілітацію у сфері охорони здоров'я»⁴⁶. Під час вивчення медичної документації

⁴⁶ Закон України «Про реабілітацію у сфері охорони здоров'я»: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1053-20#Text>.

не вдалося встановити зміст, обсяг та результат забезпечення пацієнтів реабілітаційними послугами, попри наявність у штаті відповідних фахівців. У формі первинної облікової документації пацієнтів № 003/о також нема інформації про призначення і виконання реабілітаційних заходів.

У зв'язку із цим важливо акцентувати увагу на вдосконаленні системи медичної допомоги та забезпеченні повноцінної інтеграції психологічної та соціальної реабілітації пацієнтів для забезпечення комплексного та ефективного підходу до психіатричної допомоги.

Порушення права на належні умови тримання

Відповідно до висновку ЄКПТ, негідні умови перебування можуть бути визнаними нелюдським, або таким, що принижує гідність, поводженням. Заклади з надання психіатричної допомоги мають створювати середовище, яке позитивно впливатиме на лікування пацієнтів та їхній стан.

Встановлено, що в закладах, які надають психіатричну допомогу, систематично порушуються стандарти щодо умов перебування пацієнтів. Зокрема, виявлено невідповідність до вимог, які передбачають обмежену кількість осіб у палаті (не більше ніж 4) та необхідність забезпечення не менше ніж 7 м² простору для кожного пацієнта. Разом з тим часто існує дефіцит необхідного твердого інвентарю, брак гарячого водопостачання та належного освітлення в палатах, що призводить до існування неналежного терапевтичного середовища. Наголошуємо на тому, що важливо негайно вживати заходів для забезпечення психіатричної допомоги відповідно до встановлених стандартів.

У комунальному некомерційному підприємстві Білоцерківської міської ради «Білоцерківська міська лікарня № 4» під час відвідування лікарні група НПМ встановила неналежне терапевтичне середовище в психіатричному відділенні, зокрема: палати, де перебувають пацієнти перенаповнені та мають недостатню площу: палати № 8 та № 9, які розраховані на перебування 7 пацієнтів, мають площу 20 м² та 19 м². Також приміщення палат не укомплектовані меблями достатньою кількістю, що не відповідає вимогам ДБН до закладів охорони здоров'я.

Разом з тим палати не забезпечені водопостачанням, твердий і м'який інвентар застарілий та потребує оновлення, внутрішнє оздоблення не відповідає вимогам, зазначеним у розділах IV—VI та X Державних санітарних норм і правил, затверджених наказом МОЗ України від 21.02.2023 № 354⁴⁷.

Недостатнє фінансування закладів психіатричної допомоги може призвести до ризику тривалого та необґрунтованого утримання пацієнтів з метою отримання додаткових коштів. Крім того, брак фінансування унеможливує належне забезпечення харчування хворих, створення для них необхідних терапевтичних умов під час перебування в стаціонарних умовах. Незабезпеченість лікарень відповідним медичним персоналом та обладнанням також негативно позначається на якості надання медичної допомоги та безпеці пацієнтів. Така ситуація потребує вжиття необхідних заходів реагування.

У Дніпровській філії «Спеціальний заклад з надання психіатричної допомоги» ДУ «Інститут судової психіатрії МОЗ України» на один день перебування у філії пацієнта виділяється близько 20,37 грн. Ця сума критично мала для забезпечення достатнього та збалансованого харчування. Як наслідок, у лікарні не забезпечується лікувальне харчування пацієнтів повним обсягом, що може призводити до погіршення стану здоров'я пацієнтів і порушує їхнє право на охорону здоров'я та медичну допомогу.

У комунальному некомерційному підприємстві «Львівська обласна клінічна психіатрична лікарня» Львівської ОР Зміна способу фінансування ПЗМХ у 2023 році ставить фінансування закладу в залеж-

⁴⁷ Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 21.02.2023 № 354 «Про затвердження Державних санітарних норм і правил «Санітарно-протиепідемічні вимоги до новозбудованих, реставрованих і реконструйованих закладів охорони здоров'я» та Змін до деяких нормативно-правових актів Міністерства охорони здоров'я».

ність від тривалого терміну перебування пацієнта в закладі. Це може викликати суперечність між приватним інтересом закладу отримати якомога більше фінансування та інтересом держави із захисту прав, свобод і законних інтересів осіб, які страждають на психічні розлади та перебувають у місцях несвободи за рішенням суду. Інтерес закладу отримати фінансування може впливати на об'єктивність і неупередженість лікарських рішень про доцільність подальшого перебування пацієнтів у закладі, і може призводити до порушення прав пацієнтів закладом на своєчасну випуску, необґрунтованого продовження термінів лікування з метою підвищення прибутків закладу охорони здоров'я. Зокрема, за словами генерального директора лікарні, у 2023 завдяки перебуванню в закладі пацієнтів ПЗМХ, вперше зафіксовано профіцит бюджету лікарні.

Порушення права на ефективний засіб юридичного захисту

До НПМ надходять скарги щодо систематичного ігнорування призначеними адвокатами обов'язків з участі в судових засіданнях за справами пацієнтів із застосуванням ПЗМХ. Така практика позбавляє пацієнтів можливості реалізувати право на правовий захист та ефективний засіб юридичного захисту, гарантовані Конституцією та міжнародними конвенціями. Це ставить пацієнтів у беззахисне становище і грубо порушує їхні процесуальні права.

Під час відвідування комунального некомерційного підприємства «Вінницька обласна клінічна психоневрологічна лікарня ім. акад. О. І. Ющенка Вінницької ОР» до групи НПМ надходили скарги щодо невиконання своїх обов'язків з боку адвокатів, які надають безоплатну вторинну правову допомогу, щодо участі в судових засіданнях, на яких розглядають справи їхніх клієнтів — осіб, до яких застосовані ПЗМХ. Зазначене призводить до порушення права таких пацієнтів на ефективний засіб правового захисту та порушує вимоги статті 26 Закону України «Про безоплатну правову допомогу». Ігнорування адвокатами судових засідань — серйозне порушення процесуальних прав. Така практика ставить пацієнтів у беззахисне становище і суттєво обмежує їхні можливості здійснення правового захисту.

НПМ звертає увагу, що в закладах з надання психіатричної допомоги часто перебувають пацієнти з хронічними психічними розладами, які не потребують стаціонарного лікування, але потребують стороннього догляду та нагляду. Серед них можуть бути люди, які вимагають допомоги з освітою, професійною реабілітацією або іншою соціальною підтримкою. Ці пацієнти не можуть бути виписані, бо втратили соціальні зв'язки.

Перебування таких осіб у психіатричних закладах без належного фінансування їхнього подальшого лікування ставить під загрозу якість медичної допомоги та соціального захисту таких осіб. Адміністрації лікарень вживають заходів щодо влаштування пацієнтів до закладів соціального захисту, однак через брак вільних місць і тривалість процедур оформлення ці пацієнти залишаються в стаціонарі. Для полегшення їхньої адаптації та покращення якості життя важливо надавати таким пацієнтам емоційну підтримку, стимулювати відновлення соціальних зв'язків, що значно допоможе процесові реінтеграції таких пацієнтів у суспільство.

Важливою проблемою залишається додержання прав недієздатних осіб під час їхнього перебування в закладах з надання психіатричної допомоги. НПМ знає випадки, коли такі особи, перебуваючи в закладі, не мають можливості звернутися до суду стосовно поновлення своєї дієздатності через брак сприяння з боку керівництва закладу.

ЄСПЛ у справі «Наталія Михайленко проти України» зазначає, що брак можливості в недієздатної особи звернутися із заявою про поновлення її дієздатності становить порушення її права на доступ до суду відповідно до пункту 1 статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

У ході відвідування комунального некомерційного підприємства «Вінницька обласна клінічна психоневрологічна лікарня ім. акад. О. І. Ющенка Вінницької ОР» встановлено, що пацієнт П. за судовим рішенням Ленінського районного суду м. Вінниці визнаний недієздатним. Проте відтоді клопотання про продовження строку дії рішення про визнання фізичної особи недієздатною до суду не направлялися. Група НПМ зазначає, що такі випадки непоодинокі та мають системний характер у закладах з надання психіатричної допомоги.

Порушення права осіб з інвалідністю та маломобільних груп населення

Створення доступного середовища для всіх пацієнтів, зокрема маломобільних груп населення, — важливий складник реалізації права на медичне обслуговування та поваги до гідності кожної людини.

Недостатня доступність приміщень значно ускладнює вільне пересування та перебування людей, які належать до маломобільних груп у закладах охорони здоров'я, що значно обмежує реалізацію їхніх прав.

Для полегшення пересування осіб з інвалідністю та літніх пацієнтів важливо адаптувати заклади охорони здоров'я з урахуванням їхніх потреб. Це передбачає встановлення пандусів, ліфтів, адаптацію порогів між приміщеннями, обладнання санітарних кімнат тощо. Важливе також належне підготування медперсоналу до відповідного поводження з такими пацієнтами. Заходи з адаптації приміщень і підвищення обізнаності персоналу сприятимуть додержанню прав таких людей під час перебування в закладах з надання психіатричної допомоги.

Під час відвідування комунального некомерційного підприємства Білоцерківської міської ради «Білоцерківська міська лікарня № 4» встановлено, що на вході в адміністративну будівлю та до психіатричного відділення наявні високі сходи без облаштованого пандуса. Саме відділення не пристосоване до потреб маломобільних груп населення через наявність високих порогів та брак спеціально облаштованих санітарних зон. Зазначене вище не забезпечує особам з інвалідністю вільний доступ до приміщень лікарні та послуг, що порушує вимоги ДБН.

Рекомендації МОЗ України:

- внести зміни до наказу МОЗ України від 14 лютого 2012 року № 110 та затвердити форму первинної облікової документації «Довідка про фіксацію тілесних ушкоджень» та Інструкцію щодо заповнення форми первинної облікової документації «Довідка про фіксацію тілесних ушкоджень»;
- затвердити порядок організації надання психіатричної допомоги вразі застосування судом запобіжних заходів до особи, щодо якої передбачається застосування ПЗМХ або розв'язувалося питання про їх застосування;
- розробити та затвердити порядок застосування електросудомної терапії;
- розробити та реалізувати стратегію кадрового забезпечення закладів охорони здоров'я відповідно до їхніх потреб.

Рекомендації обласним, Київській міській військовим адміністраціям:

- вжити заходів щодо забезпечення додержання в закладах з надання психіатричної допомоги вимог Правил застосування фізичного обмеження та (або) ізоляції при наданні психіатричної допомоги особам, які страждають на психічні розлади, та форм первинної облікової документації, затверджених наказом МОЗ України від 24.03.2016 № 240 з метою удосконалення надання медичної допомоги особам з психічними розладами;
- вжити заходів щодо увідповіднення до вимог чинного законодавства приміщень, що використовуються для надання медичної допомоги у сфері охорони здоров'я для забезпечення

гідних умов перебування на стаціонарному лікуванні пацієнтів і позитивного терапевтичного середовища;

- забезпечити в закладах з надання психіатричної допомоги психологічну та соціальну реабілітацію відповідно до вимог чинного законодавства;
- забезпечити облаштування закладів охорони здоров'я відповідно до потреб осіб з інвалідністю та маломобільних груп.

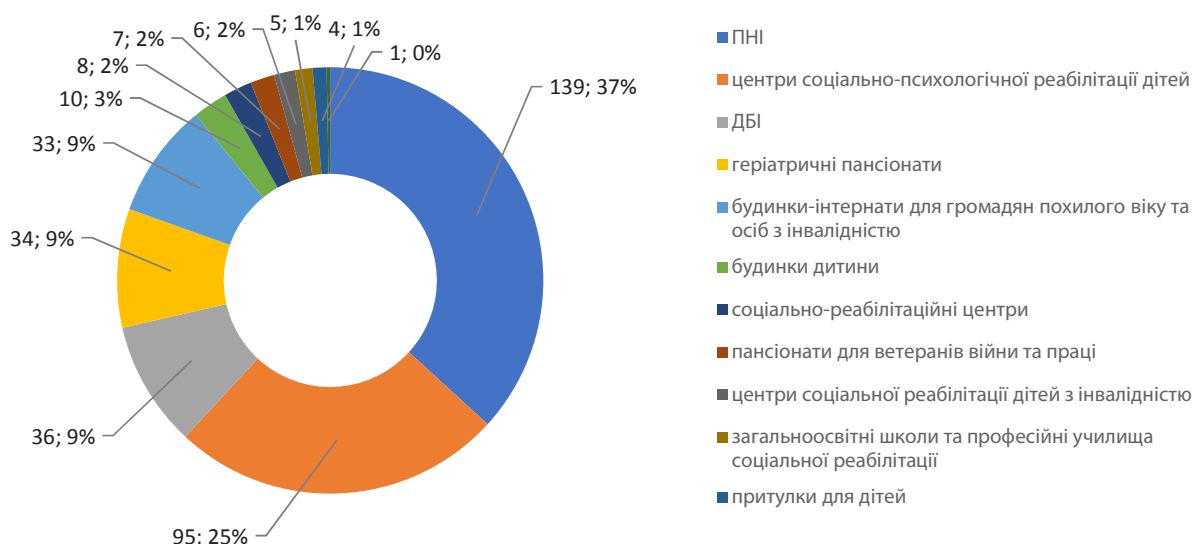
РОЗДІЛ 7

ПОРУШЕННЯ ОСНОВОПОЛОЖНИХ ПРАВ ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА В МІСЦЯХ НЕСВОБОДИ СФЕРИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ МІНСОЦПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

7.1. Загальний огляд місць несовободи системи соціального захисту населення

За інформацією Мінсоцполітики України, станом на 31.12.2023 кількість місць несовободи системи соціального захисту населення, які надають соціальні послуги, зокрема стаціонарного догляду (інтернатні заклади), становить 452, зокрема: 139 ПНІ, 34 геріатричних пансіонатів, 33 будинки-інтернати для громадян похилого віку та осіб з інвалідністю, 7 пансіонатів для ветеранів війни і праці, 8 соціально-реабілітаційних центрів, 10 будинків дитини, 36 ДБІ, 4 притулки для дітей, 1 дитячий будинок, 6 центрів соціальної реабілітації дітей з інвалідністю, 95 центрів соціально-психологічної реабілітації дітей, 5 загальноосвітніх шкіл і професійних училищ соціальної реабілітації.

Кількість місць несовободи системи соціального захисту населення у 2023 році

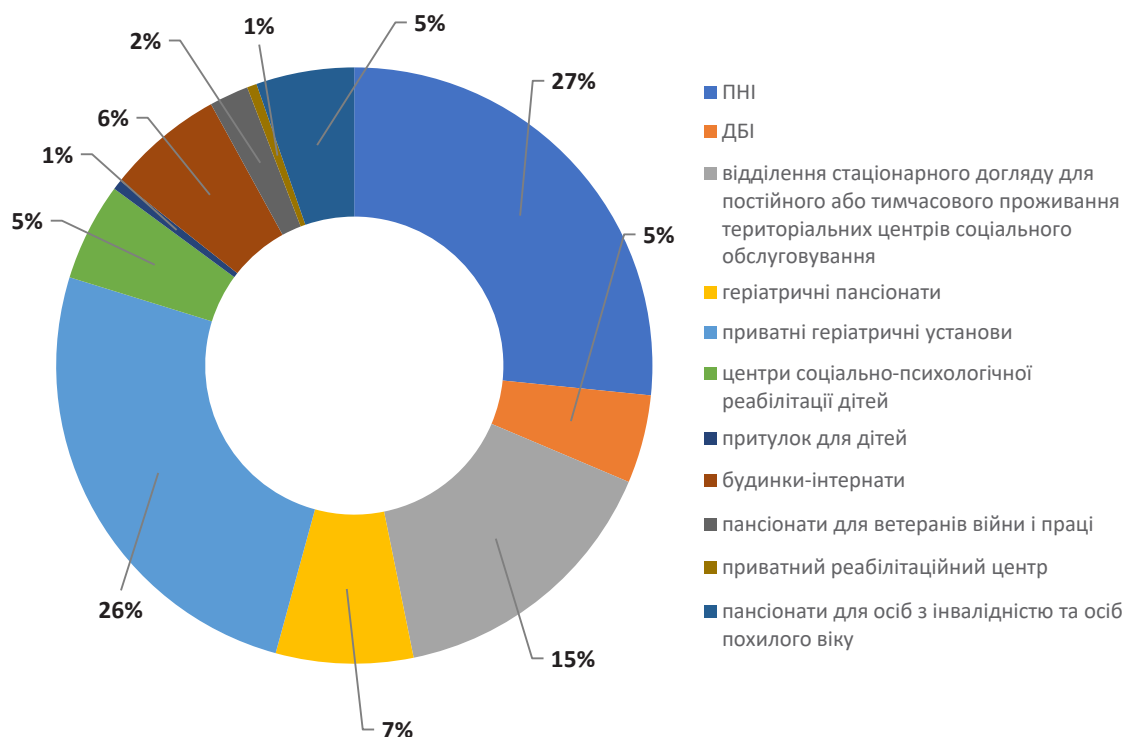

Відповідно до Реєстру надавачів та отримувачів соціальних послуг кількість надавачів соціальних послуг стаціонарного догляду недержавного сектору станом на 31.12.2023 становить 267.

У межах реалізації НПМ протягом 2023 року відвідано 188 закладів системи соціального захисту населення, які перебувають у сфері правового регулювання Мінсоцполітики України, зокрема:

- 50 ПНІ;
- 9 ДБІ;
- 29 відділень стаціонарного догляду для постійного або тимчасового проживання територіальних центрів соціального обслуговування;
- 14 геріатричних пансіонатів;
- 48 приватних геріатричних установ;
- 10 центрів соціально-психологічної реабілітації дітей;
- 1 притулок для дітей;
- 12 будинків-інтернатів;
- 4 пансіонати для ветеранів війни і праці;
- 1 приватний реабілітаційний центр;
- 10 пансіонатів для осіб з інвалідністю та осіб похилого віку.

**Кількість відвідувань до місць несвободи
соціального захисту у 2023 році**

7.2. Проблеми діяльності закладів соціального захисту населення

Особи з інтелектуальними та психосоціальними формами інвалідності становлять групу з найвищим відсотком представників у інтернатних закладах, які все ще лишаються фактично єдиним доступним форматом організації проживання та надання соціальних послуг. У багатьох закладах мешкають понад сто осіб, що унеможлиблює надання індивідуалізованих соціальних послуг і підтримки. Підопічні ізольовані від місцевих громад, відповідних соціальних і медичних послуг, а також можливостей реінтеграції в суспільство. Більшість із них потрапляє в «пастку» інтернатних закладів до кінця життя. У таких закладах відбуваються порушення прав людини, а саме катування, жорстоке поводження, недобровільне лікування, примусова праця, позбавлення особистої свободи та права на приватне і сімейне життя.

Система наявних в Україні ПНІ застаріла і порушує міжнародні стандарти прав людини та суперечить ключовим ідеям Конвенції про права осіб з інвалідністю, яку Україна підписала та ратифікувала.

Наявна система ПНІ повинна бути замінена новаторською, гнучкою системою допомоги, що орієнтована на клієнта. До такого висновку дійшли експерти ЄКПТ під час відвідування ПНІ в Україні⁴⁸. Це потребує не лише часу та інвестицій, а й передусім вимагає зміни ставлення як з боку політиків і державних органів, так і з боку персоналу цих закладів.

Міжнародні організації та експерти неодноразово наголошували на необхідності реформування системи закладів інтернатного типу в Україні. Ці заклади переповнені і потерпають від проблеми не-

⁴⁸ Звіт КЗК СРТ/Inf (2020): <https://rm.coe.int/1680997b34>.

доукомплектованості персоналом, що призводить до порушення прав і свобод людини під час надання соціальних послуг.

Наприклад, зі Звіту про оцінку політики та нормативно-правової бази України щодо права літніх осіб на соціальний захист згідно зі статтею 23 Європейської хартії (переглянутої), розробленої в рамках реалізації проєкту Ради Європи «Розвиток соціальних прав як ключовий фактор стійкої демократії в Україні»⁴⁹, також вбачається, що Європейський комітет із соціальних прав постійно робить висновки про невідповідність ситуації в Україні до статті 23 Хартії, зокрема в частині таких напрямів, як: поінформованість і запобігання жорстокому поводженню з літніми особами; якість і наявність соціальних послуг для таких людей; участь літніх осіб в ухваленні рішень, крім іншого, в контексті визнання недієздатності; участь літніх осіб у заходах культури та відпочинку, наявність інформації щодо такої можливості.

Проблема порушень прав і свобод осіб із психічними розладами та нагальна потреба деінституалізації висвітлювались у звіті «Трансформування психоневрологічних інтернатів в Україні», підготовленому Міжнародним фондом «Права людини у психічному здоров'ї — FGPI»⁵⁰ у співпраці з Мінсоцполітики України та Департаментом соціальної політики Київської міської державної адміністрації, у висновках Моніторингової місії ООН з прав людини в Україні за результатами моніторингу ситуації з правами людини осіб з інтелектуальними та психосоціальними формами інвалідності від 2022 року⁵¹.

З метою забезпечення додержання та реалізації прав і свобод осіб з інвалідністю відповідно до вимог Конвенції про права осіб з інвалідністю⁵² Указом Президента України від 13.12.2016 № 553/2016 «Про заходи, спрямовані на забезпечення додержання прав осіб з інвалідністю»⁵³ постановлено забезпечити реформування з урахуванням міжнародного досвіду до 2022 року ПНІ системи соціального захисту.

Однак процес побудови ефективної системи надання соціальних послуг, передбаченої [Законом України «Про соціальні послуги»](#)⁵⁴, все ще перебуває в зародковому стані великою мірою через брак фінансування.

Під час відвідування місць несвободи соціальної сфери групи НПМ неодноразово виявляли факти порушення прав підопічних на охорону здоров'я, медичну допомогу та реабілітацію. Одна з причин таких порушень — значне навантаження на медичний персонал внаслідок недоукомплектованості штату, що призводить до зниження якості надання необхідних послуг підопічним. Медичні, фармацевтичні працівники та фахівці з реабілітації відмовляються працювати в закладах соціального захисту населення у зв'язку з непорівнянністю рівня оплати праці в таких закладах із закладами охорони здоров'я. Окрім того, значна більшість інтернатів розташована у віддалених селах та хуторах, у яких немає необхідної інфраструктури. За таких умов медичним і соціальним працівникам складно надавати потрібну допомогу підопічним цих закладів.

Згідно з чинним законодавством інтернатні установи не відповідають Вимогам до надавача послуг з медичного обслуговування населення, з яким головні розпорядники бюджетних коштів укладають договори про медичне обслуговування населення, затвердженими постановою КМУ від 28.03.2018 № 391⁵⁵, а тому не мають змоги укласти договір про медичне обслуговування. Тож жоден інтернатний заклад протягом останніх років не укладав договір з НСЗУ про медичне обслуговування населення за програмою медичних гарантій.

Такий підхід у законодавстві призводить до невідповідності оплати праці медичних, фармацевтичних працівників і фахівців з реабілітації, які працюють в інтернатних закладах, наслідок чого — погіршення якості надання реабілітаційних і медичних послуг.

⁴⁹ Звіт про оцінку політики та нормативно-правової бази України щодо права літніх осіб на соціальний захист згідно зі статтею 23 Європейської хартії (переглянутої): <https://rm.coe.int/old-people-ua-soft/1680a2430d>.

⁵⁰ Звіт «Трансформування психоневрологічних інтернатів в Україні»: <https://www.gip-global.org/files/report-ss-ukr.pdf>.

⁵¹ Висновки Моніторингової місії ООН з прав людини: <http://surl.li/reyym>.

⁵² Конвенція про права осіб з інвалідністю: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_g71#Text.

⁵³ Указ Президента України від 13.12.2016 № 553/2016 «Про заходи, спрямовані на забезпечення додержання прав осіб з інвалідністю»: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/553/2016#Text>.

⁵⁴ Закон України «Про соціальні послуги»: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text>.

⁵⁵ Постанова Кабінету Міністрів України від 28.03.2018 № 391: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/391-2018-%D0%BF#Text>.

Попри спроби Мінсоцполітики врегулювати питання збільшення працівникам соціальної сфери щомісячної доплати за збільшення обсягу виконуваних робіт за фактично відпрацьований час у граничних розмірах до 100 та 50 відсотків посадового окладу, ця ініціатива не знайшла підтримки в Уряді України.

Окрім того, наказом Мінсоцполітики від 06.06.2019 № 893 «Про затвердження Методичних рекомендацій щодо визначення чисельності працівників інтернатних закладів/установ системи соціального захисту населення» встановлено рекомендовану кількість молодшого медичного персоналу (санітарка палатна) із розрахунку 4,5 посади на 30 ліжок, а сестри медичної 1 посада на 40 ліжок. Кількість медичного, а особливо молодшого медичного, персоналу в інтернатних заклад потребує перегляду, бо він не в змозі забезпечити необхідний догляд за підопічними.

В опублікованому звіті ЄКПТ (СРТ/Inf (2020) надано такі рекомендації:

1. У зв'язку з високою недоукомплектованістю медичним персоналом і персоналом, кваліфікованим для надання психосоціальної терапії, Комітет рекомендує терміново розв'язати ситуацію. Як перший крок, необхідно забезпечити регулярну, переважно щоденну присутність психіатра. Крім того, необхідно вжити термінових заходів для отримання ліцензій МОЗ України на соматичне і особливо психіатричне лікування в усіх відвіданих «інтернатах», і в цих та інших аналогічних установах в Україні повинні проводитися безплатні соматичні обстеження і лікування, зокрема стоматологічне і медикаментозне.
2. Комітет закликає українську владу активізувати свої зусилля з деінституціоналізації та розвитку соціальної допомоги. Такі об'єкти повинні складатися з невеликих групових житлових одиниць, в ідеальному разі в містах, де всі відповідні об'єкти під рукою, а не з більших одиниць, розташованих на базі установ соціальної допомоги, які існують дуже давно, що не забезпечують належної соціальної реінтеграції.
3. Комітет також повторив свою давню рекомендацію дозволити судовій владі регулярно переглядати необхідність подальшого перебування осіб у психоневрологічних «інтернатах»; пацієнти повинні мати можливість запросити такий перегляд і особисто пояснити свою ситуацію перед районною комісією медично-соціальної експертизи.

Наведене свідчить про неповне виконання Україною взятих на себе міжнародних зобов'язань.

Нагальна є потреба в розробленні Стратегії реформування психоневрологічних, інших інтернатних закладів та деінституціоналізації догляду за особами з інвалідністю, особами похилого віку та затвердження операційного плану заходів з її реалізації. КМУ доручив Мінсоцполітики України розробити відповідні нормативні акти у 2024 році.

7.3. Основні порушення прав людини і громадянина в закладах соціального захисту населення

За результатами відвідувань НПП, виявлено недоліки в діяльності інтернатних закладів, а також системні порушення, які призводять до порушення прав і свобод підопічних.

Право на життя та безпеку

У ході відвідувань закладів соціального захисту населення встановлено системні порушення пункту 7 розділу XVII Державного стандарту стаціонарного догляду за особами, які втратили здатність до самообслуговування чи не набули такої здатності, затвердженого наказом Мінсоцполітики України від 29.02.2016 № 198⁵⁶, абзацу другого підпункту 2 пункту 5 Критеріїв діяльності надавачів соціальних послуг, затверджених постановою КМУ від 03.03.2020 № 185⁵⁷, та Вимог з питань вико-

⁵⁶ Наказ Мінсоцполітики від 29.02.2016 № 198: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0432-16#Text>.

⁵⁷ Постанова КМУ від 03.03.2020 № 185: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/185-2020-%D0%BF#n10>.

ристання та обліку фонду захисних споруд цивільного захисту, затверджених наказом МВС України від 09.07.2018 № 579⁵⁸, *а саме брак захисних споруд (укриття) та будь-яких обладнаних підвальних приміщень, які мають забезпечувати можливість безпечного перебування вихованців / підопічних та персоналу закладу в разі повітряної тривоги або наявні захисні споруди (укриття) потребують ремонту та не можуть експлуатуватись* (Малиженський ПНІ, Мазниківський будинок-інтернат для громадян похилого віку та осіб з інвалідністю, Романівський ПНІ, Делятинський ПНІ, Новосавицький ПНІ, «Менський територіальний центр надання соціальних послуг» Менської міської ради Чернігівської області, Новомиргородський ПНІ, Підбузький геріатричний пансіонат, Львівський геріатричний пансіонат, Тур'я-Реметівський ПНІ, Відділення надання соціальних послуг в умовах цілодобового перебування, с. Великі Бережці, Центру надання соціальних послуг Кременецької міської ради Тернопільської області, Мілівецький ПНІ, Смотрицький будинок інтернат для громадян похилого віку та осіб з інвалідністю, Рівненський ПНІ, Городнянський ПНІ).

Після реагування Уповноваженого СквиРСький ПНІ уклав договір на виготовлення проектно-кошторисної документації на будівництво протирадіаційного укриття на території інтернату.

Окремої уваги заслуговують заклади, близькі до кордону з країною-агресоркою, РФ.

Статтею 11 Конвенції про права осіб з інвалідністю передбачено, що держава відповідно до своїх зобов'язань за міжнародним правом, зокрема міжнародним гуманітарним правом та міжнародним правом з прав людини, вживає всіх необхідних заходів для забезпечення захисту й безпеки осіб з інвалідністю в ситуаціях ризику, зокрема в збройних конфліктах, надзвичайних гуманітарних ситуаціях і під час стихійних лих.

Недотримання пункту 10 частини першої статті 19, пункту 2 частини 9 статті 33 Кодексу цивільного захисту України⁵⁹ та положень Порядку тимчасового переміщення (евакуації) дітей та осіб, які проживають або зараховані до закладів різних типів, форм власності та підпорядкування на цілодобове перебування, та їх повернення за місцем постійного проживання (перебування), а в разі виїзду за межі України — в Україну, затвердженого постановою КМУ від 01.06.2023 № 546⁶⁰ (далі — Порядок тимчасового переміщення), може зашкодити життю підопічних.

Група НПМ встановила порушення вимог зазначених нормативних актів, зокрема керівництво закладів, наближених до кордону з РФ, не вжило належних заходів щодо своєчасного підготування підопічних і персоналу до евакуації на випадок раптового виникнення такої потреби (Васильківський ПНІ, Любомирівський ПНІ, Відділення стаціонарного догляду для тимчасового або постійного проживання Комунальної установи «Центр надання соціальних послуг» Сновської міської ради Чернігівської області).

⁵⁸ Наказ Міністерства внутрішніх справ України від 09.07.2018 № 579: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0879-18#Text>.

⁵⁹ Кодекс цивільного захисту України: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5403-17#Text>.

⁶⁰ Постанова Кабінету Міністрів України від 01.06.2023 № 546 «Про затвердження порядку тимчасового переміщення (евакуації) дітей та осіб, які проживають або зараховані до закладів різних типів, форм власності та підпорядкування на цілодобове перебування, та їх повернення за місцем постійного проживання (перебування), а в разі виїзду за межі України — в Україну»: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/546-2023-%D0%BF#Text>.

Пунктом 4 Порядку тимчасового переміщення передбачено, що під час воєнного стану в обов'язковому порядку проводиться тимчасове переміщення (евакуація) дітей та осіб, які цілодобово перебувають у закладах, розташованих на відстані менш як за 2 кілометри від суб'єктів господарювання, що мають важливе значення для національної економіки і оборони держави, віднесених до відповідних категорій цивільного захисту (особливої важливості, першої чи другої), та/або менш як за 100 кілометрів від адміністративної межі між ТОТ та іншою територією України, де не ведуться бойові дії, лінії бойового зіткнення, або менш як за 50 кілометрів від державного кордону України з РФ, Республікою Білоруссю. На час воєнного стану такі заклади, за умови наявності захисних споруд цивільного захисту, споруд подвійного призначення, придатних для укриття дітей та осіб, можуть провадити діяльність, пов'язану з наданням освітніх, соціальних, медичних, реабілітаційних та інших послуг без зарахування дітей та осіб на цілодобове перебування. У разі неможливості забезпечити тимчасове переміщення (евакуацію) дітей та осіб в межах області, м. Києва за місцем постійного розташування закладу Нацсоцслужба України, Мінсоцполітики України, МОН України, МОЗ України, МВС України, Міноборони України, Мінмолодьспорт України, МКІП України (залежно від підпорядкування (сфери керування) закладів) визначають обласну, Київську міську військову адміністрацію або заклад державної форми власності, що забезпечить розміщення таких дітей та осіб на період тимчасового переміщення (евакуації).

Відвідуванням НПМ встановлено, що підопічні Любицького ПНІ (Запорізька обл.) фактично перебувають на відстані менше ніж 60 км від лінії бойового зіткнення, що становить постійну загрозу їхньому життю. Уповноважений рекомендував Запорізькій ОВА опрацювати питання можливості тимчасового переміщення (евакуації) підопічних інтернату, проте люди й досі залишаються в небезпеці.

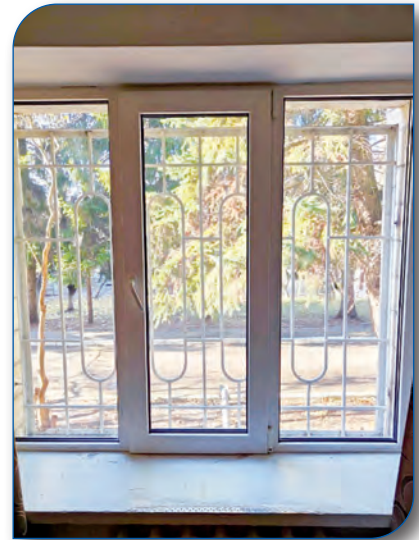
Богодухівський ПНІ та Малиженський ПНІ (Харківська обл.) містяться безпосередньо близько від кордону з РФ, проте не евакуйовані. Водночас керівник установи вживає заходів щодо забезпечення евакуації підопічних: затверджено План заходів щодо тимчасового переміщення (евакуації) інтернату та складено списки підопічних для тимчасового переміщення, а також супровідних осіб з урахуванням їхньої мобільності та стану здоров'я.

За результатами реагування Уповноваженого, у межах Дніпропетровської області тимчасово переміщено підопічних Іллінського ПНІ та відділення стаціонарного догляду для постійного або тимчасового проживання Покровського територіального центру соціального обслуговування на безпечну відстань.

Системною залишається проблема ігнорування сигналу «повітряна тривога». Евакуація підопічних і персоналу до укриття не проводиться, вони продовжують перебувати в житлових кімнатах або інших приміщеннях закладу, що пов'язано з недостатньою кількістю працівників інтернатних закладів.

На жаль, ще й досі групи НПМ фіксують випадки встановлення нерозпашних ґрат на вікнах (Ново-Білицький ПНІ). Порушуючи пункт 2.16 розділу III Правил пожежної безпеки в Україні, затверджених наказом МВС України від 30.12.2014 № 1417⁶¹, на всіх вікнах будівлі притулку для дітей Служби у справах дітей Волинської ОДА встановлено нерозпашні ґрати, що може становити небезпеку для збереження життя вихованців у разі виникнення пожежі.

За результатами реагування Уповноваженого, у Криничанському ПНІ демонтовано нерозпашні ґрати.

⁶¹ Наказ Міністерства внутрішніх справ України «Про затвердження Правил пожежної безпеки в Україні» від 30.12.2014 № 1417: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0252-15#n14>.

Право на захист від катування, жорстокого, нелюдського або такого, що принижує гідність, поводження чи покарання

Встановлено факти застосування до підопічних інтернатних закладів ізоляції, чим порушуються вимоги Закону України «Про психіатричну допомогу», пункти 49, 50 розділу III Стандартів КЗК, Правила застосування фізичного обмеження та (або) ізоляції при наданні психіатричної допомоги особам, які страждають на психічні розлади, затверджені наказом МОЗ України від 24.03.2016 № 240⁶² (далі — Правила № 240). Ізоляція — це тримання в окремій замкненій кімнаті особи, яка за своїм психічним станом становить безпосередню небезпеку для себе або оточення. Хоча ЄКПТ і відзначає, що така практика вже не застосовується в багатьох країнах, через брак лікарів-психіатрів і навченого персоналу в Україні вона й досі зберігається. У разі застосування ізоляція має відповідати встановленим стандартам і вимогам: особа має перебувати під постійним наглядом медичного персоналу та контролем лікаря-психіатра; факт, обґрунтування та тривалість застосування ізоляції мають фіксуватися у відповідній медичній документації; приміщення, у якому застосовується ізоляція, повинно мати площу не менше ніж 7 м², природне освітлення, безперешкодний доступ до санітарно-гігієнічних засобів. Проте у ході відвідувань виявлено, що ізоляція в інтернатних закладах не відповідає встановленим вимогам.

Під час відвідування НПМ Барабойського психоневрологічного будинку-інтернату виявлено підопічну закладу, яка перебувала в ізолюваному приміщенні, у якому нема доступу до питної води та санітарно-гігієнічного приміщення. Зі слів персоналу закладу, необхідністю застосування таких дій щодо підопічної був напад агресії, який стався в неї напередодні. Зазначений обмежувальний захід вжи-

⁶² Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 24.03.2016 № 240 «Про затвердження правил застосування фізичного обмеження та (або) ізоляції при наданні психіатричної допомоги особам, які страждають на психічні розлади, та форм первинної облікової документації»: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0570-16#Text>.

то без наявності правових підстав, без відповідного спостереження за станом особи, без обліку часу застосування ізоляції.

У корпусі № 2 Богодухівського ПНІ група НПМ виявила кімнату, що замикається ззовні, яка облаштована стільцем і відром. Вікно кімнати забите та містить лише маленький отвір на вулицю. За повідомленнями підопічних, під час інтерв'ювання, мешканців інтернату ізолюють до зазначеної кімнати у вигляді покарання за погану поведінку, а також у разі психомоторного збудження. У ході огляду кімнати були виявлені ознаки перебування (утримування) людини в приміщенні: відро з екскрементами та неприємні сторонні запахи.

Проблема браку навчання та підвищення компетенцій персоналу інтернатних закладів із забезпечення стаціонарного догляду за особами з особливими потребами призводить до нелюдського і негідного поводження з підопічними.

Під час відвідування Криничанського ПНІ група НПМ стала свідком того, як персонал закладу перед ванно-банными процедурами догола роздяг підопічних при інших особах. Зазначені дії з боку персоналу закладу можуть розцінюватися як такі, що принижують людську гідність підопічних.

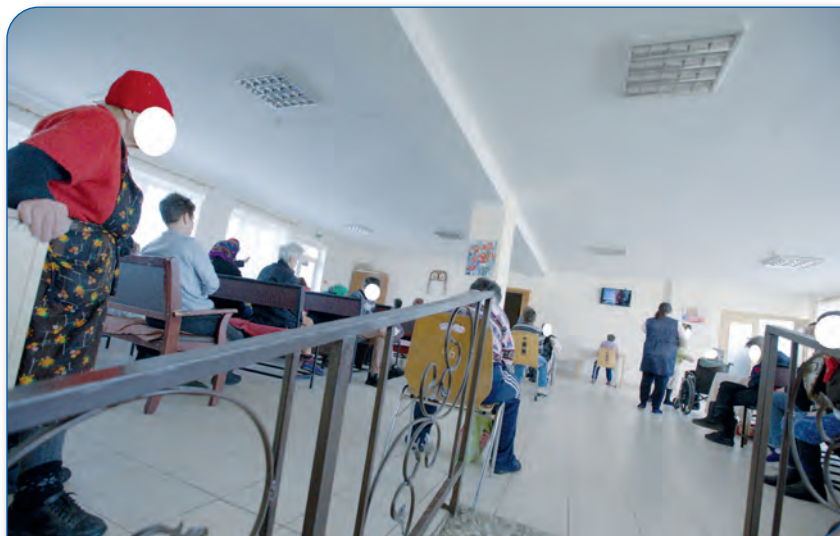
У відділенні № 2 Мирогощанського ПНІ група НПМ встановила, що під час обіду лише одна молодша медична сестра допомогла 28 підопічним, які там проживають. Враховуючи той факт, що підопічні цього відділення потребують постійного стороннього догляду, медична сестра була змушена під час годування одних підопічних, інших зачиняти в приміщенні санітарно-гігієнічної кімнати. Аналогічне порушення виявлено в Жмеринському ПНІ.

Під час повторних відвідувань НПМ встановлено невиконання рекомендацій Уповноваженого щодо внесення до функціональних обов'язків персоналу положень про заборону катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання, як це передбачено статтею 10 Конвенції проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання (Богодухівський ПНІ, Петричанський ПНІ, Криничанський ПНІ, Олександрійський ПНІ, Антопільський ПНІ, Новосавицький ПНІ, Поповицький ПНІ, Мілівецький ПНІ, Відділення надання соціальних послуг в умовах цілодобового перебування, с. Великі Бережці, Центру надання соціальних послуг Кременецької міської ради Тернопільської області, Городнянський ПНІ).

Право на свободу та особисту недоторканність

Уповноважений неодноразово наголошував, що право на свободу та особисту недоторканність — одне з визначальних і фундаментальних конституційних прав і свобод людини та зберігається за нею навіть у місцях несвободи.

Попри надані рекомендації та проведення роз'яснювальної роботи під час відвідувань НПМ, усе ще фіксуються факти порушення права на свободу та особисту недоторканність в установах системи соціального забезпечення населення.

Порушуючи статті 5 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, статті 14 Конвенції про права осіб з інвалідністю, статті 29 Конституції України, у багатьох закладах продовжується практика обмеження права підопічних на перебування в житлових приміщеннях (кімнатах проживання) або відвідування інших житлових корпусів / поверхів закладу.

Пунктом 36 Стандартів КЗК передбачено, що пацієнти, які бажають, можуть перебувати протягом дня у своїй кімнаті, а не залишатись обов'язково разом з іншими пацієнтами в місцях, де всі перебувають разом.

У багатьох інституційних закладах зберігається практика заборони підопічним протягом дня перебувати у власних кімнатах. Персонал закладів переводить їх до так званого «приміщення денного перебування» — кімнати з лавками, стільцями та телевізором. Зачинені в такій кімнаті, підопічні проводять там увесь свій вільний час (Антопільський ПНІ, Лешківський ПНІ, Почаївський психоневрологічний будинок-інтернат, Мирогощанський ПНІ, Поповицький ПНІ). Наведене свідчить про організацію роботи закладу в інтересах персоналу, без урахування інтересів і потреб підопічних.

Відповідно до Типового положення про ПНІ, затвердженого постановою КМУ від 14 грудня 2016 № 957⁶³ (далі — Типове положення про ПНІ), розміщення підопічних у житлових кімнатах, відділеннях відповідного режиму нагляду (інтенсивного догляду, соціально-медичної корекції, соціальної реабілітації, підтриманого проживання) проводить медичний, педагогічний або соціальний працівник з урахуванням побажань, індивідуальних особливостей, віку, діагнозу та стану основного захворювання підопічних. Хоча в багатьох інтернатах нема офіційного розподілу підопічних по відділеннях, підопічні закладів фактично поміщені в окремих корпусах без медичного обґрунтування. В історіях хвороб підопічних лікар-психіатр не зазначає режим нагляду, не обґрунтовує причин перебування в тому або іншому корпусі. Підопічні позбавлені можливості виходити за межі корпусу, спілкуватися з мешканцями інших корпусів, відвідувати спортивні секції, бібліотеку та фактично перебувають в ізоляції. Зазначені порушення були виявлені у Володимирському ПНІ, Грушівському ПНІ, Здолбунівському ПНІ, територіальному центрі соціального обслуговування (надання соціальних послуг) Звенигородської міської ради Звенигородського району Черкаської області.

Один із видів обмеження права на свободу також неналежно організована робота інституційних закладів із поновлення цивільної дієздатності підопічних, опікуном яких визначено установу, та не оскарження рішення про призначення опікуном особи, яка не виконує своїх обов'язків (Острозький ПНІ, Коломийський ПНІ, Делятинський ПНІ, Почаївський ПНІ, Барабойський ПНІ).

Внесеними змінами до ЦПК України⁶⁴ від 03.10.2017 року закріплено нововведення в процедурі визнання особи недієздатною та процедурі поновлення дієздатності. Зокрема, в кожному судовому

⁶³ Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Типового положення про психоневрологічний інтернат» від 14.12.2016 № 957: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/957-2016-n#Text>.

⁶⁴ Цивільний процесуальний кодекс України: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text>

рішенні встановлюється строк дії рішення суду про визнання особи недієздатною, що не може перевищувати 2 років. Клопотання про продовження строку дії рішення про визнання фізичної особи недієздатною має право подати опікун, представник органу опіки та піклування не пізніше ніж за п'ятнадцять днів до закінчення строку, визначеного частиною першою статті 300 кодексу.

За загальною практикою місць несвободи, в яких перебувають особи, позбавлені дієздатності до 2017 року, адміністрація закладів не направляє відповідних документів для ініціювання перегляду рішення суду, бо підопічні визнані недієздатними безстроково.

Варто зазначити, що такі випадки набули поширеності та оскаржувались у міжнародних судах.

Зокрема, ЄСПЛ вказав у справі «Наталія Михайленко проти України»⁶⁵, що брак можливості в недієздатної заявниці особисто звернутися із заявою про поновлення її дієздатності було порушенням її права на доступ до суду відповідно до пункту 1 статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

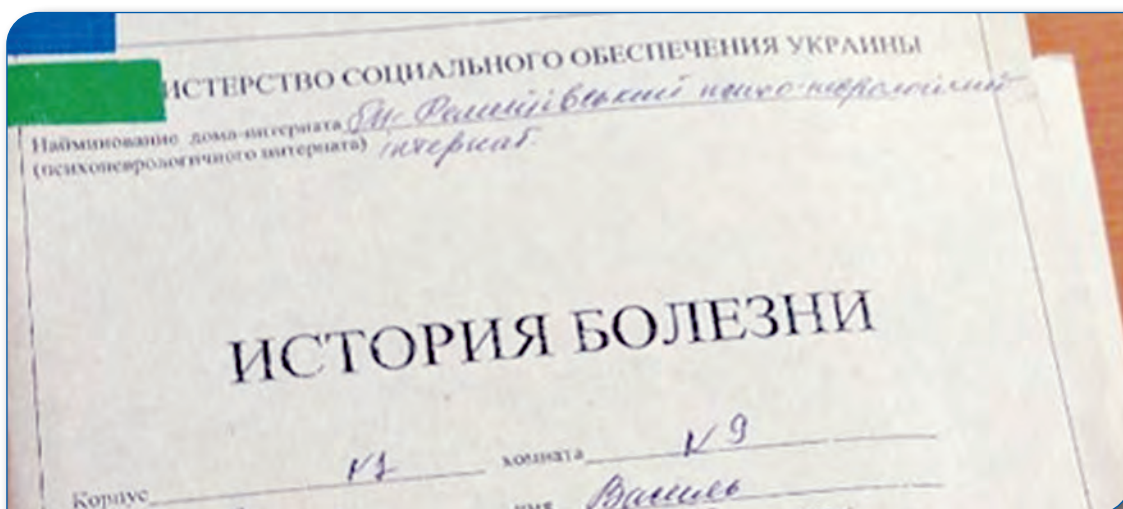
Відповідно до окремої думки судді Лемменса до рішення суду у справі «Наталія Михайленко проти України», *«загальний характер заборони прямого доступу до суду та брак будь-якого перегляду судами з розумною періодичністю рішення щодо визнання заявниці недієздатною (або з іншими процесуальними гарантіями) — показники непропорційного характеру обмеження, застосованого у справі заявниці, бо воно абсолютне та невизначене в часі»*.

Отже, попри зміни в законодавстві, адміністрації установ ігнорують можливість поновлення дієздатності підопічних, які десятиліттями, а в окремих випадках до кінця життя, позбавлені безпосереднього доступу до суду для оскарження рішення про визнання їх недієздатними.

Право на охорону здоров'я та медичну допомогу

Упродовж 2023 року проблема отримання інтернатними закладами ліцензії на провадження господарської діяльності з медичної практики або укладання договорів із закладами охорони здоров'я залишається остаточно не розв'язаною. Порушуючи вимоги статті 7 Закону України «Про ліцензування видів господарської діяльності»⁶⁶, Критерії діяльності надавачів соціальних послуг, затверджені постановою КМУ від 03.03.2020 № 185⁶⁷, інтернатні заклади продовжують надавати медичну допомогу (Тур'я-Реметівський ПНІ, Криничанський ПНІ, Виноградівський ДБІ).

Крім того, під час відвідувань НПМ зафіксовано випадки внесення до штатного розпису посад лікарів, що не відповідають чинній ліцензії. Наприклад, у Київському геріатричному пансіонаті лікар-пси-

⁶⁵ <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-119975>.

⁶⁶ Закон України «Про ліцензування видів господарської діяльності»: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/222-19#Text>.

⁶⁷ Постанова Кабінету Міністрів України від 3 березня 2020 р. № 185 «Про затвердження критеріїв діяльності надавачів соціальних послуг»: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/185-2020-%D0%BF#Text>.

хіатр і лікар-хірург надають медичні послуги підопічним попри брак у закладі ліцензії на медичну практику за вказаними спеціальностями.

Значною проблемою закладів системи соціального забезпечення залишається незаповнення вакантних лікарських посад протягом тривалого часу, в окремих випадках роками.

Значно ускладнює процес перевірки відповідності призначеного лікування ведення інтернатними закладами медичної документації в застарілій формі «історія хвороби», що не відповідає чинному законодавству, а також те, що нема задокументованих призначень лікарів, що позбавляє можливості отримати вірогідну інформацію про стан здоров'я підопічних під час відвідувань НПМ (Горохівський ПНІ, Криничанський ПНІ, Дніпропетровський геріатричний пансіонат, Тур'я-Реметівський ПНІ).

Під час відвідувань виявлено численні випадки ненадання медичним персоналом відповідної допомоги підопічним, зокрема тим, кому потрібна термінова консультація лікаря вузької спеціалізації.

У ході відвідування Криничанського ПНІ виявлено осіб, хворих на вірусний гепатит С, проте інформації про їхню кількість та отримання ними відповідної терапії медичні працівники не надали, що може свідчити про порушення вимог Стандартів медичної допомоги «вірусний гепатит С у дорослих», затверджених наказом МОЗ України від 15.01.2021 № 51⁶⁸. Підопічні не отримували необхідного лікування, що могло призвести до погіршення стану їхнього здоров'я та поширення зазначеного інфекційного захворювання.

В Антоніпольському ПНІ виявлено 11 підопічних, які мають захворювання «епілепсія» і отримують безперервне підтримувальне лікування. Однак під час ознайомлення з медичною документацією встановлено, що в підопічної, яка не розмовляє, а тому не може повідомити про своє самопочуття, різко збільшилася кількість епілептичних нападів: у червні — чотири, у липні — два. Проте за цей період, відповідно до листків призначень та медичної документації, призначення протисудомних препаратів не змінювалося, лікар підопічну не оглядав.

Керівництво відділення стаціонарного догляду для постійного або тимчасового проживання Покровського територіального центру соціального обслуговування (надання соціальних послуг) не забезпечило організацію надання медичної допомоги підопічному у відповідному лікувально-профілактичному закладі, а також вжиття інших заходів, передбачених пунктом 3 Методики організації та надання антирабійної допомоги, затвердженої наказом МОЗ України від 15.04.2004 № 205⁶⁹. У ході відвідування відділення виявлено ліжкового хворого підопічного, на постільній білизні якого були наявні плями червоного кольору, а в ліжку мишачий слід. Під час візуального огляду, за згодою підопічного, виявлено рани на пальцях та стопах нижніх кінцівок. Підопічний повідомив, що тілесні ушкодження отримав від укусів гризунів під час сну, однак не відчував укусів, бо внаслідок хвороби втратив чутливість нижніх кінцівок. Після втручання Уповноваженого поновлено право підопічного на охорону здоров'я та медичне обслуговування, зокрема проведено необхідне щеплення та надано медичні послуги.

Понад третина закладів не веде гематологічний контроль за підопічними, які впродовж тривалого часу вживають ліки з активною речовиною «Клозапін», що може призводити до погіршення їхнього здоров'я (Дніпропетровський геріатричний пансіонат, Криничанський ПНІ, Делятинський ПНІ).

У зв'язку з виявленими проблемами в закладах системи соціального забезпечення щодо надання медичної допомоги групи НПМ зафіксували випадки погіршення стану здоров'я підопічних. За кожним таким фактом Уповноважений вніс відповідні акти реагування.

У Криничанському ПНІ під час дослідження медичної документації виявлено запис щодо підопічної З. Під час спілкування з медичним персоналом інтернату та іншими підопічними стало відомо, що підопічна З. впала і зазнала травми, після чого бригада екстреної медичної допомоги госпіталізувала її до закладу охорони здоров'я. Згідно з випискою, підопічна проходила лікування з 04.08.2023 по 18.08.2023 та їй встановлено діагноз: «Закритий перелом середньої та нижньої треті правої стегнової кістки зі зміщенням», кінцівку іммобілізовано гіпсовою лонгетою. Під час відвідування групи НПМ підопічну З. виявлено в ліжку без гіпсової лонгети на правій нижній кінцівці (відповідно до рекомендації лікаря гіпсова лонгета призначена до 04.11.2023), кінцівка набрякла, червона, коліна

⁶⁸ Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 15.01.2021 № 51 «Про затвердження стандартів медичної допомоги при вірусному гепатиті С у дорослих»: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0051282-21#Text>.

⁶⁹ Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 15.04.2004 №205 «Про удосконалення заходів профілактики захворювань людей на сказ»: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0205282-04#Text>.

обох ніг не розгинаються. Медичний персонал, працівники та керівництво інтернату не надали пояснення щодо причини зняття гіпсової лонгети раніше терміну, призначеного лікарем. У медичній документації нема відомостей стосовно зняття гіпсової лонгети, оглядів підопічної лікарями інших спеціальностей, виконання призначень та інших медичних рекомендацій, зазначених у виписці. Підопічна близько трьох місяців перебуває в положенні лежачи, позбавлена можливості обслуговувати себе самостійно і вимушена справляти фізіологічні потреби в ліжку. Підопічна потребувала негайного огляду лікаря та надання медичної допомоги. Після втручання Уповноваженого підопічній забезпечено медичний огляд, а також за цим фактом зареєстровано кримінальне провадження.

Зазначене вище свідчить про порушення прав підопічних на охорону здоров'я та медичну допомогу, передбачених статтею 49 Конституції України, статтями 7, 38 Закону України «Основи законодавства України про охорону здоров'я», статтею 3 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та Стандартами КЗК.

Права осіб з інвалідністю та маломобільних груп населення

Пунктом 34 Стандартів КЗК передбачено, що в наданні психіатричної допомоги мають бути враховані потреби пацієнтів похилого віку та пацієнтів з інвалідністю.

Встановлено системні порушення вимог ДБН В.2.2–40:2018 «Інклюзивність будівель і споруд», які полягають в тому, що будівлі інтернатних закладів не пристосовані до потреб осіб з інвалідністю та інших маломобільних груп населення. Зокрема, коридори житлових приміщень не обладнані поручнями, верхні та нижні сходинок сходового маршу не промарковані та не контрастують відносно інших сходиночок сходового маршу і горизонтальних площадок сходового маршу, двері мають необладнані пороги, нема ліфтів або підойм, у санітарно-гігієнічних приміщеннях не встановлено поручні або інші пристосування, пандуси мають надто круті кути нахилу (Васильківський ПНІ, Мазниківський будинок-інтернат для громадян похилого віку та осіб з інвалідністю, Делятинський ПНІ, Новосавицький ПНІ, Лешківський ПНІ, Львівський геріатричний пансіонат та інші).

За результатами реагування Уповноваженого, Жмеринському ПНІ виділено додаткове фінансування на загальну суму 869,7 тис. грн. для встановлення ліфтів та проведення ремонтних робіт.

Виявлено порушення статті 24 Закону України «Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні» та Порядку забезпечення допоміжними засобами реабілітації (технічними та іншими засобами реабілітації) осіб з інвалідністю, дітей з інвалідністю та інших окремих категорій населення і виплати грошової компенсації вартості за самостійно придбані такі засоби, затвердженого постановою КМУ від 05.04.2012 № 321⁷⁰. Через брак спеціалістів в інституційних закладах вакантні посади тих, хто залучені до реабілітаційного та абілітаційного процесів, що унеможлиблює проведення реабілітаційних заходів для підопічних, насамперед для ліжкових хворих.

Порушуючи Положення про індивідуальну програму реабілітації особи з інвалідністю, затвердженого постановою КМУ від 23.03.2007 № 757⁷¹, індивідуальні програми реабілітації осіб з інвалідністю (далі — ІПР) заповнюють формально, що не створює умов для належної медичної, соціальної та інших видів реабілітації в інтернатних закладах.

У Рівненському ПНІ під час вивчення особових справ підопічних виявлено ІПР, у якій вказано, що «особа постійно лежача». Під час спілкування соціальний працівник повідомив, що вказана особа не ліжкова хвора та пересувається самостійно. Крім того, працівник зазначив, що не всім підопічним забезпечується особиста присутність під час засідання медично-соціальної експертної комісії з приводу розроблення чи перегляду ІПР.

У Малиженському ПНІ також не забезпечується проведення комплексу реабілітаційних заходів підопічним, бо в закладі нема посади лікаря-реабітолога.

⁷⁰ Постанова Кабінету Міністрів України від 05.04.2012 №321 «Про затвердження Порядку забезпечення допоміжними засобами реабілітації (технічними та іншими засобами реабілітації) осіб з інвалідністю, дітей з інвалідністю та інших окремих категорій населення і виплати грошової компенсації вартості за самостійно придбані такі засоби, їх переліку» <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/321-2012-%D0%BF#Text>

⁷¹ Постанова Кабінету Міністрів України від 23.03.2007 №757 «Про затвердження Положення про індивідуальну програму реабілітації особи з інвалідністю»: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/757-2007-%D0%BF#Text>.

Право на ефективний засіб юридичного захисту

За результатами відвідувань НПМ, виявлено численні порушення статті 14 Закону України «Про безоплатну правничу допомогу», а саме брак співпраці з центрами з надання БПД (Петричанський ПНІ, Хотинський ПНІ, Васильківський ПНІ, Романівський ПНІ, Новосавицький ПНІ, Лешківський ПНІ, Вишгородський районний територіальний центр соціального обслуговування (надання соціальних послуг), Запорізький ДБІ й інші).

Під час відвідувань НПМ виявлено факти незабезпечення права підопічних на отримання інформації про свої права. У закладах нема інформаційних стендів з викладеною в доступній формі інформацією про права підопічних, а також адреси та номери телефонів гарячих ліній організацій та посадових осіб, за якими підопічні можуть звертатись у разі порушення їхніх прав та інтересів або такі стенди містяться в недоступному для підопічних місці (Петричанський ПНІ, Жмеринський ПНІ, Поповицький ПНІ, Антопільський ПНІ, Хотинський ПНІ, Васильківський ПНІ, Мазниківський будинок-інтернат для громадян похилого віку та осіб з інвалідністю, Делятинський ПНІ, Львівський геріатричний пансіонат й низка інших закладів).

Право на достатній життєвий рівень

У зв'язку з військовою агресією РФ та окупацією частини території України з областей, на яких велися бойові дії, та тих, що на лінії розмежування, евакуйовано більшість місць несвободи, зокрема системи соціального забезпечення населення. Через неможливість надання окремих будівель, підопічних і вихованців евакуйованих установ розміщено у функціональних установах різних областей України, що, своєю чергою, призвело до перенаселення закладів.

У зв'язку з необхідністю розміщення внутрішньо переміщених підопічних, облаштування житлових приміщень закладів зазнало значних змін, що часто призводить до порушення норм площі в розрахунку на одну особу.

Значні порушення норм площі на одну особу спостерігаються в Барабойському психоневрологічному будинку-інтернаті, Веселокутському ПНІ, Поповицькому ПНІ, Малиженському ПНІ та інших.

Уповноважений взяв до уваги обставини, через які порушено право підопічних, проте протягом 2023 року не спостерігалось необхідних дій з боку адміністрацій закладів та органів місцевого самоврядування, що контролюють за їхньою діяльністю, задля покращення умов проживання підопічних та поновлення їхніх прав.

Крім того, під час відвідувань закладів системи соціального забезпечення спостерігається збільшення випадків недотримання установами Закону України «Про основні принципи та вимоги до безпечності та якості харчових продуктів»⁷². Про це свідчить велика кількість харчових продуктів, термін придатності яких закінчився, та немаркованих продуктів, виявлена групами НПМ у холодильниках та господарських приміщеннях інтернатних закладів (Стеблівський ПНІ, Барабойський ПНІ, Богодухівський ПНІ).

Попри численні рекомендації Уповноваженого, питання безперешкодного доступу підопічних до питної води, а також забезпечення підопічним права на прогулянки — доступу до свіжого повітря, ще й досі залишається нерозв'язаним.

Поширеною стала проблема виконання інституційними закладами Мінімальних норм забезпечення предметами, матеріалами та інвентарем громадян похилого віку, інвалідів та дітей-інвалідів в інтернатних установах та територіальних центрах соціального обслуговування (надання соціальних послуг) системи соціального захисту населення, затверджених наказом Мінсоцполітики України від 19.08.2015 № 857⁷³, а саме забезпечення своєчасної заміни та підтримання в належному стані м'якого та твердого інвентарю, а також одягу та взуття підопічних. Попри отримання гуманітарної

⁷² Закону України «Про основні принципи та вимоги до безпечності та якості харчових продуктів»: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/771/97-%D0%B2%D1%80#Text>.

⁷³ Наказ Міністерства соціальної політики України від 19.08.2015 № 857 «Про затвердження Мінімальних норм забезпечення предметами, матеріалами та інвентарем громадян похилого віку, інвалідів та дітей-інвалідів в інтернатних установах та територіальних центрах соціального обслуговування (надання соціальних послуг) системи соціального захисту населення»: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1068-15#Text>.

допомоги, підтримку установ меценатами та благодійними організаціями, зношений одяг, брудна постільна білизна та брак місць для зберігання особистих речей стали невіддільним складником закладів системи соціального забезпечення в різних регіонах України.

Недотримання вищевказаних норм призводить до загального погіршення умов проживання підопічних, порушення санітарних норм, поширення інфекційних захворювань тощо.

Під час відвідувань НПМ упродовж 2023 року були виявлені заклади, у яких житлові корпуси або окремі приміщення потребують термінового капітального ремонту, бо становлять небезпеку для життя та здоров'я підопічних і персоналу закладу (Антопільський ПНІ, Дніпропетровський геріатричний пансіонат).

Право володіння, користування та розпорядження власністю

Під час ознайомлення з документацією закладів несвободи системи соціального забезпечення виявлено численні порушення прав підопічних на володіння, користування та розпорядження власними коштами, що становить порушення статті 41 Конституції України та Порядку використання сум пенсій (щомісячного довічного грошового утримання) та/або державних соціальних допомог, нарахованих відповідно до законодавства дітям-сиротам, дітям, позбавленим батьківського піклування, недієздатним особам та особам, цивільна дієздатність яких обмежена, які є вихованцями/підопічними ДБІ, ПНІ, затвердженого наказом Мінсоцполітики України від 17.08.2018 № 1173⁷⁴.

На жаль, такі випадки непоодинокі й набувають загального характеру. Найпоширеніші випадки порушень полягають у придбанні персоналом закладу на власний розсуд товарів за особисті кошти підопічних без згоди підопічних, без обліку обігу коштів та інформування підопічних про суми коштів на їхніх особистих рахунках.

Під час відвідування Криничанського ПНІ встановлено, що на кожного підопічного заклад не веде справи щодо використання коштів, які мають містити облікову документацію, звернення, акти, квитанції, товарні та касові чеки, копії виписок з банківського рахунку, про рух коштів за звітний період. Аналогічні випадки виявлено в Городнянському ПНІ.

Виявлено випадки, коли кошти недієздатних підопічних, опікується над якими установа, роками накопичувалися на банківських рахунках. На момент відвідування Делятинського ПНІ загальна сума коштів 16-ти недієздатних підопічних, накопичена на банківських рахунках, становила 1 069 864, 76 грн. Лише після реагування Уповноваженого інтернат почав витрачати кошти на задоволення особистих потреб підопічних.

⁷⁴ Наказ Міністерства соціальної політики України від 17.08.2018 №1173 «Про затвердження Порядку використання сум пенсій (щомісячного довічного грошового утримання) та/або державних соціальних допомог, нарахованих відповідно до законодавства дітям-сиротам, дітям, позбавленим батьківського піклування, недієздатним особам та особам, цивільна дієздатність яких обмежена, які є вихованцями/підопічними дитячих будинків-інтернатів, психоневрологічних інтернатів»: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1055-18#Text>.

Крім того, групи НПМ зафіксували окремі випадки використання адміністрацією закладу коштів померлих підопічних на поховання, що суперечить нормам чинного законодавства.

В Антонілівському ПНІ, за результатами вивчення особових справ щодо використання коштів недієздатних підопічних, з'ясовано, що за кошти підопічних також закуповуються медикаменти (розчин натрію хлориду, розчин маніту, розчин диклофенак, аспаркам таблетки), дихлофос, липка стрічка від мух, які використовуються в ПНІ, що повністю нівелює законодавчі положення про державне утримання в психоневрологічних закладах, відповідно до яких 75 відсотків пенсії підопічних направляється на забезпечення потреб закладу. Також виявлено низку протоколів, відповідно до яких за кошти підопічних закуповувалися труни та похоронні набори, що становить грубе порушення чинного законодавства.

7.4. Проблеми із забезпеченням прав людини і громадянина в пансіонатах для осіб похилого віку та осіб з інвалідністю недержавної форми власності

Згідно з даними Фонду народонаселення ООН, на початок 2023 року в Україні проживало 36,7 мільйона осіб, з яких понад 20 % (7,34 мільйона) становлять люди віком понад 65 років. А отже кількість осіб похилого віку та осіб з інвалідністю в інституційних закладах як державного, так і недержавного сектору постійно зростає.

Відповідно до Реєстру надавачів та отримувачів соціальних послуг⁷⁵ (далі — Реєстр) кількість надавачів соціальних послуг стаціонарного догляду недержавного сектору станом на 31.12.2023 становить 267. Проте фактична кількість таких установ набагато більша. На сьогодні нема статистики про кількість осіб, які перебувають у приватних пансіонатах, через їх невнесення до Реєстру. На сьогодні процедура внесення відомостей до Реєстру добровільна. А у зв'язку з тим, що нема відповідальності за невнесення до Реєстру, більшість підприємців ведуть свою діяльність поза правовим полем.

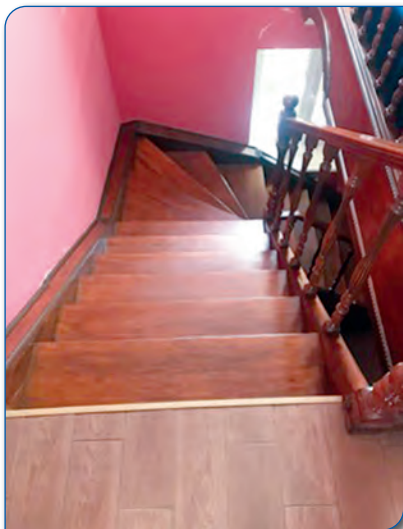
Основна проблема у проведенні перевірок надавачів соціальних послуг недержавного сектору — брак відповідного механізму для виявлення таких суб'єктів, бо чинними нормативно-правовими актами не визначені уповноважені органи та порядок ведення контролю за діяльністю закладів недержавного сектору, а також механізм припинення їхньої діяльності у разі порушень законодавства. Здебільшого контрольні органи не допускаються на територію об'єкта приватної власності. Часті випадки, коли філії організацій, які фактично ведуть діяльність на території однієї громади, зареєстровані на території іншої.

Закритість та ізольованість приватних пансіонатів, зокрема для громадськості, призводить до безпорадності клієнтів та порушення їхніх прав. Тому відвідування в рамках мандату НПМ приватних пансіонатів, де перебувають особи похилого віку та особи з інвалідністю, — дієвий і на сьогодні один із небагатьох інструментів запобігання катуванням і жорстокому поводженню з особами, що належать до вразливих категорій населення і перебувають у закритих закладах.

Департамент з питань реалізації НПМ разом з громадськими моніторами у 2023 році провів 48 відвідувань установ для осіб старшого віку та осіб з інвалідністю приватної форми власності, зокре-

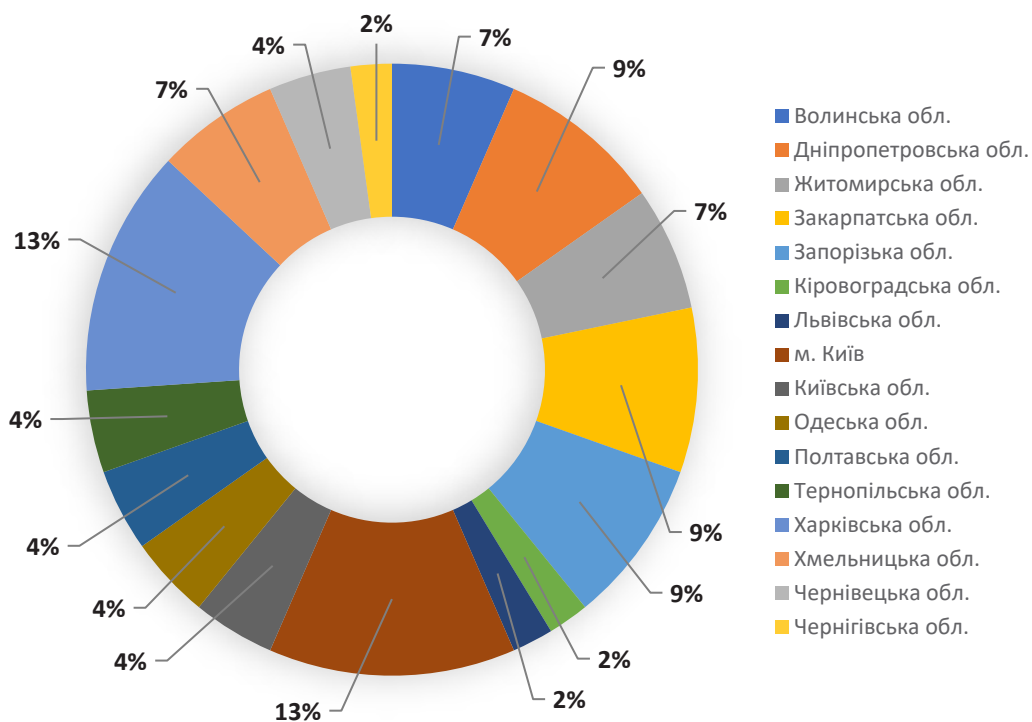

⁷⁵ Постанова Кабінету Міністрів України від 27 січня 2021 р. №99 «Про Реєстр надавачів та отримувачів соціальних послуг» <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/99-2021-%D0%BF#Text>

ма: у Волинській обл. — 3, у Дніпропетровській обл. — 4, у Житомирській обл. — 3, у Закарпатській обл. — 4, у Запорізькій обл. — 4, у Кіровоградській обл. — 1, у Львівській обл. — 1, у м. Києві — 6, у Київській обл. — 2, в Одеській обл. — 2, у Полтавській обл. — 2, у Рівненській обл. — 2, у Тернопільській обл. — 2, у Харківській обл. — 6, у Хмельницькій обл. — 3, у Чернівецькій обл. — 2, у Чернігівській обл. — 1. Попри певний прогрес у питаннях забезпечення догляду, в установах виявлено численні порушення прав людини, що дає змогу зробити висновки про необхідність застосування систематичного контролю з боку уповноважених органів державної влади за діяльністю недержавних надавачів соціальної послуги стаціонарного догляду та внесення відповідних змін до законодавства.

Кількість відвідувань до установ для осіб старшого віку та осіб з інвалідністю приватної форми власності у 2023 році

Зазвичай приватні пансіонати розміщуються в орендованих приватних будинках, у яких здебільшого нема захисних споруд (укриття) та будь-яких обладнаних приміщень, які мають забезпечувати можливість безпечного перебування підопічних у разі оголошення повітряної тривоги або обстрілів. Маломобільні підопічні розміщуються на верхніх поверхах будівлі, що унеможлиблює їх швидку евакуацію в разі виникнення надзвичайної ситуації. Не застосовується до них і так зване «правило двох стін», бо вони не можуть самостійно без сторонньої допомоги підвестися з ліжка. Водночас персоналові, який міг би забезпечити переміщення підопічних у відносно безпечне місце, недостатньо. Також більшість пансіонатів не обладнана пожежною сигналізацією та вогнегасниками або вони не пройшли своєчасне технічне обслуговування.

Зазвичай договори про надання соціальної послуги укладаються не з клієнтами, а з їхніми родичами, що деколи призводить до недобровільного поміщення осіб похилого віку до пансіонату.

Через те що особи похилого віку належать до вразливої групи населення, яка потребує лікування та медичного догляду, саме організація охорони їхнього здоров'я — найважливіше завдання працівників пансіонату. Проте персоналу для цілодобового догляду за клієнтами не вистачає. У значній більшості відвіданих закладів лише один працівник пансіонату має медичну освіту. Брак належної організації медичного обслуговування також пов'язаний з браком фахового підготування працівників, які доглядають. У значній більшості приватних пансіонатів нема ліцензії на провадження господарської діяльності з медичної практики або укладеного договору із закладом охорони здоров'я.

Більшість пансіонатів не пристосована до потреб осіб з інвалідністю та інших маломобільних груп населення, бо заклади не обладнано ліфтами або підйомами, нема пандусів та поручнів у коридорах, що перешкоджає вільному та безпечному пересуванню осіб похилого віку територією пансіонату. Дозвілля клієнтів відвіданих закладів вкрай обмежене та переважно зводиться до перегляду телебачення та читання книжок.

З метою усунення зазначених порушень після кожного відвідування до суб'єкта господарювання, який веде свою діяльність у будинку-інтернаті для громадян похилого віку та осіб з інвалідністю, направляються відповідні листи з рекомендаціями щодо усунення виявлених порушень. Реальний стан виконання рекомендацій буде з'ясований під час повторних відвідувань.

Окрім того, у жовтні 2023 року під головуванням Уповноваженого проведено круглий стіл на тему «Додержання прав людини старшого віку та осіб з інвалідністю надавачами соціальних послуг приватної форми власності під час воєнного стану», за результатами якого всім компетентним органам надано рекомендації щодо врегулювання діяльності приватних пансіонатів.

Рекомендації

Кабінетові Міністрів України:

- доручити уповноваженим суб'єктам розроблення та внесення необхідних змін до нормативно-правових актів з метою врегулювання питання оплати праці працівників системи соціального захисту населення;
- доручити уповноваженим суб'єктам розроблення та внесення необхідних змін до нормативно-правових актів з метою увідповіднення рівня оплати праці медичних, фармацевтичних працівників та фахівців з реабілітації, які працюють у закладах із надання соціальних послуг із цілодобовим проживанням (перебуванням), до рівня оплати праці відповідних фахівців у закладах охорони здоров'я.

Мінсоцполітики України:

- розробити та внести на розгляд КМУ проекти Законів України щодо врегулювання питань розвитку і регулювання ринку соціальних послуг, а також визначення правових та організаційних засад ведення державного контролю за дотриманням вимог законодавства надавачами соціальних послуг недержавного сектору;
- розробити та подати на розгляд КМУ проєкт Стратегії реформування психоневрологічних, інших інтернатних закладів та деінституалізації догляду за особами з інвалідністю, особами похилого віку та план заходів з її реалізації;

- увідповіднити до Закону України «Про соціальні послуги» та інших нормативно-правових актів типові положення про:
- ПНІ (постанова КМУ від 14.12.2016 № 957) з урахування рішення ЄСПЛ у справі «Кагановський проти України» та вимог Указу Президента України від 29.01.2021 № 30/2021 «Про деякі заходи щодо забезпечення права громадян на якісні та безпечні соціальні послуги»,
- ДБІ (постанова КМУ від 14.12.2016 № 978),
- будинок-інтернат для громадян похилого віку та осіб з інвалідністю (постанова КМУ від 02.09.2020 № 772),
- територіальний центр соціального обслуговування (надання соціальних послуг) (постанова КМУ від 29.12.2009 № 1417),
- центр надання соціальних послуг (постанова КМУ від 03.03.2020 № 177);
- удосконалити державні стандарти соціальних послуг, зокрема Державний стандарт стаціонарного догляду за особами, які втратили здатність до самообслуговування чи не набули такої здатності (наказ Мінсоцполітики від 29.02.2016 № 198), Державний стандарт паліативного догляду (наказ Мінсоцполітики від 29.01.2016 № 58);
- переглянути Мінімальні норми забезпечення предметами, матеріалами та інвентарем громадян похилого віку, інвалідів і дітей-інвалідів в інтернатних установах та територіальних центрах соціального обслуговування (надання соціальних послуг) системи соціального захисту населення, затверджені наказом Мінсоцполітики України від 19.08.2015 № 857, з метою увідповіднення їх до вимог чинного законодавства у сфері надання соціальних послуг і практичних потреб підопічних / вихованців цих установ;
- переглянути наказ Мінсоцполітики України від 06.06.2019 № 893 «Про затвердження Методичних рекомендацій щодо визначення чисельності працівників інтернатних закладів / установ системи соціального захисту населення» з метою збільшення і увідповіднення кількості медичного та молодшого медичного персоналу до реальних потреб інтернатних закладів;
- розробити та затвердити порядок виявлення, реєстрації випадків завдання тілесних ушкоджень під час прибуття та проживання (перебування) отримувачів соціальних послуг у надавачів соціальних послуг з цілодобовим проживанням (перебуванням), форм журналів реєстрації таких тілесних ушкоджень, повідомлення про них відповідні правоохоронні органи та заклади охорони здоров'я, опитувальника щодо наявності тілесних ушкоджень і фіксації їх виявлення;
- розвивати систему надання соціальних послуг для осіб похилого віку та осіб з інвалідністю, зокрема з інтелектуальними та психічними розладами, у територіальних громадах за місцем їхнього проживання.

Нацсоцслужбі України:

- вести постійний контроль за дотриманням надавачами соціальних послуг, зокрема з цілодобовим проживанням (перебуванням), критеріїв діяльності надавачів соціальних послуг і вимог державних стандартів надання соціальних послуг;
- вести організаційно-методичне забезпечення надавачів соціальних послуг, зокрема з цілодобовим проживанням (перебуванням), щодо надання соціальної підтримки та соціальних послуг;
- забезпечити контроль за наявністю договорів із закладами охорони здоров'я або ліцензій для провадження господарської діяльності з медичної практики для надавачів соціальних послуг із цілодобовим проживанням (перебуванням);
- організовувати підвищення компетентностей працівників територіальних органів Нацсоцслужби України та їхнє методичне забезпечення стосовно дотримання державних стандартів соціальних послуг у частині додержання прав отримувачів соціальних послуг, які перебувають у надавачів соціальних послуг з цілодобовим проживанням (перебуванням);
- спільно з Держпродспоживслужбою вести контроль за дотриманням надавачами соціальних послуг санітарно-гігієнічних, протиепідемічних вимог, а також вимог щодо безпечності та якості харчових продуктів.

МОЗ України:

- забезпечити контроль виконання надавачами соціальних послуг із цілодобовим проживанням (перебуванням) ліцензійних умов провадження господарської діяльності з медичної практики;
- забезпечити контроль за наданням медичної, зокрема психіатричної, допомоги вихованцям / підопічним, які проживають (перебувають) у надавача соціальних послуг, що отримав ліцензію на провадження діяльності з медичної практики;
- розробити та затвердити санітарний регламент для ПНІ, ДБІ, будинків-інтернатів для громадян похилого віку та осіб з інвалідністю на виконання Указу Президента України від 13.12.2016 № 553/2016 «Про заходи, спрямовані на забезпечення додержання прав осіб з інвалідністю».

ДСНС забезпечити контроль за дотриманням надавачами соціальних послуг із цілодобовим проживанням (перебуванням) правил пожежної безпеки.

Держпродспоживслужбі спільно з Нацсоцслужбою України вести контроль за дотриманням надавачами соціальних послуг санітарно-гігієнічних, протиепідемічних вимог, а також вимог до безпечності та якості харчових продуктів.

Мінфінові розглянути питання стосовно внесення змін до постанови КМУ від 09.06.2021 № 590 «Про затвердження Порядку виконання повноважень Державною казначейською службою в особливому режимі в умовах воєнного стану» в частині можливості закупівлі надавачами соціальних послуг із цілодобовим проживанням (перебуванням) предметів і матеріалів відповідно до потреб отримувачів соціальних послуг.

Обласним, Київській міській військовим адміністраціям:

- вжити заходів для організації та контролю за облаштуванням, експлуатацією та утриманням за хисних споруд цивільного захисту в інтернатних закладах соціального захисту населення;
- вжити заходів щодо виявлення суб'єктів, які фактично надають соціальні послуги з догляду, перебування / проживання особам похилого віку та особам з інвалідністю, з метою увідповіднення діяльності таких суб'єктів до вимог законодавства;
- забезпечити внесення суб'єктами, які фактично надають соціальні послуги з догляду, перебування / проживання особам похилого віку та особам з інвалідністю, відповідних відомостей до Реєстру надавачів та отримувачів соціальних послуг;
- проводити регулярні навчання для надавачів соціальних послуг, зокрема приватної форми власності, із залученням представників громадських організацій;
- забезпечити отримання надавачами соціальних послуг з цілодобовим проживанням (перебуванням) ліцензії на провадження господарської діяльності з медичної практики;
- вжити заходів щодо увідповіднення діяльності надавачів соціальних послуг з цілодобовим проживанням (перебуванням) до державних стандартів соціальних послуг і Критеріїв діяльності надавачів соціальних послуг, затверджених постановою КМУ від 03.03.2020 № 185, зокрема з організації безбар'єрного простору в приміщеннях надавачів соціальних послуг із цілодобовим проживанням (перебуванням) відповідно до вимог ДБН В.2.2-40:2018;
- вжити заходів щодо надання медичної допомоги вихованцям / підопічним, зокрема підписання всіма підопічними, законними представниками декларації про вибір лікаря, який надає первинну медичну допомогу;
- забезпечити контроль за співпрацею надавачів соціальних послуг із закладами охорони здоров'я, зокрема в частині надання первинної та спеціалізованої медичної допомоги підопічним / вихованцям;
- вести контроль за організацією безпечного харчування, якістю соціально-побутового обслуговування, організацією медичного обслуговування підопічних, санітарно-гігієнічних, протиепідемічних (профілактичних) і протипожежних заходів;
- посилити контроль за якістю організації та проведення огляду підопічних медично-соціальною експертною комісією та вихованців лікарсько-консультативною комісією задля встановлення

їм у разі необхідності інвалідності та забезпечення їх індивідуальними програмами реабілітації відповідно до законодавства;

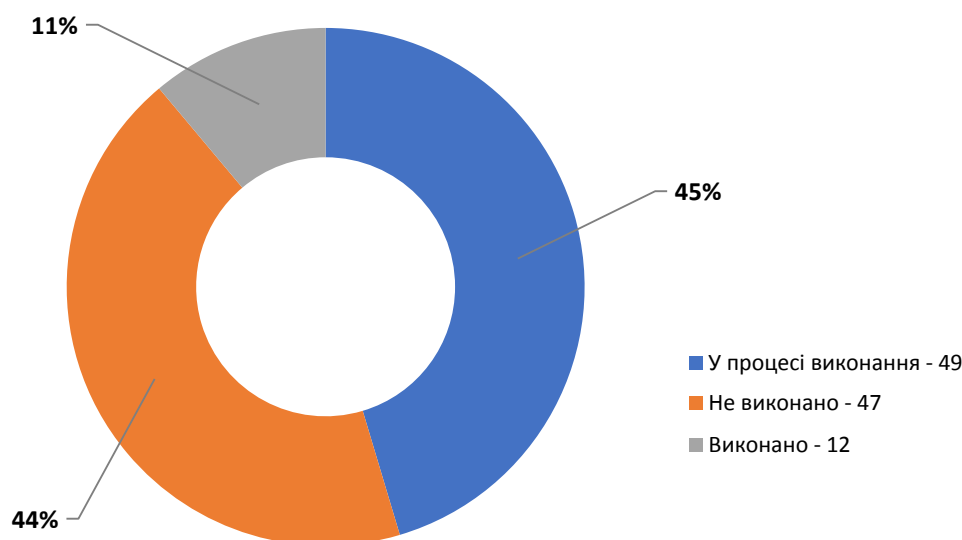
- забезпечити виконання заходів, зазначених в індивідуальних програмах реабілітації дітей та осіб з інвалідністю, зокрема організувати забезпечення допоміжними засобами реабілітації та ортопедичним взуттям;
- забезпечити контроль за дотриманням закладами з надання соціальних послуг Методичних рекомендацій щодо організації працетерапії для громадян похилого віку, осіб з інвалідністю, дітей з інвалідністю в закладах / установах системи соціального захисту населення, затверджених наказом Мінсоцполітики від 26.11.2018 № 1778;
- налагодити співпрацю з центрами з надання БПД;
- забезпечити розміщення в надавачів соціальних послуг із цілодобовим проживанням (перебуванням) інформації в доступному місці та формі про права осіб з інвалідністю, номери телефонів «гарячих ліній», посадових осіб, зокрема Уповноваженого та центру з надання БПД, до яких можна звернутися особам.

РОЗДІЛ 8

**СТАН ВИКОНАННЯ
РЕКОМЕНДАЦІЙ
УПОВНОВАЖЕНОГО
ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ
З ПРАВ ЛЮДИНИ, НАДАНИХ
ЗА РЕЗУЛЬТАТАМИ
ВІДВІДУВАНЬ НПМ
У 2022 РОЦІ**

ІНФОРМАЦІЯ ПРО СТАН ВИКОНАННЯ рекомендацій, викладених у Спеціальній доповіді Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини «Про стан реалізації національного превентивного механізму в Україні за 2022 рік»

Стан виконання рекомендацій 2022 року, % виконання

№ з/п	Рекомендація	Стан виконання
РЕЗУЛЬТАТИ МОНІТОРИНГУ ДОДЕРЖАННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ В МІСЦЯХ НЕСВОБОДИ, ДІЯЛЬНІСТЬ ЯКИХ СПРЯМОВУЄ ТА КООРДИНУЄ МВС УКРАЇНИ		
МВС України, Мін'юстові, МОЗ, Мінсоцполітики спільно з обласними, Київською міською військовими адміністраціями		
1.	організувати облік (поосібно за кожною установою/закладом) осіб, які перебували в місцях несвободи станом на 23.02.2022, їхнього можливого переміщення та місця перебування	У ПРОЦЕСІ ВИКОНАННЯ
2.	провести службові розслідування стосовно осіб, які не вжили своєчасних та ефективних заходів з евакуації утримуваних у місцях несвободи на безпечну територію з початку повномасштабного вторгнення	ВИКОНАНО
Обласним, Київській міській військовим адміністраціям		
3.	вжити заходів до тимчасового переміщення (евакуації) дітей та осіб відповідно до Порядку тимчасового переміщення (евакуації) дітей та осіб, які проживають або зараховані до закладів різних типів, форм власності та підпорядкування на цілодобове перебування, та їх повернення за місцем постійного проживання (перебування), а в разі виїзду за межі України — в Україну, затвердженого постановою КМУ від 01.06.2023 № 546 (далі — Порядок)	У ПРОЦЕСІ ВИКОНАННЯ
4.	разом з Нацсоцслужбою України, МОЗ України, МОН України, Міноборони України, Мінмолодьспорт України, МКІП України визначити організації, заклади і установи, до яких можуть бути тимчасово розміщені діти та особи, які підлягають тимчасовому переміщенню (евакуації) відповідно до Порядку	У ПРОЦЕСІ ВИКОНАННЯ

№ з/п	Рекомендація	Стан виконання
Нацсоцслужбі України		
5.	забезпечити ведення контролю за тимчасовим переміщенням (евакуацією) дітей та осіб відповідно до Порядку	У ПРОЦЕСІ ВИКОНАННЯ
МВС України		
6.	розробити та затвердити норми забезпечення господарським інвентарем КЗ чергових частин, ІТТ, приймальників-розподільників для осіб, підданих адміністративному арешті, пунктів тимчасового перебування іноземців та осіб без громадянства, які незаконно перебувають в Україні	У ПРОЦЕСІ ВИКОНАННЯ
7.	внести зміни до Інструкції з організації діяльності чергової служби органів (підрозділів) НПУ, затвердженої наказом МВС України від 23.05.2017 №440, та передбачити забезпечення триразовим гарячим харчуванням усіх затриманих і взятих під варту осіб, які понад три години перебувають у будівлі (приміщенні) органу (підрозділу) поліції	У ПРОЦЕСІ ВИКОНАННЯ
8.	ініціювати питання внесення змін до спільного наказу МВС України та МОЗ України від 06.07.2016 № 612/679 «Про порядок обліку фактів звернення та доставлення до закладів охорони здоров'я осіб у зв'язку із заподіянням їм тілесних ушкоджень кримінального характеру та інформування про такі випадки органів і підрозділів поліції» стосовно особливостей фіксації виявлених тілесних ушкоджень у затриманих осіб перед доставленням їх до ІТТ у закладах охорони здоров'я державної та комунальної форми власності відповідно до рекомендацій Керівництва з ефективного розслідування та документування тортур та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження та покарання	ВИКОНАНО
9.	ініціювати розроблення відомчих будівельних норм для органів поліції з урахуванням міжнародних стандартів та національного законодавства, зокрема щодо доступу осіб з інвалідністю та маломобільних груп населення	У ПРОЦЕСІ ВИКОНАННЯ
10.	забезпечити виконання вимог Порядку підготовки та підвищення кваліфікації осіб, які зобов'язані надавати домедичну допомогу, затвердженого постановою КМУ від 21.11.2012 №1115	ВИКОНАНО
11.	забезпечити увідповіднення умов тримання в ІТТ та КЗ органів Національної поліції України до вимог Закону України «Про попереднє ув'язнення», Інструкції з організації діяльності чергової служби органів (підрозділів) Національної поліції України, затвердженої наказом МВС України від 23.05.2017 № 440, Мінімальних стандартних правил поводження з в'язнями, Європейських пенітенціарних правил, рекомендації ЄКПТ «Тримання під вартою співробітниками правоохоронних органів» CPT/Inf(92)3-part1	НЕ ВИКОНАНО
12.	забезпечити впровадження інформаційної підсистеми «Custody Records» у всіх територіальних підрозділах НПУ	У ПРОЦЕСІ ВИКОНАННЯ
Національній поліції України		
13.	припинити практику надмірного застосування сили та спеціальних засобів поліцейськими, передбачити проведення відповідних превентивних заходів, забезпечити своєчасне внутрішнє розслідування фактів порушення прав осіб, які утримуються в підрозділах НПУ	У ПРОЦЕСІ ВИКОНАННЯ
14.	організувати проходження поліцейськими підготування та підвищення кваліфікації щодо володіння навичками надання домедичної допомоги	У ПРОЦЕСІ ВИКОНАННЯ
15.	розробити та забезпечити впровадження навчальних програм для працівників поліції з питань дотримання прав людини, запобігання катуванням та іншим жорстоким, нелюдським або таким, що принижують гідність, видам поводження	ВИКОНАНО

№ з/п	Рекомендація	Стан виконання
16.	забезпечити: – призначення службових осіб, відповідальних за перебування затриманих у всіх територіальних органах поліції та належне виконання покладених на них обов'язків; – негайне складання поліцейськими процесуальних документів (протоколів) про затримання осіб із зазначенням усієї інформації, яка вимагається КПК України (місце, дата і точний час (година і хвилини) затримання тощо); – обладнати в кожному територіальному підрозділі поліції службові приміщення для проведення опитування і процесуальних дій з відвідувачами, запрошеними та доставленими до органів (підрозділів) поліції; – негайне повідомлення центрів з надання вторинної правової допомоги про затримання осіб; – проведення медичних оглядів осіб перед їх поміщенням до ІТТ; – функціонування КЗ в усіх відділах, районних УП; – доступність для осіб з інвалідністю до всіх територіальних органів поліції; – належне адміністрування інформаційної підсистеми «Custody Records» відповідно до наказу МВС України від 24.05.2022 № 311	У ПРОЦЕСІ ВИКОНАННЯ
РЕЗУЛЬТАТИ МОНІТОРИНГУ ДОДЕРЖАННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ В СУДАХ		
ДСА України		
17.	забезпечити демонтування в усіх судах загороджень у виді металевих кліток для утримання осіб, доставлених до суду для участі в судових засіданнях	У ПРОЦЕСІ ВИКОНАННЯ
18.	вжити заходів щодо увідповіднення приміщень судів до ДБН В2.2–26:2010, а саме обладнати в усіх судах: – камери, приміщення для розміщення особового складу варті і санітарних вузлів; – кімнату для роботи адвоката з підсудним (засудженим); – кімнату для ознайомлення підсудним (засудженим) з матеріалами справи	НЕ ВИКОНАНО
19.	забезпечити конвоювання підсудних (засуджених) до зали судових засідань ізольованим маршрутом	НЕ ВИКОНАНО
20.	створити належні умови для участі в судових засіданнях маломобільних груп населення та обладнати приміщення суду відповідно до норм ДБН 2.2–40:2018	НЕ ВИКОНАНО
21.	забезпечити дотримання пожежної безпеки в судах	У ПРОЦЕСІ ВИКОНАННЯ
22.	вжити невідкладних заходів щодо забезпечення реалізації права на безпеку в умовах військової агресії проти України під час розгляду справ у судах, які не мають захисних споруд цивільного захисту.	У ПРОЦЕСІ ВИКОНАННЯ
РЕЗУЛЬТАТИ МОНІТОРИНГУ ДОДЕРЖАННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ В УСТАНОВАХ ПОПЕРЕДНЬОГО УВ'ЯЗНЕННЯ ТА ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ МЮ УКРАЇНИ		
МЮ України		
23.	опрацювати питання щодо увідповіднення чинної структури ДКВС України до вимог Закону України «Про Державну кримінально-виконавчу службу України»	НЕ ВИКОНАНО
24.	забезпечити достатньою кількістю примірників нормативно-правових актів, що визначають права та обов'язки осіб, утримуваних у СІЗО і виправних колоніях однією з мов Організації Об'єднаних Націй для ознайомлення засуджених та осіб, узятих під варту, які не володіють українською мовою, з їхніми правами та обов'язками	НЕ ВИКОНАНО
25.	переглянути планове наповнення установ з урахуванням фактичної житлової площі для розміщення засуджених та ув'язнених згідно з актами вимірювання житлової площі приміщень СІЗО (УВП) та ВК	НЕ ВИКОНАНО

№ з/п	Рекомендація	Стан виконання
26.	забезпечити виконання вимог статті 115 КВК України та статті 11 Закону України «Про попереднє ув'язнення» в частині дотримання норм площі в камері для однієї засудженої особи та особи взятої під варту	НЕ ВИКОНАНО
27.	забезпечити виконання вимог статті 8 Закону України «Про попереднє ув'язнення» в частині дотримання принципу роздільного тримання різних категорій засуджених та ув'язнених	НЕ ВИКОНАНО
28.	удосконалити механізм взаємодії УВП, органів пробації та суб'єктів соціального патронажу, спрямованого на соціальну адаптацію засуджених, їхнє виправлення та ресоціалізацію	У ПРОЦЕСІ ВИКОНАННЯ
29.	розробити та впровадити механізм перенаправлення особистих коштів засуджених (ув'язнених) після їх евакуації до інших установ	ВИКОНАНО
30.	вжити невідкладних заходів щодо забезпечення пожежної безпеки в СІЗО та виправних колоніях, згідно з вимогами Правил пожежної безпеки	ВИКОНАНО
31.	удосконалити механізм контролю за недопущенням випадків катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання стосовно засуджених та осіб, узятих під варту	У ПРОЦЕСІ ВИКОНАННЯ
32.	розробити пам'ятки для різних категорій персоналу УВП та СІЗО, який безпосередньо взаємодіє із засудженими та особами, взятими під варту, з вимогами національних і міжнародних нормативно-правових актів стосовно недопущення випадків катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання	ВИКОНАНО
33.	у функціональних обов'язках осіб рядового і начальницького складу УВП та СІЗО, які безпосередньо взаємодіють із засудженими та особами, взятими під варту передбачити обов'язок володіння вимогами національних та міжнародних нормативно-правових актів стосовно недопущення випадків катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання	НЕ ВИКОНАНО
34.	унеможливити неприпустимі обмеження або вимоги з боку осіб рядового і начальницького складу УВП та СІЗО до засуджених та осіб, узятих під варту, які можуть розцінюватися як стигматизація, дискримінація або сегрегація	ВИКОНАНО
35.	демонтувати металеві клітки, значну загрозованість віконних блоків і блокувальні пристрої ліжок у приміщеннях ДІЗО, ПКТ (ОК), наявність яких розцінюється як порушення прав людини	У ПРОЦЕСІ ВИКОНАННЯ
36.	переглянути практику взаємодії установ кримінально-виконавчої служби з комунальними закладами охорони здоров'я з метою забезпечення належного рівня надання засудженим та особам, узятим під варту, медичної допомоги	НЕ ВИКОНАНО
37.	забезпечити дотримання належних санітарно-епідеміологічних норм в установах ДКВС України	НЕ ВИКОНАНО
38.	виключити хибну практику використання засуджених та осіб, узятих під варту, до виконання функцій, які згідно з нормативно-правовими актами мають виконувати працівники адміністрації установ кримінально-виконавчої служби	НЕ ВИКОНАНО
39.	переглянути організацію роботи бомбосховищ для персоналу, засуджених та осіб, узятих під варту, в УВП і СІЗО, вжити додаткових заходів щодо їх належного облаштування та обладнання відповідно до ДБН В.2.2-5:2023 «Захисні споруди цивільного захисту», затверджених наказом Міністерства розвитку громад, територій та інфраструктури України від 10.08.2023 №702	НЕ ВИКОНАНО
40.	вжити невідкладних заходів щодо облаштування приміщень УВП і СІЗО з урахуванням потреб маломобільних груп населення	НЕ ВИКОНАНО
41.	забезпечити додержання трудових та соціальних прав засуджених, залучених до праці, зокрема до виконання важких робіт і робіт у шкідливих умовах	У ПРОЦЕСІ ВИКОНАННЯ

№ з/п	Рекомендація	Стан виконання
42.	забезпечити додержання прав працівників із числа засуджених на охорону праці, техніку безпеки та виробничу санітарію, встановлені законодавством про працю	НЕ ВИКОНАНО
43.	ініціювати проведення «круглих столів», семінарів, нарад на яких обговорити питання паспортизації засуджених, визначити шляхи та заходи з покращення цього напрямку службової діяльності	У ПРОЦЕСІ ВИКОНАННЯ
44.	вжити додаткових заходів щодо увідповіднення умов тримання осіб в УВП і СІЗО до вимог національного законодавства та міжнародних норм	НЕ ВИКОНАНО
45.	у місцях масового перебування засуджених, бібліотеках УВП і СІЗО, камерних приміщеннях, прогулянкових двориках і стендах з наочною інформацією відділень соціально-психологічної служби розмістити відомості про діяльність НПМ та порядок звернення до Уповноваженого	ВИКОНАНО
46.	провести спільні обстеження (огляди) УВП, закладів охорони здоров'я ДУ «Центр охорони здоров'я ДКВС України» з метою визначення безпечності утримання в них осіб в умовах несвободи з урахуванням технічного стану будівель і споруд, споруд цивільного захисту (укриттів) та планів евакуації осіб	У ПРОЦЕСІ ВИКОНАННЯ
47.	розробити та внести на розгляд КМУ законопроект стосовно змін до цивільного законодавства щодо проведення судово-психіатричної експертизи у процесі розгляду клопотання в суді (стаття 300 ЦПК України)	НЕ ВИКОНАНО
ДУ «Центр охорони здоров'я ДКВС України»		
48.	укомплектувати штат медичних частин та багатопрофільних лікувальних закладів кваліфікованими медичними працівниками	У ПРОЦЕСІ ВИКОНАННЯ
49.	забезпечити медичні частини та багатопрофільні лікувальні заклади медичним обладнанням, лікарськими засобами та виробами медичного призначення відповідно до потреб	У ПРОЦЕСІ ВИКОНАННЯ
50.	розробити та затвердити порядок надання медичної допомоги ув'язненим особам, які перебувають у СІЗО ДКВС України	У ПРОЦЕСІ ВИКОНАННЯ
51.	забезпечити дотримання Порядку організації надання медичної допомоги засудженим до позбавлення волі, затвердженого наказом МЮ України, МОЗ від 15.08.2014 № 1348/5/57 2, під час медичного обслуговування засуджених осіб в установах ДКВС України, зокрема проведення належного первинного та профілактичних медичних оглядів	У ПРОЦЕСІ ВИКОНАННЯ
52.	забезпечити ефективну взаємодію з комунальними закладами охорони здоров'я та вчасне направлення на обстеження та лікування засуджених та ув'язнених осіб	НЕ ВИКОНАНО
53.	забезпечити належну діагностику та лікування ВІЛ і вірусного гепатиту С в осіб, щодо яких є підозра / встановлений діагноз	НЕ ВИКОНАНО
54.	забезпечити дотримання вимог Стандарту інфекційного контролю для закладів охорони здоров'я, що надають допомогу хворим на туберкульоз, затвердженого наказом МОЗ від 01.02.2019 № 287	НЕ ВИКОНАНО
55.	забезпечити можливість отримання лікувального харчування всім засудженим та ув'язненим особам, які її потребують	НЕ ВИКОНАНО
56.	організувати в медичних частинах проведення ЗПТ осіб з психічними та поведінковими розладами внаслідок вживання опіоїдів	У ПРОЦЕСІ ВИКОНАННЯ
57.	забезпечити ефективну взаємодію лікарів-психіатрів і працівників соціально-психологічної служби в установах ДКВС України для організації належної медичної допомоги особам з психічними розладами, зокрема ефективного запобігання самогубствам	У ПРОЦЕСІ ВИКОНАННЯ
58.	забезпечити дотримання лікарської таємниці та конфіденційності засуджених та ув'язнених осіб під час надання медичної допомоги	НЕ ВИКОНАНО

№ з/п	Рекомендація	Стан виконання
59.	створити належні умови на території медичних частин і багатопрофільних лікувальних закладів щодо утримання людей з інвалідністю та надання їм ефективної реабілітаційної допомоги	НЕ ВИКОНАНО
РЕЗУЛЬТАТИ МОНІТОРИНГУ ДОДЕРЖАННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ В МІСЦЯХ НЕСВОБОДИ У СФЕРІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ МОЗ УКРАЇНИ		
МОЗ України		
60.	розробити та реалізувати порядок проведення тілесного огляду пацієнтів відповідно до рекомендацій Стамбульського протоколу та відповідну медичну форму для належного документування фактів катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання, та внести відповідні зміни до наказу МОЗ від 14.02.2012 № 110 «Про затвердження форм первинної облікової документації та Інструкцій щодо їх заповнення, що використовуються у закладах охорони здоров'я незалежно від форми власності та підпорядкування»	У ПРОЦЕСІ ВИКОНАННЯ
61.	розробити та реалізувати порядок організації надання психіатричної допомоги у разі застосування судом запобіжних заходів до особи, стосовно якої передбачається застосування ПЗМХ або розв'язувалося питання про їх застосування	НЕ ВИКОНАНО
62.	розробити та реалізувати порядок застосування електросудомної терапії	НЕ ВИКОНАНО
63.	вести контроль за виконанням надавачами послуг вимог пакету НСЗУ «Стаціонарна психіатрична допомога дорослим і дітям»	НЕ ВИКОНАНО
64.	узгодити питання щодо відповідності переліку лікарських препаратів, які забезпечує НСЗУ згідно з програмою медичних гарантій, до клінічних протоколів лікування захворювань	НЕ ВИКОНАНО
65.	розробити та затвердити механізм запобігання можливому зловживанню спеціальними закладами з надання психіатричної допомоги продовженням ПЗМХ з метою отримання додаткового фінансування	НЕ ВИКОНАНО
66.	забезпечити переклад шкали оцінення ризику (HCR-20 Version 3 та ін.)	НЕ ВИКОНАНО
67.	ініціювати внесення змін до статті 13 Закону України «Про психіатричну допомогу» відповідно до рішення Конституційного Суду України	НЕ ВИКОНАНО
68.	розробити та затвердити порядок використання недієздатними пацієнтами, опікується якими заклад, особистих коштів під час перебування в закладах охорони здоров'я	НЕ ВИКОНАНО
69.	забезпечити контроль за виконанням надавачами соціальних послуг із цілодобовим проживанням (перебуванням) ліцензійних умов провадження господарської діяльності з медичної практики	НЕ ВИКОНАНО
70.	забезпечити контроль за наданням медичної, зокрема психіатричної, допомоги вихованцям / підопічним, які проживають (перебувають) у надавача соціальних послуг, що отримав ліцензію на провадження діяльності з медичної практики	НЕ ВИКОНАНО
71.	затвердити санітарний регламент для ПНІ, ДБІ, будинків-інтернатів для громадян похилого віку та осіб з інвалідністю на виконання Указу Президента України від 13.12.2016 № 553/2016 «Про заходи, спрямовані на забезпечення додержання прав осіб з інвалідністю»	НЕ ВИКОНАНО
72.	розробити та реалізувати порядок евакуації в спеціальних закладах з надання психіатричної допомоги, зокрема, осіб, які перебувають у зазначених закладах за рішенням суду	НЕ ВИКОНАНО

№ з/п	Рекомендація	Стан виконання
МВС України та МОЗ України		
73.	внести зміни до Порядку обліку фактів звернення та доставлення до закладів охорони здоров'я осіб у зв'язку із заподіянням їм тілесних ушкоджень кримінального характеру та інформування про такі випадки органів і підрозділів поліції щодо надання згоди пацієнта на повідомлення органів поліції про виявлені тілесні ушкодження кримінального характеру, фіксації таких ушкоджень під час перебування в закладі охорони здоров'я	НЕ ВИКОНАНО
НСЗУ, структурним підрозділам охорони здоров'я ОВА		
74.	забезпечити контроль за виконанням надавачами медичних послуг вимог пакету «Стаціонарна психіатрична допомога дорослим і дітям»	НЕ ВИКОНАНО
75.	вжити заходів щодо впровадження програми запобігання вигоранню медичних працівників — надавачів послуг психіатричної допомоги	НЕ ВИКОНАНО
МОЗ України, Мінсоцполітики України		
76.	розробити та впровадити програми реабілітації жертв катувань	НЕ ВИКОНАНО
ДСНС України		
77.	забезпечити контроль за дотриманням закладами з надання психіатричної допомоги правил пожежної безпеки	ВИКОНАНО
78.	забезпечити контроль за дотриманням надавачами соціальних послуг із цілодобовим проживанням (перебуванням) правил пожежної безпеки	НЕ ВИКОНАНО
Обласним, Київській міській військовим адміністраціям		
79.	забезпечити облаштування медичних закладів відповідно до вимог у ДБН В.2.2–40: 2018	У ПРОЦЕСІ ВИКОНАННЯ
80.	забезпечити контроль за виконанням надавачами медичних послуг вимог пакету «Стаціонарна психіатрична допомога дорослим і дітям», зокрема дотриманням вимог наказу МОЗ від 08.08.1995 № 147	У ПРОЦЕСІ ВИКОНАННЯ
РЕЗУЛЬТАТИ МОНІТОРИНГУ ДОДЕРЖАННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ В МІСЦЯХ НЕСВОБОДИ У СФЕРІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ МІНІСТЕРСТВА СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ		
Верховній Раді України		
81.	забезпечити внесення до порядку денного розгляд проєктів законів України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запровадження дозвільних процедур та контролю у сфері надання соціальних послуг» (реєстр. № 6419 від 10.12.2021) та «Про державний контроль за дотриманням вимог законодавства під час надання соціальної підтримки» (реєстр. № 6119 від 30.09.2021)	У ПРОЦЕСІ ВИКОНАННЯ
Мінсоцполітики України		
82.	увідповіднити типові положення про інституційні соціальні заклади до вимог Закону України «Про соціальні послуги» та інших нормативно-правових актів з урахуванням рішення ЄСПЛ у справі «Кагановський проти України» та вимог Указу Президента України від 29.01.2021 № 30/2021 «Про деякі заходи щодо забезпечення права громадян на якісні та безпечні соціальні послуги»: – про ПНІ (постанова КМУ від 14.12.2016 № 957); – про ДБІ (постанова КМУ від 14.12.2016 № 978); – про будинок-інтернат для громадян похилого віку та осіб з інвалідністю (постанова КМУ від 02.09.2020 № 772); – про територіальний центр соціального обслуговування (надання соціальних послуг) (постанова КМУ від 29.12.2009 № 1417); – про центр надання соціальних послуг (постанова КМУ від 03.03.2020 № 177)	У ПРОЦЕСІ ВИКОНАННЯ

№ з/п	Рекомендація	Стан виконання
83.	удосконалити державні стандарти соціальних послуг, зокрема Державний стандарт стаціонарного догляду за особами, які втратили здатність до самообслуговування чи не набули такої здатності (наказ Мінсоцполітики України від 29.02.2016 № 198), Державний стандарт паліативного догляду (наказ Мінсоцполітики України від 29.01.2016 № 58) та статутні документи надавачів соціальних послуг із цілодобовим проживанням (перебуванням) в частині облаштування приміщень і наявності необхідного обладнання, зокрема відеоспостереження	У ПРОЦЕСІ ВИКОНАННЯ
84.	переглянути Мінімальні норми забезпечення предметами, матеріалами та інвентарем громадян похилого віку, інвалідів і дітей-інвалідів в інтернатних установах та територіальних центрах соціального обслуговування (надання соціальних послуг) системи соціального захисту населення, затверджені наказом Мінсоцполітики від 19.08.2015 № 857, у частині увідповіднення до вимог чинного законодавства у сфері надання соціальних послуг та практичних потреб підопічних / вихованців	У ПРОЦЕСІ ВИКОНАННЯ
85.	удосконалити Порядок формування, ведення та доступу до Реєстру надавачів та отримувачів соціальних послуг, затверджений постановою КМУ від 27.01.2021 № 99, у частині функціонування та доступу до інформації, що міститься в Реєстрі надавачів та отримувачів соціальних послуг	У ПРОЦЕСІ ВИКОНАННЯ
86.	вжити заходів щодо перегляду рівня оплати праці працівників закладів з надання соціальних послуг, зокрема з цілодобовим проживанням (перебуванням)	НЕ ВИКОНАНО
87.	розробити та затвердити порядок виявлення, реєстрації випадків завдання тілесних ушкоджень під час прибуття та проживання (перебування) отримувачів соціальних послуг у надавачів соціальних послуг із цілодобовим проживанням (перебуванням), форм журналів реєстрації таких тілесних ушкоджень, повідомлення про них відповідних правоохоронних органів та закладів охорони здоров'я, опитувальника щодо наявності тілесних ушкоджень і фіксації їх виявлення	У ПРОЦЕСІ ВИКОНАННЯ
88.	розробити та затвердити нормативно-правовий акт щодо організації деінституалізації інтернатних закладів для осіб похилого віку та осіб з інвалідністю, зокрема з інтелектуальними та психічними розладами. Розвивати систему надання соціальних послуг для осіб похилого віку та осіб з інвалідністю, зокрема з інтелектуальними та психічними розладами, у територіальних громадах за місцем їхнього проживання	У ПРОЦЕСІ ВИКОНАННЯ
89.	розробити методичні рекомендації щодо запровадження механізму контролю за оповіщенням опікунами про надання підопічними згоди на госпіталізацію до закладу з надання психіатричної допомоги	НЕ ВИКОНАНО
90.	надати установам роз'яснення щодо виконання рекомендацій ЄКПТ, наданих у Доповіді за результатами візитів до ПНІ у 2019 році, а також Моніторингової місії ООН з прав людини в Україні, наданих в інформаційній записці за результатами моніторингу ситуації з правами людини осіб з інтелектуальними та психо-соціальними формами інвалідності в Україні від 01.02.20	НЕ ВИКОНАНО
Нацсоцслужбі України		
91.	вести постійний контроль за дотриманням надавачами соціальних послуг, зокрема із цілодобовим проживанням (перебуванням), вимог державних стандартів соціальних послуг	ВИКОНАНО
92.	вести організаційно-методичне забезпечення надавачів соціальних послуг, зокрема із цілодобовим проживанням (перебуванням), щодо надання соціальної підтримки та соціальних послуг	НЕ ВИКОНАНО
93.	забезпечити контроль за наявністю договорів із закладами охорони здоров'я або ліцензій для провадження господарської діяльності з медичної практики в надавачів соціальних послуг із цілодобовим проживанням (перебуванням)	У ПРОЦЕСІ ВИКОНАННЯ

№ з/п	Рекомендація	Стан виконання
94.	організовувати підвищення компетентностей працівників територіальних органів Нацсоцслужби України та їхнє методичне забезпечення щодо дотримання державних стандартів соціальних послуг у частині додержання прав отримувачів соціальних послуг, які перебувають у надавачів соціальних послуг із цілодобовим проживанням (перебуванням)	ВИКОНАНО
95.	спільно з Держпродспоживслужбою вести контроль за дотриманням надавачами соціальних послуг санітарно-гігієнічних, протиепідемічних вимог, а також вимог до безпечності та якості харчових продуктів	У ПРОЦЕСІ ВИКОНАННЯ
Держпродспоживслужбі		
96.	спільно з Нацсоцслужбою України вести контроль за дотриманням надавачами соціальних послуг санітарно-гігієнічних, протиепідемічних вимог, а також вимог до безпечності та якості харчових продуктів	НЕ ВИКОНАНО
Обласним, Київській міській військовим адміністраціям		
97.	забезпечити отримання надавачами соціальних послуг із цілодобовим проживанням (перебуванням), зокрема інтернатними закладами та центрами, ліцензії на провадження господарської діяльності з медичної практики	У ПРОЦЕСІ ВИКОНАННЯ
98.	вжити заходів щодо увідповіднення діяльності надавачів соціальних послуг із цілодобовим проживанням (перебуванням) до Критеріїв діяльності надавачів соціальних послуг, затверджених постановою КМУ від 03.03.2020 № 185, зокрема щодо організації безбар'єрного простору в приміщеннях надавачів соціальних послуг із цілодобовим проживанням (перебуванням) відповідно до вимог ДБН В.2.2– 40:2018, державних стандартів соціальних послуг і статутних документів надавачів соціальних послуг із цілодобовим проживанням (перебуванням)	У ПРОЦЕСІ ВИКОНАННЯ
99.	вжити заходів щодо надання медичної допомоги вихованцям / підопічним, зокрема підписання всіма підопічними, законними представниками декларації про вибір лікаря, який надає первинну медичну допомогу	У ПРОЦЕСІ ВИКОНАННЯ
100.	забезпечити контроль за співпрацею надавачів соціальних послуг із закладами охорони здоров'я, зокрема в частині надання первинної та спеціалізованої медичної допомоги підопічним / вихованцям	У ПРОЦЕСІ ВИКОНАННЯ
101.	вести контроль за організацією безпечного харчування, якістю соціально-побутового обслуговування, організацією медичного обслуговування підопічних, санітарно-гігієнічних, протиепідемічних (профілактичних) і протипожежних заходів	У ПРОЦЕСІ ВИКОНАННЯ
102.	посилити контроль за якістю організації та проведення огляду: підопічних — медико-соціальною експертною комісією та вихованців — лікарсько-консультативною комісією задля встановлення їм у разі необхідності інвалідності та забезпечення їх індивідуальними програмами реабілітації відповідно до законодавства	У ПРОЦЕСІ ВИКОНАННЯ
103.	забезпечити виконання заходів, зазначених в індивідуальних програмах реабілітації дітей та осіб з інвалідністю, зокрема організувати забезпечення допоміжними засобами реабілітації та ортопедичним взуттям	У ПРОЦЕСІ ВИКОНАННЯ
104.	забезпечити контроль за дотриманням закладами з надання соціальних послуг Методичних рекомендацій щодо організації працетерапії для громадян похилого віку, осіб з інвалідністю, дітей з інвалідністю в закладах / установах системи соціального захисту населення, затверджених наказом Мінсоцполітики від 26.11.2018 № 1778	У ПРОЦЕСІ ВИКОНАННЯ
105.	налагодити співпрацю з центрами з надання БПД	У ПРОЦЕСІ ВИКОНАННЯ

№ з/п	Рекомендація	Стан виконання
106.	забезпечити розміщення в надавачів соціальних послуг із цілодобовим проживанням (перебуванням) інформації в доступному місці та формі про права осіб з інвалідністю, номерів телефонів «гарячих ліній», посадових осіб, зокрема Уповноваженого та центру з надання БПД, до яких можна звернутися особам	У ПРОЦЕСІ ВИКОНАННЯ
Київській ОВА		
107.	доручити увідповіднити назву комунального закладу «Центр соціального обслуговування пенсіонерів та інвалідів Ташанської сільської ради та Студениківської сільської ради Бориспільського району» до Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України» від 19.12.2017 № 2249-VIII шляхом заміни слова «інвалід» словами «особа з інвалідністю» в назві закладів та їхніх статутних / установчих документах	У ПРОЦЕСІ ВИКОНАННЯ
Координаційному центрові з надання правничої допомоги		
108.	вжити організаційних заходів з метою забезпечення контролю за належним наданням БПД особам, які перебувають у закладах соціального захисту населення	НЕ ВИКОНАНО

**СПЕЦІАЛЬНА ДОПОВІДЬ
УПОВНОВАЖЕНОГО ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ
З ПРАВ ЛЮДИНИ
«Про стан справ щодо недопущення в Україні
катувань та інших жорстоких, нелюдських
або таких, що принижують гідність, видів
поводження та покарання у 2023 році»**

Підписано до друку 28.03.2024. Формат 60x84/8.
Умов. друк. арк. 13,49. Папір крейдований. Друк цифровий.

Видавництво «K.I.C.»
04080 Київ-80, а/с 1, тел. (044) 467 5322,
kis.prom.ua

Свідоцтво про внесення до Державного реєстру
видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції
ДК №6522 від 06.12.2018 р.

Омбудсман України
Ombudsman of Ukraine